

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Kroniek van Afrika: vol. 5, no. 2
African Studies Centre (Leiden),

Citation

African Studies Centre (Leiden),. (1965). Kroniek van Afrika: vol. 5, no. 2. African Studies Centre. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/524>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/524>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

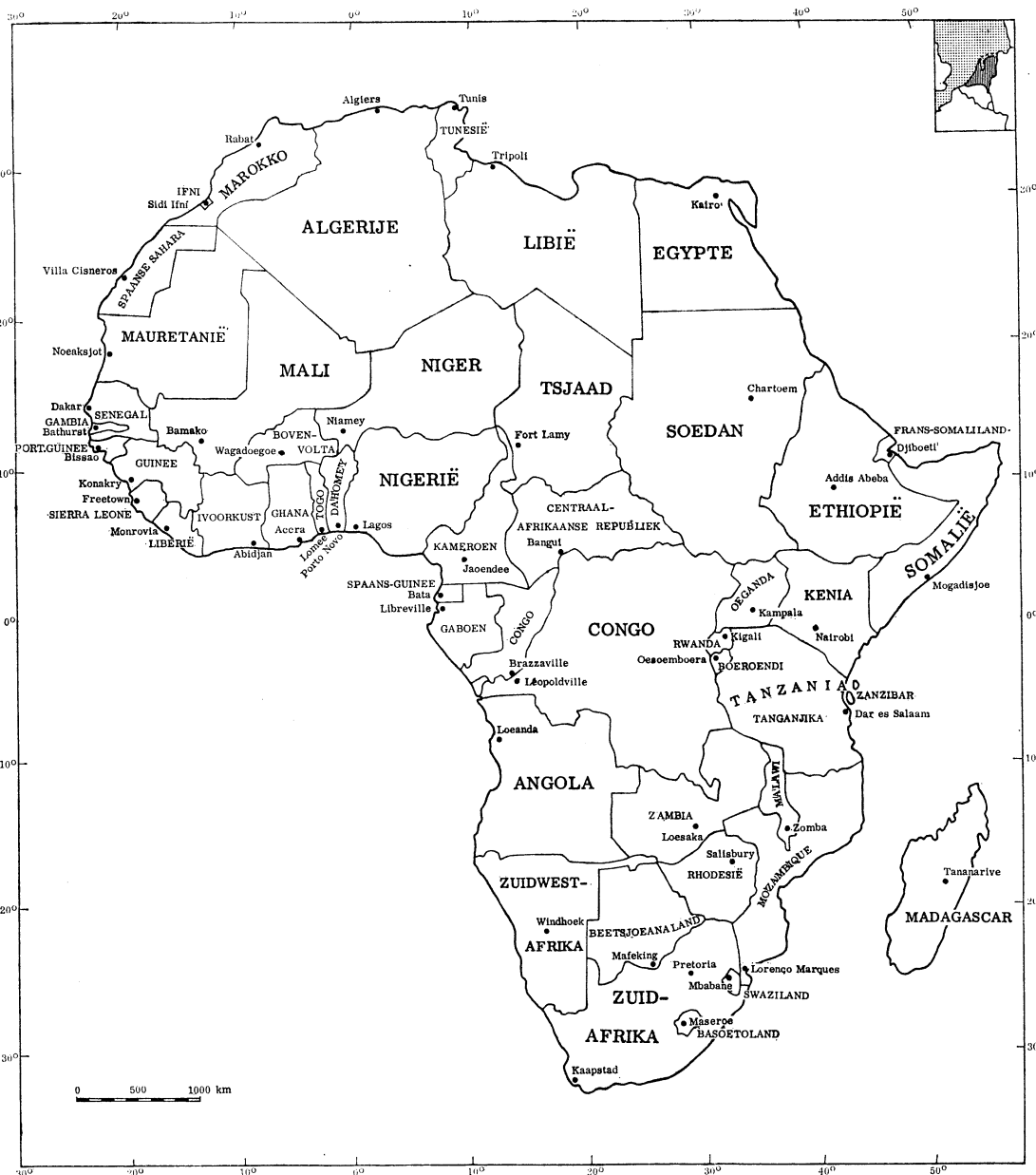
juni 1965
5e jaargang no. 2

AFRIKA-STUDIECENTRUM • LEIDEN • NEDERLAND

Kroniek
van
afrika

UNIVERSITAIRE PERS LEIDEN

juni 1965
5e jaargang no. 2

Kroniek *van Afrika*

INHOUD

CHRONOLOGISCH OVERZICHT	83-116
ASPECTEN: De rebelse Bourguiba — Diplomatiek offensief van drie Entente-staten tegen Ghana — Tanzania, in Nederlands perspectief	117-142
BIJDRAGE: Jan Knappert — Afrika's taalkaart	143-156
BOEKBESPREKING: <i>Verslag van die Kommissie van Onderzoek na Aangeleenthede van Suidwes-Afrika 1962—1963</i> (P. A. Emanuel)	157-159

CHRONOLOGISCH OVERZICHT*

A. Algemeen

AFRO-AZIATISCHE ECONOMISCHE BIJEENKOMST

Onder auspiciën van de Organisatie van Afro-Aziatische Solidariteit werd van 22 tot 27 februari in Algiers een studie-bijeenkomst gehouden. De delegaties bestonden uit regeringspersonen dan wel uit vertegenwoordigers van al of niet legale oppositiepartijen. Zowel Rusland als de Chinese Volksrepubliek waren vertegenwoordigd; Cuba had een waarnemer gestuurd. Bovendien waren 19 delegaties uit nog niet bevrijde gebieden (onder andere Palestina, Frans-Somaliland, de Portugese gebieden, Rhodesië en Zuid-Afrika) aanwezig.

Hoofdthema was de economische dekolonisatie. De deelnemers spraken zich onder meer uit voor een economische boycot van en verbreking der diplomatieke betrekkingen met koloniale mogendheden; voor het ontwikkelen van banden met de revolutionaire Latijnsamerikaanse landen, speciaal met Cuba; voor bevordering van de economische betrekkingen onderling en met de socialistische landen en voor beperking van deze betrekkingen met de imperialistische landen. Op socialistische landen werd een beroep gedaan Afro-Aziatische ontwikkelingslanden zonder enige voorwaarde renteloze leningen te verschaffen.

EUROPESE ECONOMISCHE GEMEENSCHAP EN AFRIKA

Op 7 april kwam de Associatieraad (ministersvergadering van de 18 geassocieerde Afrikaanse en de 6 EEG-staten) bijeen. De wens van de Afrikanen een permanent secretariaat van de associatie op te richten, vorig jaar afgewezen, werd thans ingewilligd. Het secretariaat, dat in Brussel komt, zal een tweehoofdige leiding (een Afrikaan en een Europeaan) krijgen en worden bekostigd door de Europese landen. Op 9 producten na, waaronder olie, visconserven, bedrukt textiel, leder en huiden, werd men het eens over de Afrikaanse producten, die van de EEG-preferentie zullen profiteren. De 18 geassocieerden keurden het verloop van de onderhandelingen tussen de EEG en Nigerië goed. Met Frankrijk vinden zij dat Engeland hun dezelfde voordelen moet geven, die de EEG Nigerië aanbiedt.

* Afsloten op 15 mei. Chronologisch overzicht en Aspecten werden verzorgd door P. A. Emanuel, J. F. Holleman, A. Kater, J. van der Meulen, P. B. Renes en J. J. G. M. Vroemen.

De derde onderhandelingsronde met Nigerië, die 4 mei eindigde, heeft niet tot resultaten geleid. De Europese ministerraad besloot, zonder een datum vast te stellen, tot voortzetting der onderhandelingen.

Begin maart eindigden de eerste besprekingen van de Europese Commissie met Oeganda, Kenia en Tanzania. De Commissie zou de drie landen opnemng hebben aangeboden in de Europees-Afrikaanse vrijhandelszone, met dien verstande dat voor koffie en kruidnagelen tariefcontingenten zullen gelden.

In mei worden onderhandelingen met Marokko en Tunesië geopend. Dat Algerije niet gelijktijdig hieraan deelneemt, zal in verband staan met het feit dat dit land vanwege de Palestijnse kwestie de diplomatieke betrekkingen met West-Duitsland dreigde te verbreken (hetgeen inmiddels is gebeurd). Afgezien hiervan vormt Algerije een bijzonder geval: de betrekkingen van dit land met de EEG zijn, ondanks de in 1962 verworven zelfstandigheid, op uitdrukkelijk verzoek van de Algerijnse regering gehandhaafd.

ARABISCHE LIGA

Op 22 maart bestond de Arabische Liga 20 jaar. De Liga, wier belangrijkste doel is: 'de betrekkingen tussen de deelnemende staten te verstevigen, hun politiek beleid te coördineren, teneinde tot samenwerking tussen deze staten onderling te geraken en hun onafhankelijkheid en soevereiniteit veilig te stellen; alsmede een algemene betrokkenheid te betonen bij de aangelegenheden en belangen der Arabische landen'¹, is maar zeer ten dele in deze opzet geslaagd. Juist de afgelopen maanden is aan de betrekkelijke eensgezindheid, waarvan de Arabische topconferenties van januari en september 1964 getuigden, een eind gekomen. Allereerst door de weigering van Marokko, Tunesië en Libië met West-Duitsland te breken en vervolgens door het voorstel van Bourguiba, dat hij 11 maart in Beiroet deed om op zekere voorwaarden met Israël te onderhandelen.

14 maart kwamen de Arabische ministers van buitenlandse zaken bijeen ter bepaling van een gemeenschappelijke gedragslijn ten aanzien van West-Duitsland. Er werd besloten met West-Duitsland te breken als dit land diplomatieke betrekkingen met Israël zou aangaan en tot economische maatregelen over te gaan, indien West-Duitsland een agressieve houding aanneemt tegen enig Arabisch land. Volgens het slotcommuniqué werden de beslissingen eenstemmig genomen; later werd evenwel bekend dat Marokko, Tunesië en Libië reserves hadden uitgesproken over de eventueel

¹ Aldus luidt de eerste zin van artikel 2 van het pact van de Liga van Arabische staten. Vgl. L. C. Biegel, *De Arabische Liga*, Amsterdam 1954, 193.

te nemen maatregelen tegen West-Duitsland. Hoewel Egypte bedreigd had Oost-Duitsland te erkennen, maakte het communiqué hiervan geen melding.

Nadat op 12 mei bekend werd dat West-Duitsland en Israël ambassadeurs zullen uitwisselen, braken tussen 12 en 14 mei alle Liga-leden, uitgezonderd Marokko, Tunesië en Libië met West-Duitsland. De bestaande consulaire, economische en culturele betrekkingen met Bonn blijven echter gehandhaafd.

ORGANISATIE VAN AFRIKAANSE EENHEID (OAU/OUA)

Van 26 februari tot 9 maart vergaderden te Nairobi (Kenia) de ministers van buitenlandse zaken der OAU-landen. Premier Tshombe van Congo-Léopoldville woonde de vergadering vanaf 4 maart bij.

De kwestie Congo vergde de meeste tijd. Daar de 'gematigden' (zij, die de wettigheid van het regiem Tshombe erkennen) en de 'revolutionairen' (diegenen, die de Congolese rebellen steunen) elkaar min of meer in evenwicht houden, haalde geen enkele van de voorgestelde resoluties de eindstreep. Besloten werd de kwestie te verwijzen naar de conferentie van staatshoofden, die in september te Accra (Ghana) zal plaatsvinden. Er werd een beroep gedaan op alle lidstaten en andere mogendheden iedere activiteit te vermijden, die de situatie in Congo kan verergeren. De OAU-verzoeningscommissie voor Congo kreeg opdracht haar werkzaamheden voort te zetten.

De OAU-commissie ter bemiddeling in het grensgeschil tussen Marokko en Algerije heeft rapport uitgebracht. Zij zal in augustus wederom vergaderen.

Een aantal resoluties werd aangenomen en zal ter goedkeuring worden voorgelegd aan de conferentie van staatshoofden. De belangrijkste hiervan zijn:

De grote mogendheden worden verzocht te erkennen dat de apartheidspolitik van Zuid-Afrika een dreiging inhoudt voor de wereld. De secretaris-generaal van de OAU wordt gevraagd maatregelen te bestuderen tegen landen, die Zuid-Afrika wapens leveren.

In geval van een eenzijdige onafhankelijkheidsverklaring van de Rhodessische regering worden de lidstaten verzocht een nationalistische Afrikaanse regering in ballingschap te erkennen.

Een betere vertegenwoordiging van Afrika in de lichamen van de Verenigde Naties en speciaal in de Veiligheidsraad wordt gevraagd.

De toelating van Gambia tot de OAU.

De vergadering vroeg de leden bij te dragen in de kosten van het proces dat Ethiopië en Liberië bij het Internationale Gerechtshof in den Haag

aanhangig hebben gemaakt tegen Zuid-Afrika, wegens schending van de mandaatovereenkomst betreffende Zuidwest-Afrika.

Een aantal interne zaken zijn eveneens aan de orde gesteld. Het budget voor 1965 bedraagt ongeveer f 15 mln, de personeelssterkte van het algemeen secretariaat zal tot 250 man worden opgevoerd.

In april begonnen de staatshoofden der Entente-landen actie te voeren tegen Ghana. Zij pogen andere staatshoofden over te halen om met hen de topconferentie in Accra te boycotten, tenzij Ghana ophoudt steun te verlenen aan tegen hun regiems gerichte subversieve bewegingen en elementen.

B. Regionaal en Territoriaal

NOORD-AFRIKA

Maghreb

Het permanente raadgevende comité van de Maghreb vergaderde 20 en 21 maart in Algiers. De dreigende breuk van Algerije, als enig Maghreb-land, met West-Duitsland, indien Bonn diplomatieke betrekkingen met Israël aanknoopt, was aanleiding om de toekomstige verhouding tot de EEG aan een hernieuwd onderzoek te onderwerpen. Voorts werd gewerkt aan de samenstelling van een lijst van goederen die binnen de Maghreb vrij kunnen worden vervoerd. Een der moeilijkheden hierbij is dat tussen Tunesië enerzijds, Marokko en Libië anderzijds geen handelsakkoorden zijn gesloten.

Begin april vond een bijeenkomst plaats van deskundigen, belast met het onderzoek naar de integratie in de staalindustrieën van Marokko, Algerije en Tunesië. De drie landen zijn bezig met het opzetten van nieuwe en de uitbreiding van bestaande staalfabrieken, die tezamen een capaciteit krijgen verre uitgaand boven het opnemingsvermogen van de Maghrebijnse markt. De oplossing wordt gezocht in een zoveel mogelijk per land gespecialiseerde staalindustrie.

Op 3 april bracht de Algerijnse minister van huisvesting en wederopbouw een boodschap van president Ben Bella over aan koning Hassan II van Marokko. Geruchten over een op handen zijnde ontmoeting werden tegengesproken, maar op 12 mei vond deze toch plaats, in Saida, een Marokkaans grensstadje. Na de besprekingen werd een communiqué uitgegeven, waarin gemeld wordt: dat de twee staatshoofden aan de vooravond van de Afro-Aziatische conferentie, de Arabische en de Afrikaanse topconferenties een gelijke zienswijze hebben op de actuele problemen, die de Arabische,

Afrikaanse en internationale opinie bezig houden. Zij spraken af elkaar regelmatig te ontmoeten. De verschillen die er zijn, zoals de politiek met betrekking tot Palestina en de houding tegenover West-Duitsland, staan een samenwerking tussen de twee landen kennelijk niet in de weg. Ook het grensprobleem is aangesneden. Ben Bella schijnt toegestemd te hebben in de mogelijkheid deze kwestie later te bespreken.

Marokko

Op 22 maart brak in Casablanca een staking uit onder middelbare scholieren als protest tegen het stellen van een leeftijdsgrens voor toelating tot het tweede gedeelte van het middelbare onderwijs. De staking, die zich niet tot Casablanca beperkte, kreeg actieve steun van studenten en breidde zich de volgende dagen uit tot een complete volksbeweging, gepaard gaand met opstootjes en vernielingen. Met politie en leger werd de orde hersteld. Er werden honderden arrestaties verricht en volgens een officiële opgave vielen 7 doden en 69 gewonden (officieuze schattingen varieerden van 50 tot 200 doden).

27 maart werden 14 deserteurs van het leger, die reeds 8 maanden geleden waren veroordeeld, gevonnist.

De 29e maart besprak de koning voor de radio de gebeurtenissen. Hij weet deze hoofdzakelijk — in tegenstelling tot enkele regeringswoordvoerders, die buitenlandse invloeden erin bespeurden — aan de slechte economische en sociale omstandigheden, waarin een groot deel van het volk verkeert. De koning herhaalde zijn eerder in de troonrede (3 maart) gedane oproep tot nationale eenheid. Hij deed een felle aanval op de parlementariërs, die hij 'hun holle redevoeringen en hun ijdele woorden, hun onbekwaamheid en hun verdeeldheid' verweet.

De laatste dagen van maart werden op last van de koning de meeste studenten en scholieren vrijgelaten. Ter gelegenheid van Aid el Kebir (herdenking van het offer van Abraham) werd 14 april een algehele amnestie afgekondigd. Hiervan profiteerden alle politieke gevangenen, dus ook de leden van de UNFP (de 'linkse' oppositiepartij) die in 1964 waren veroordeeld wegens het beramen van een aanslag op de koning en poging tot omverwerpen van de regering.

Op 21 april overhandigde de koning aan vertegenwoordigers van de politieke partijen en vooraanstaande politieke figuren een memorandum, waarin hij oplossingen aan de hand deed voor een aantal dringende problemen, zoals prijsstijgingen van consumptiegoederen, het tekort aan arbeidsplaatsen, gebrek aan sociale voorzieningen en de toestand van het onderwijs, alsmede plannen ontvouwde voor langlopende projecten in landbouw en industrie. De koning verzocht de politieke partijen en figuren te antwoorden

op de vraag of zij akkoord gaan met de vorming van een nationale regering wier program gebaseerd is op de inhoud van zijn memorandum. De regeringspartijen hebben zich akkoord verklaard. De reactie van de oppositie is niet onverdeeld positief. De Istiqlal blijft bij haar eis van nieuwe parlementsverkiezingen (volgens de grondwet moeten deze pas in 1967 worden gehouden). De UNFP wenst allereerst een hervorming van politieke instellingen, die zij als voorwaarde beschouwt voor de oplossing van de sociaal-economische problemen van het land.

In de kamer van volksvertegenwoordigers (vergelijkbaar met de tweede kamer in Nederland) werd begin april het driejarenplan aangenomen. De Istiqlal stemde tegen, terwijl de UNFP niet aan de stemming deelnam. Een amendement van de leider van de Mouvement Populaire, een der regeringspartijen, om naasting van al het buitenlandse grondbezit op te nemen in het plan, werd door de regering overgenomen. Het amendement laat zich niet uit over een eventuele schadeloosstelling. Het plan voorziet in het creëren van 150.000 nieuwe arbeidsplaatsen. Tijdens de verdediging ervan werd door het eerst in de parlementaire geschiedenis van Marokko het probleem der overbevolking aangestipt. De minister van economische zaken Cherkaoui zei hierover: 'indien het driejarenplan geen oplossing voorstelt voor dit zeer grote probleem, komt dit door de houding die door de Oelema's (Mohammedaanse schriftgeleerden) wordt ingenomen . . . ik moet hen (de Oelema's) er dan ook aan herinneren dat er geen voorschrift in de Islam bestaat, dat zich verzet tegen geboortebeperving.'

Na een verblijf van 3 dagen in Libië kwam koning Hassan II op 11 november in Egypte aan. Een gesprek met Nasser leidde tot een communiqué met de volgende inhoud: de twee landen zullen de politieke, economische en culturele samenwerking versterken. Zij steunen de strijd van de Palestijnse bevrijdingsorganisatie en streven naar de bevrijding van alle (met name genoemde) koloniale gebieden. President Nasser aanvaardde een uitnodiging Marokko te bezoeken. Aanvankelijk zou de koning doorreizen naar West-Duitsland, maar gezien het voornemen van dit land diplomatieke betrekkingen aan te knopen met Israël heeft hij hiervan — naar later bekend werd slechts voorlopig — afgezien.

Van 30 maart tot 4 april bracht de Liberiaanse president Tubman een officieel bezoek aan Marokko.

Algerije

Van 23 tot 28 maart vond het na de stakingen van december en januari aangekondigde congres van het Algerijns vakverbond, de Union Générale des Travailleurs Algériens (UGTA), plaats. Het congres bepaalde dat de vakverenigingen ondergeschikt zijn aan de partij. Er werd een nieuwe

leiding gekozen. Van het stakingsrecht mogen voortaan slechts werknemers in particuliere bedrijven gebruik maken en dan nog alleen als de werkgever weigert de rechten van de arbeiders te respecteren (dus geen stakingen meer om nationalisatie af te dwingen). Hoewel erkend werd dat particuliere bedrijven in deze overgangsperiode noodzakelijk blijven, sprak het congres zich uit voor een spoedige nationalisatie van banken, verzekeringsmaatschappijen en industrieën. Eveneens werd op spoed aangedrongen bij de beperking van grondeigendom.

Op 7 april begon het proces tegen een aantal vooraanstaande oppositiefiguren, waaronder de leider van het Front des Forces Socialistes, Hocine Ait Ahmed. Tijdens het proces trokken de verdedigers zich terug uit protest tegen de onregelmatige gang van zaken. Het hof (la Cour criminelle révolutionnaire) legde Ait Ahmed en vier anderen de doodstraf op, een straf die Ben Bella ter gelegenheid van Aid el Kebir, waarbij tevens 1200 gevangenen werden vrijgelaten, omzette in levenslang.

Op 30 maart kwam de premier van de Chinese Volksrepubliek, Tsjow En Lai, voor een bezoek van twee dagen in Algiers aan. De belangrijkste onderwerpen van zijn bespreking met Ben Bella waren: de eind juni in Algiers te houden Afro-Aziatische conferentie en de oorlog in Vietnam. Tsjow En Lai streeft er naar Rusland van genoemde conferentie uit te sluiten. Het is niet waarschijnlijk dat hij Ben Bella hierin heeft meegekregen.

Van 15 tot 21 april bracht de Joegoslavische president Tito een officieel bezoek aan Algerije. Hij ontving een eredoctoraat van de universiteit van Algiers. Na afloop van het officiële deel van het bezoek gaven de beide staatshoofden een communiqué uit, waarin zij hun verknochtheid aan de politiek van niet-verbondenheid uitspreken, de interventie van de Verenigde Staten van Amerika in Vietnam afkeuren, aandringen op hervormingen in de Verenigde Naties en waarin Tito steun toezegt aan de Arabische politiek ten aanzien van Israël.

Op 13 mei verbrak Algerije de diplomatieke betrekkingen met West-Duitsland, omdat dit land diplomatieke banden zal aanknopen met Israël.

Tunesië

Van 16 februari tot 9 april bezocht president Bourguiba, begeleid door zijn zoon, de minister van binnenlandse zaken en Ben Salah, de minister van economische zaken en het plan, een groot aantal landen van het Midden-Oosten en de Balkan.

Er is een verbetering ingetreden in de Frans-Tunesische betrekkingen, die sedert de Tunesische nationalisatie van buitenlands grondbezit in mei 1964 waren verslechterd. Middels de Tunesische ambassadeur in Parijs wisselden generaal de Gaulle en Bourguiba in april en mei boodschappen

uit. Begin mei werden de technische en culturele samenwerkingsakkoorden met Frankrijk, enigszins gewijzigd, weer met een jaar verlengd. Volgens deze wijziging zal het aandeel van de Tunesische regering in de salarisbetaling van Franse leerkrachten worden verhoogd van 60 tot $66\frac{2}{3}$ %. Thans werken er 1550 Franse onderwijzers en leraren in Tunesië, dit aantal zal nog worden vergroot.

Eind april werd de inhoud van het vierjarenplan (1965—1968) bekend gemaakt. Dit plan vereist een investering van 455 mln dinar, waarvan $\frac{1}{3}$ bestemd is voor landbouw en visserij, $\frac{1}{3}$ voor industrialisatie en $\frac{1}{3}$ voor de sociale en culturele infrastructuur, alsmede de vorming van kader. Van de 455 mln dinar zal 60 % moeten komen uit nationale besparingen, het overige zal in het buitenland worden geleend.

In april werd met de Duitse industrieel Krupp een overeenkomst gesloten waarin bepaald wordt dat Krupp begin 1966 een aantal industriële projecten, waaronder de bouw van een scheepswerf bij Bizerta, zal uitvoeren.

Libië

Op 8 mei werden parlamentsverkiezingen gehouden. Uit protest tegen onregelmatigheden, die hierbij zouden zijn voorgevallen, legden twee dagen later aanhangers van verslagen kandidaten in Tripoli de openbare diensten en de economische activiteit lam door ambtenaren en handelaren te intimideren.

Eind maart bood premier Mountasser ontslag aan uit gezondheidsoverwegingen. Hij werd opgevolgd door Hussein Mazegh.

In januari herdachten scholieren en studenten de slachtoffers van de pro-Egyptische betoging van een jaar geleden. Als antwoord hierop sloot de regering een tweetal scholen. Toen hierop studenten van de universiteit in staking gingen, werd ook deze gesloten.

Mauretanië

Bij de op 9 mei gehouden verkiezingen werd een opkomst bereikt van ongeveer 92 % der stemgerechtigden. Voorlopige uitslagen meldden dat ongeveer 90 % van de kiezers hun stem hebben uitgebracht op de lijst van de enige partij, de Parti du Peuple Mauritanien. Onder leiding van de minister van opbouw vertrok een delegatie naar Algerije. Aldaar werd een luchtvaart-, handels-, cultureel uitwisselings- en technisch samenwerkingsakkoord ondertekend. Algerije zal Mauretanië financiële hulp verlenen.

Van 5 tot 11 april bracht Modibo Keita, de president van Mali, een officieel bezoek aan Mauretanië. In een gezamenlijk communiqué noemen

de twee staatshoofden het Congolese probleem de grootste bedreiging van de Afrikaanse eenheid; zij zeggen veel waarde te hechten aan de samenwerking tussen de oeverstaten van de Senegalrivier.

Verenigde Arabische Republiek

Het bezoek, dat de Oostduitse premier Ulbricht van 24 februari tot 2 maart aan Egypte bracht, leidde niet tot het aanknopen van diplomatieke betrekkingen tussen beide landen. Wel benoemde Nasser eind maart een consul-generaal in Oost-Berlijn. Tijdens Ulbricht's verblijf werden de in januari gesloten akkoorden ondertekend en verhoogde Oost-Duitsland de kredieten voor het tweede Egyptische vijfjarenplan van f 295 mln tot f 365 mln. In een gemeenschappelijk uitgegeven communiqué erkent Ulbricht het recht op eenheid van de Arabische natie en het recht van het Arabische volk op Palestina; Nasser verklaart erin dat de oplossing van het probleem der Duitse eenheid is gelegen in het respect voor het zelfbeschikkingsrecht van het Duitse volk.

De Westduitse regering heeft geen uitvoering gegeven aan haar dreigement met Egypte te breken indien Ulbricht met te veel vertoon zou worden ontvangen. Het initiatief tot deze diplomatieke breuk ging 13 mei van Nasser uit, toen bekend werd dat West-Duitsland en Israël ambassadeurs zouden uitwisselen. De consulaire, economische en culturele betrekkingen blijven bestaan. West-Duitsland zal ook nog de eertijds beloofde lening van ruim f 90 mln in het kader van het eerste Egyptische vijfjarenplan verstrekken.

Op 15 maart werd Nasser met meer dan 99,9 % van de uitgebrachte stemmen herkozen tot president. Van de 7.055.560 kiezers hadden 6.950.652 aan de stemming deelgenomen.

In april besloot de — overigens illegale — communistische partij zich op te heffen. Zij raadde haar leden aan toe te treden tot de enige partij, de Arabisch-Socialistische Unie.

In april werd de eerste uraniummijn in gebruik gesteld.

Op 2 april ontving Nasser de premier van de Chinese Volksrepubliek Tsjow En Lai. Het gesprek handelde voornamelijk over de komende Afro-Aziatische conferentie. In tegenstelling tot de Chinese premier zou Nasser zich niet verzetten tegen toelating van Rusland en Maleisië tot de conferentie.

De 26e april bracht de Joegoslavische president Tito een bezoek aan Kairo.

Begin mei deed de president van Libanon, Helou, Kairo aan om voor zijn officiële bezoek aan Frankrijk overleg te plegen met Nasser. In een communiqué bevestigden beide presidenten hun wil alle besluiten van de

Arabische topconferenties (januari en september 1964) uit te voeren.

Op 16 maart overleed ex-koning Faroek van Egypte te Rome. In april 1936 besteeg hij de troon, die hij tot juli 1952 bezette. Hij werd na de door militairen uitgevoerde staatsgreep van 1952 tot troonsafstand gedwongen ten behoeve van zijn minderjarige zoon. Een jaar later werd Egypte in een republiek omgezet.

Soedan

Onder pressie van de twee grote 'rechtse' partijen, de National Unionist Party en de Umma Party, die het aftreden eisten van communistische en andere linkse ministers, bood premier Sirr El Khatem El Khalifa zijn ontslag aan. De Opperste Raad, die de functie van staatshoofd vervult, belaste hem echter met de vorming van een nieuw kabinet. Daar de linkse partijen aanvankelijk hun medewerking weigerden, duurde het tot eind maart voordat het nieuwe kabinet voltallig was.

Na vele malen te zijn uitgesteld werd 16 maart te Khartoem de rondetafelconferentie van alle partijen gehouden over de constitutionele toekomst van Soedan. De conferentie die 29 maart eindigde, is mislukt. Wel werd men het eens over een groot aantal maatregelen, die de regering dient te nemen om de toestand in het Zuiden te normaliseren. Enige van de voorgestelde maatregelen zijn: hulp bij de hervestiging van vluchtelingen; bestuur, politie en onderwijs moeten in handen van Zuiderlingen komen; vrijheid van godsdienstige en zendingigs-(missie-)activiteiten en vestiging van een universiteit in het Zuiden. Geen overeenstemming werd bereikt over de staatsrechtelijke status van de drie Zuidelijke provincies. Een 12 leden tellende commissie werd ingesteld, belast met de bestudering van grondwettelijke en bestuurlijke oplossingen, die zowel de speciale belangen van het Zuiden als het algemene belang van Soedan beschermen. De commissie, die tevens toezicht moet houden op de toepassing van bovengenoemde maatregelen, zal binnen drie maanden rapport uitbrengen aan een door de regering bijeen te roepen rondetafelconferentie van de partijen.

Van 21 april tot 8 mei werden eerst in het Noorden daarna in het Zuiden parlamentsverkiezingen gehouden, waaraan voor het eerst vrouwen konden deelnemen. In enige van de noordelijke provincies werden de verkiezingen door de pro-Egyptische partij, de People's Democratic Party, geboycot. In het Zuiden weigerden de zuidelijke partijen aan de verkiezingen deel te nemen; hierdoor werden 21 kandidaten zonder enige oppositie gekozen. De Opperste Raad verklaarde de verkiezingen in het Zuiden daarom ongeldig. De uitslagen voor het Noorden waren als volgt: van de 156 zetels, die beschikbaar stonden, bezet de Umma Party er 74, de National Unionist Party 51, onafhankelijke kandidaten 15, Beja Congress Party (een

tribale partij) 10, de Mohammedaanse broederschap 3 en de People's Democratic Party eveneens 3. Alle communistische kandidaten werden verslagen. De opkomst voor de verkiezing was uiterst gering, men schat dat slechts 25 % van het electoraat heeft gestemd.

Nadat bekend geworden was, dat West-Duitsland diplomatieke betrekkingen zal aanknopen met Israël, brak Soedan op 14 mei met West-Duitsland.

WEST-AFRIKA

CONFERENTIE VAN MINISTERS VAN ONDERWIJS TE BAMAKO

In Bamako werd op 9 maart een conferentie van ministers van onderwijs van franstalige Afrikaanse staten geopend. Gesproken werd over de behoefte aan onderwijzend personeel, de samenstelling van de onderwijsprogramma's, de verbetering van de positie van de vrouw en de oriëntering van het onderwijs op de landbouw.

SENEGALRIVIER-COMITE

In St. Louis is een vergadering gehouden van het Interstatelijk Comité voor de Senegalrivier. Het budget werd in deze vergadering goedgekeurd.

Ook van Guinee, dat bij de oprichtingsvergadering in februari niet vertegenwoordigd was, nam een afgevaardigde aan de vergadering deel.

Entente

Drie leden van de Entente: Ivoorkust, Opper-Volta en Niger, hebben een actie gevoerd om de vergadering van de Organisatie voor Afrikaanse Eenheid die in september in Accra zal worden gehouden, te boycotten.

President Hamani Diori heeft eind februari in zijn functie van voorzitter van de Entente-raad aangekondigd, dat Togo lid van deze raad zou worden. President Grunitzky van Togo heeft deze verklaring voorbarig genoemd.

Senegal

Eind februari is in O. Senegal een verzetsgroep vernietigd, 22 personen zouden zijn gearresteerd. Het zouden leden van de PAI (Parti Africain de l'Indépendance) zijn.

1 mei is een clandestien manifest van de Senegalese communistische partij gepubliceerd. Hierin wordt stelling genomen tegen het revisionisme

van de PAI. De auteurs nemen het op tegen de leidinggevende groep in de partij die pro-Russisch zou zijn. De lagere regionen van de partij zouden meer sympathie voor het Chinese communisme hebben.

Met Frankrijk is een akkoord gesloten dat voorziet in de toepassing van de Franse sociale wetgeving op in Frankrijk werkende Senegalezen.

Senegal heeft de regering van N. Vietnam erkend.

Abdoulaye Fofana, minister van voorlichting, heeft verklaard dat Senegal voorstander is van toetreding van Congo Léo tot de OCAM.

De Veiligheidsraad heeft 12 mei een klacht van Senegal tegen Portugal besproken. De gedelegeerde van Senegal heeft verklaard dat sinds de resolutie, die 24 april 1963 in de raad werd aangenomen en waarbij Portugal werd terechtgewezen wegens schending van de grens van Senegal, 16 nieuwe gevallen van grensschending hebben plaats gehad. De vertegenwoordiger van Portugal heeft deze beschuldigingen ongegrond verklaard. Alleen op 18 oktober 1963 heeft volgens hem een Portugees vliegtuig door een navigatiefout Senegalees luchtruim geschonden waarvoor Portugal excuses heeft aangeboden. Zijnerzijds heeft de Portugeese gedelegeerde Senegal ervan beschuldigd asiel te verlenen aan gewapende benden die in Portugees-Guinee opereren.

Gambië

Gambië, de oudste Britse kolonie in Afrika, is op 18 februari een onafhankelijk koninkrijk in het Gemenebest geworden. Koningin Elisabeth blijft dus staatshoofd; Sir John Paul, die sinds 1962 gouverneur was, is tot gouverneur-generaal benoemd. David Jawara, de eerste minister, heeft op 5 maart een coalitieregering gevormd van de People's Progressive Party (PPP), de partij van Jawara, en de United Party, die tot nu toe in de oppositie was; niet vertegenwoordigd is de Congress Party, de partij van Garba Jahumpa, die geen zetels heeft in het parlement.

Op 9 maart werd Gambië lid van de Organisatie van Afrikaanse Eenheid.

Portugees-Guinee

Volgens een bericht in de *Voix de la révolution* van 19 maart heeft de organisatie voor Afrikaanse Eenheid (OAU) het Guineese Bevrijdingsfront PAIGC erkend als de enige bevrijdingsbeweging van Portugees-Guinee.

Mali

De Nationale Vergadering kwam op 13 maart bijeen om een ontwerp tot wijziging van de Grondwet te bestuderen, waarbij het ambt van president van de republiek zal worden ingesteld.

De Nationale Vergadering heeft een permanente commissie ingesteld die bestaat uit leden van het bureau van deze vergadering, de president van de parlementaire groep van de Union Soudanaise (USRDA) en de presidenten van de commissies. Deze heeft tot taak om buiten de zittingsperioden van het parlement in noodgevallen wetten voorlopig te behandelen. Deze moeten dan later nog door de volledige vergadering worden goedgekeurd.

Regionale comité's voor landbouwcrediet zijn ingesteld. Deze moeten jaarlijks de behoefte aan landbouwcrediet nagaan.

De Nationale Vergadering heeft een wet aangenomen waarbij het beroep van handelaar gereguleerd wordt. Handelondernemingen moeten door de minister van handel zijn goedgekeurd. Zowel ondernemingen als individuele handelaren moeten een bedrag op een bank storten waarvan een vierde als cautie wordt geblokkeerd.

Op 9 maart werd voor de Amerikaanse ambassade een betoging gehouden tegen de Amerikaanse politiek in Congo, Vietnam en Uganda.

Frankrijk en Mali hebben een akkoord gesloten waarbij de Franse sociale wetgeving op in Frankrijk werkende Maliërs van toepassing zal zijn.

De Sovjetunie zal in Mali een cementfabriek bouwen en de bevaarbaarheid van de Niger over 200 km verbeteren. Ook zal een stadion dat plaats biedt aan 25000 bezoekers te Bamako worden gebouwd.

De Chinese Volksrepubliek zal in Segou een textiel fabriek bouwen.

De communistische partij van de Sovjetunie zal hulp aan Mali verlenen. Deze zal bestaan uit: de bouw van een lagere partijschool, een cursus in de Sovjetunie voor vijftien Maliërs die verantwoordelijke posities bekleeden en een gift aan de USRDA van transport- en voorlichtingsmateriaal.

Van 8 tot 10 april heeft het uitvoerend comité van de panafrikaanse unie van journalisten te Bamako vergaderd.

Een Sino-Malisch vriendschapsverdrag werd ondertekend.

Guinee

Te Conakry werden op 15 april besprekingen gehouden tussen de presidenten Modibo Keita, Sékou Touré en Ben Bella. Na afloop heeft Ben Bella Guinee toegezegd zo nodig gewapende steun te verlenen als dit land zijn gebied zou moeten verdedigen.

Het politieke bureau van de PDG heeft aangekondigd dat de handel in Guinee gesocialiseerd zal worden. Alle buitenlanders zonder visum of identiteitskaart moeten het land verlaten. De staat zal overal in het land winkels vestigen.

Guinee en Spanje zullen ambassadeurs uitwisselen.

Met de Sovjetunie werd een cultureel verdrag gesloten.

In Macenta, in Oost-Guinee, zijn 31 Chinese technici aangekomen die daar een textielfabriek zullen bouwen.

Een andere textielfabriek zal worden gebouwd in het kader van de Brits-Guinese samenwerking.

Sierra Leone

De vroegere Paramount Chief van het Chieftom Fiama, T. S. Mbrimah, heeft zijn lidmaatschap van de Sierra Leone People's Party (SLPP) hernieuwd. Hij deed dit nadat de door hem geleide Sierra Leone Progressive Independence Movement (SLPIM) was ontbonden.

Op een vraag uit het parlement heeft de eerste minister ontkend dat de meerderheid van de hogere bestuursambtenaren uit de Southern Province afkomstig zou zijn. Uit de Western Area komen 78 %, uit de Southern Province 9 %, uit de Northern Province 8 % en uit de Eastern Province 5 % van de hogere ambtenaren.

De eerste minister heeft aangekondigd dat alle verbanningen zullen worden herroepen.

Sierra Leone is op het decimale muntstelsel overgegaan.

De regering kondigde een wetsontwerp aan waarbij het aan buitenlanders verboden wordt in de kleinhandel werkzaam te zijn.

Zweden heeft £ 640.000 ter beschikking gesteld voor de bouw van scholen en voor alfabetisatie.

In Moskou zal een ambassade worden gevestigd.

Liberië

President Tubman kondigde aan het eens te zijn met de meeste beslissingen van de conferentie van Noeaksjot.

President Tubman heeft een privé bezoek aan Senegal gebracht. 7 april is hij te Dakar aangekomen waar hij ontvangen werd door president Senghor en geïnterviewd voor de radio. Hij toonde bij die gelegenheid veel interesse voor de OCAM.

Ivoorkust

Het politieke bureau van de PDCI-RDA, de regeringspartij, heeft een verklaring gepubliceerd waarin de beschuldigingen aan Ghana die op de conferentie van Noeaksjot waren geuit, werden herhaald.

Begin mei heeft minister Ekra een beschuldiging van Lord Russell, dat zeven politieke gevangenen te Yamassoukro zouden zijn geëxecuteerd, tegengesproken. Van deze beschuldiging was melding gemaakt in de Ghanaian Times.

Het Ontwikkelingsfonds van de Europese Economische Gemeenschap heeft 275 mln CFA-franken ter beschikking gesteld voor de bouw van scholen.

26 april werd een overeenkomst voor economische en technische samenwerking tussen Nederland en Ivoorkust gesloten.

Met het Speciale Fonds van de Verenigde Naties is een overeenkomst gesloten waarbij dit fonds zal bijdragen in de voorbereidende werkzaamheden voor de openlegging van een groot tot nu toe nauwelijks geëxploreerd gebied aan de grens met Liberië.

Op 5 april is een akkoord met de Verenigde Staten gesloten. Deze zullen 30.000 ton rijst leveren ter waarde van ruim \$ 4 mln, terug te betalen in 20 jaar.

Een handelsovereenkomst werd gesloten met Israël.

Goodwill-missies uit Thailand en Zuid-Vietnam hebben Ivoorkust bezocht.

Boven-Volta

Een Ghanese missie onder leiding van de minister van buitenlandse zaken Botsio heeft eind maart een bezoek gebracht aan Boven-Volta.

Ghana

In de economische toestand is geen verbetering gekomen. Verzoeken om leningen aan de Verenigde Staten, Engeland en enkele Europese landen werden afgewezen, waarna Ghana het Internationale Monetaire Fonds om een lening heeft gevraagd.

De grondwet zal worden gewijzigd. Deze wijziging houdt in dat alleen een lid van de CPP kandidaat kan zijn voor het presidentschap. De kandidaat moet door drie leden van de partij worden aangewezen, waarna de secretaris-generaal deze candidatuur moet goedkeuren. De Nationale Vergadering kan dan de kandidaat tot president kiezen. Doet ze dit niet dan wordt ze ontbonden. Presidentsverkiezingen zullen slechts worden gehouden als de president sterft of aftreedt en als de Nationale Vergadering wordt ontbonden.

Het ministerie van handel is opgeheven en vervangen door twee nieuwe ministeries nl. een voor binnenlandse en een voor buitenlandse handel. Nkrumah zelf heeft de leiding van het laatste. J. Y. Ghann werd tot minister van binnenlandse handel benoemd.

President Nkrumah heeft op 26 maart voorgesteld een internationale rechtbank samen te stellen die te Accra zou zetelen en die de beschuldigingen tegen Ghanese oppositieleiders in het buitenland zou behandelen.

Toen bleek dat de beschuldigten niet naar Accra zouden komen, werd voorgesteld deze rechtbank elders in Afrika te doen zetelen.

De Ghanese oppositieleider in ballingschap, Busia, had eerder in Londen een communiqué uitgegeven waarin hij een beroep doet op Groot-Brittannië en het Gemenebest om te interveniëren ter bescherming van de levens van duizend opposanten die in Ghana gevangen zitten.

President Nkrumah heeft de doodstraf van de vijf personen, die wegens hoogverraad op 8 februari veroordeeld waren, veranderd in twintig jaar gevangenisstraf. Hij heeft ook de Protestantse en Rooms-Katholieke kerken, de Muslim Council en het Ghanese Rode Kruis uitgenodigd vertegenwoordigers te zenden om de Ghanese gevangenen te inspecteren.

Een in verscheidene bladen gepubliceerde foto, waarop aan elkaar geketende Ghanese gevangenen zouden voorkomen, werd herkend als te zijn gemaakt in Togo ten tijde van president Olympio.

Te Accra werd in april het vijfde congres over Westafrikaanse talen gehouden.

Met Mali werd op 8 maart een handelsovereenkomst gesloten.

Voor de Amerikaanse en Nigeriaanse ambassades werden demonstraties gehouden tegen de steun die deze landen aan Tshombe zouden geven.

Togo en Ghana

Een Ghanese delegatie heeft op 19 februari Togo bezocht ter regeling van het geschil dat was ontstaan na het neerschieten van een douane-ambtenaar van Togo. De Ghanese regering heeft haar leedwezen over het gebeurde uitgesproken en zich bereid verklaard een compensatie aan de nabestaanden van het slachtoffer te betalen.

Op 22 maart kondigde president Nkrumah in het parlement aan dat de grens met Togo de volgende dag geopend zou worden. Dezelfde dag werd echter in Lomé bekend gemaakt dat zich nieuwe grensincidenten hadden voorgedaan en dat de grens gesloten zou blijven. Van Ghanese zijde werd de grens op 23 maart toch geopend. Een gemengde commissie van Togo en Ghana heeft de incidenten onderzocht waarbij bleek dat Ghanese douanebeambten Togolese boeren gedwongen hadden belasting te betalen, hen geslagen hadden en gevangen gezet. Tevens bleek dat dit niet op gezag van de regering in Accra was gebeurd.

Togo

President Grunitzky heeft enige politieke gevangenen in vrijheid gesteld. Onder hen is Noé Kutuklui, secretaris-generaal van de PUT (Parti de l'Unité Togolaise), de partij van wijlen president Olympio.

Dahomey en Togo

Op 21 april is te Cotonou het Comité de coordination de l'étude intégrée du Mono au Togo et au Dahomey bijeen gekomen. De bestudering van de mogelijkheden tot exploitatie van de Monovallei wordt mede gefinancierd door het Speciale Fonds van de VN.

Dahomey

De Nationale Vergadering heeft met algemene stemmen besloten dat Hubert Maga, de vorige president van de republiek, in staat van beschuldiging moet worden gesteld en door het Opperste Gerechtshof berecht. De aanbevelingen hiertoe waren gedaan door een commissie uit de Nationale Vergadering die in oktober 1963 was ingesteld. Hubert Maga wordt van machtsmisbruik beschuldigd, en zou zich staats eigendommen hebben toegeëigend.

Frankrijk heeft Dahomey een bijdrage van ruim 110 mln CFA-franken toegezegd voor de uitvoering van een agrarisch ontwikkelingsproject in het noorden van het land.

Op 2 maart werd te Cotonou een handelsovereenkomst met Polen getekend.

Met de Verenigde Staten werd een overeenkomst gesloten waarbij de Amerikaanse investeringen worden gegarandeerd.

Een akkoord tot culturele samenwerking werd met de Sovjetunie gesloten.

Een Russische vakbewegingsdelegatie bezocht Dahomey van 13 tot 17 maart.

Een Zuidkoreaanse goodwill-missie heeft in februari een bezoek aan Dahomey gebracht.

Nationalistisch China werd verzocht zijn vertegenwoordigers terug te roepen.

Met Italië werd op 10 maart een verdrag van wetenschappelijke en technische samenwerking gesloten.

Niger

13 april is een aanslag gepleegd op president Hamani Diori die daags tevoren was teruggekeerd van een reis naar Abidjan. Deze aanslag zou, indien hij geslaagd was, het begin hebben moeten zijn van een algemene opstand.

Oud-minister Boubacar Diallo is op 11 mei te Niamey overleden. Op 1 december 1964 was hij van zijn functie ontheven en onder huisarrest geplaatst op beschuldiging van samenzwering tegen de veiligheid van de staat.

De Franse troepen hebben Niger verlaten. Slechts een bureau voor mili-

taire hulp en een gepantserde eenheid van maximaal 250 man sterk zijn gebleven. Al het Franse materiaal is aan de regering overgedragen.

Een Zuidkoreaanse goodwill-missie heeft van 22 tot 25 februari een bezoek aan Niger gebracht.

Nigerië

Nieuwe verkiezingen werden in maart gehouden in de gebieden waar de verkiezingen van 28 december geboycot waren. Hierbij verkreeg de UPGA 52 van de 54 zetels. De zetelverdeling in het parlement is nu als volgt: NNA 197, UPGA 108, onafhankelijken 5 en nog te verdelen 2 zetels.

Sir Abubakar Tafawa Balewa heeft een nieuwe regering gevormd die uit 80 leden bestaat, waarvan er 32 zitting hebben in het kabinet. De regeringsposten zijn als volgt over de partijen verdeeld: NPC 34, NCNC 22, NNNDP 21, partijloos 3.

Regionaal gezien zijn 25 ministers uit West afkomstig, 15 uit Oost, 4 uit Midden-Westen, 34 uit Noord en 2 uit Lagos.

Sir Abubakar verklaarde op 8 april in het Federal House in Lagos dat de grondwet zou worden herzien zodra het daarvoor benodigde apparaat gereed is. Acht van de negen leden van het Mid West Democratic Front, de oppositiepartij in het huis van afgevaardigden in Mid West Nigeria, zijn op 9 april naar de NCNC overgegaan. De leider van het MDF, Otobo, kondigde aan, dat de MDF had opgehouden te bestaan. De premier van Mid West, David Osadebay, was verheugd over dit feit en verklaarde voorstander van het een-partijstelsel te zijn. Alleen Chief Okotako Enahoro bleef lid van het MDF. In het MDF zou op 8 april een splitsing zijn ontstaan naar aanleiding van de vraag of de partij al dan niet tot de NCNC zou overgaan. Volgens aanhangers van Enahoro zou Otobo uit de partij zijn gezet en Enahoro nu partijleider zijn.

Het federale opperste gerechtshof heeft de straf van Chief Anthony Enahoro veranderd in 7 jaar gevangenisstraf. Chief Enahoro was in september 1963 tot 15 jaar gevangenisstraf veroordeeld op beschuldiging te hebben deelgenomen aan een complot van de Action Group, dat tot doel had de regering omver te werpen.

Dr. Victor Allen, lector aan de Universiteit van Leeds, is in Engeland teruggekeerd. Allen was in november 1964 tot een jaar gevangenisstraf veroordeeld wegens opruiing en ondermijnende activiteiten. In april vernietigde het Westelijk Hoog Gerechtshof het vonnis en twee weken later werd Allen vrijgelaten.

Aan de Universiteit van Lagos zijn relletjes ontstaan nadat bekend was geworden dat Dr. S. P. Biobaku tot vice-kanselier van die Universiteit

was benoemd in plaats van Dr. Eni Njoku die drie jaar lang deze plaats had bezet. Een aantal stafleden van de Universiteit zond een brief aan de voorzitter van de Provisional Council, Dr. Sodeinde, waarin ze verklaarden geschokt te zijn door deze beslissing en de aanbeveling van de senaat tot herbenoeming van Dr. Njoku te steunen. Prof. L. C. B. Gower nam ontslag uit de Provisional Council. Andere stafleden stelden dat deze zaak buiten de competentie van de staf lag. Dr. Njoku is Ibo, Dr. Biobaku is Yoruba. De ongeregelde heden hadden tot gevolg dat 550 studenten geschorst werden en de Universiteit tot 7 juni werd gesloten.

De International Development Association (IDA) heeft Nigerië als eerste land in West-Afrika een crediet van \$ 35,5 mln met een looptijd van 50 jaar gegeven voor bouw van onderwijsinstellingen en wegen, voornamelijk in Noord-Nigerië.

Oba Okran, minister van financiën in West-Nigerië, heeft scherpe critiek geleverd op de westerse mogelijkheden die verantwoordelijk zouden zijn voor de lage cacao-prijzen.

MIDDEN-AFRIKA

Kameroen

Op 20 maart werden presidentsverkiezingen gehouden. Hierbij werden 99,95 % van de stemmen uitgebracht op president Ahidjo en vice-president John Ngu Foncha. De beide regeringsleiders kregen hierbij behalve van hun respectievelijke partijen, de Union Camerounaise in Oost-Kameroen en de Kamerun National Democratic Party in West-Kameroen, ook de steun van de Cameroon People National Convention en de Parti des Démocrates Camerounais. De Union des Populations du Cameroun, waarvan de leiders zich in ballingschap of in gevangenschap bevinden, is verboden.

Daar de federale grondwet het samengaan van de functies van eerste minister van een van de staten met het vice-presidentschap van de republiek slechts bij wijze van overgang tot 7 mei toestond, is John Ngu Foncha afgetreden als eerste minister en werd Augustin Ngomjua door president Ahidjo tot eerste minister van West-Kameroen benoemd.

Het Comité Révolutionnaire van de verboden UPC heeft te Accra een communiqué gepubliceerd waarin de OCAM een nieuw imperialistisch complot wordt genoemd.

Lt. Kolonel Sémenqué is op 24 maart tot opperbevelhebber van het leger benoemd. Zijn voorganger was een Fransman.

President Ahidjo voerde te Ngoundéré besprekingen met president David Dacko van de Centraalafrikaanse Republiek. Onderwerp van ge-

sprek waren de OCAM, de UDEAC en de samenwerking tussen Kameroen en de Centraalafrikaanse Republiek.

Tsjaad

Van 8 tot 17 april is te Bongor een kaderconferentie gehouden door de PPT-RDA (Parti Progressiste Tchadien) waarvan president Tombalbaye secretaris-generaal is.

Een nationale credietraad is ingesteld, die een nationale credietpolitiek moet uitwerken en het bankiersberoep organiseren.

President Tombalbaye heeft een 10-daags bezoek aan Parijs gebracht, waar hij met de Franse regering een financieringsaccord voor de bouw van administratieve gebouwen, het boren van putten en voor geologisch onderzoek tekende.

Centraalafrikaanse Republiek

Het leidinggevend comité van de MESAN (Mouvement pour l'Evolution Sociale de l'Afrique Noire), de enige politieke partij, heeft besloten dat ambassades zullen worden geopend in Moskou en Peking.

16 maart heeft een incident plaats gevonden aan de grens met Soedan. Soedanese troepen zouden bij de achtervolging van vluchtelingen de grens hebben overschreden en op de vluchtelingen hebben geschoten. De regering van de Centraalafrikaanse Republiek heeft in Chartoem geprotesteerd.

Eind maart heeft een delegatie van de Chinese Volksrepubliek een bezoek aan de Centraalafrikaanse Republiek gebracht.

Begin april bezocht een Noordvietnamese delegatie het land.

Israël zal een lening geven en technische hulp verlenen voor de bouw van 300 goedkope huizen in Bangui.

In mei en juni zal de franse vliegbasis te Bangui worden opgeheven.

Gaboen

Na een verblijf van 3 maanden in Parijs is president Leon Mba in Libreville teruggekeerd.

Van 22 tot 27 april heeft een missie voor technische samenwerking van Nationalistisch China een bezoek aan Gaboen gebracht. Overeenstemming werd bereikt over het zenden van een team van Chinese landbouwspecialisten, die zich in het gebied van Tchibange met de rijstbouw zullen bezighouden.

Congo-Brazzaville

Ex-president Fulbert Youlou is eind maart met zijn gezin uit de villa waarin hij werd gevangen gehouden naar Léopoldville gevlucht. Hij is daar door Tshombe ontvangen.

Begin april zijn enkele wijzigingen in de regering aangebracht. André Hombessa, voorzitter van het uitvoerende comité van de JMNR (Jeunesse du Mouvement National Révolutionnaire) is tot minister van binnenlandse zaken benoemd ter vervanging van Germain Bicoumat, die een post buiten de hoofdstad kreeg. Vijf nieuwe ministers werden benoemd. Deze regeringswijziging betekent een grotere invloed van de linker vleugel van de MNR ten koste van de meer gematigden. André Hombessa is onmiddellijk naar Moskou vertrokken. De JMNR is de zeer militante jeugdorganisatie van de MNR. Zij eist strikte toepassing van een 'wetenschappelijk Congolees socialisme' en zou verantwoordelijk zijn voor de ontvoering en het vermoorden van Joseph Pouabou, president van het Opperste Gerechtshof, Lazare Matsocota, procureur van de Republiek en Anselme Massouémé, directeur van het Congolese persagentschap.

Op 18 april maakte radio Léopoldville bekend dat enkele oud-ministers van Congo-Brazzaville zouden zijn vermoord, onder hem Prosper Gandzion en Dominique Nzalakanda. Dit bericht werd door radio Brazzaville tegengesproken.

De Portugese zaakgelastigde bij de VN heeft de beschuldiging van Congo-Brazzaville, dat Portugese troepen vanuit de enclave Cabinda een Congolees dorp zouden hebben aangevallen, van de hand gewezen.

Congo-Léopoldville

Van 17 maart tot 30 april werden in elke provincie en het federale gebied van Léopoldville afzonderlijk verkiezingen gehouden voor de Nationale Vergadering (166 zetels) en voor de 21 Provinciale Raden. Duizenden onafhankelijken hadden zich kandidaat gesteld en minstens 230 partijen, die zich in sommige provincies wel en in andere niet aaneengesloten hadden, dienden een lijst in. De partij van premier Tshombe, de Conaco, verenigde een 50-tal partijen. Tshombe was lijsttrekker van zijn partij. Ook president Kasa-Vubu had zich als eerste op de lijst van zijn partij, de Abako, geplaatst, hoewel volgens de grondwet het ambt van president onverenigbaar is met het lidmaatschap van het parlement. Waarschijnlijk heeft hij dit gedaan om een linkse stroming in de Abako tegen te gaan en om met een duidelijke verkiezingsuitslag sterker tegenover Tshombe te staan.

Begin maart werd een aantal politieke gevangenen vrijgelaten en de aan Gizenga opgelegde vrijheidsbeperking opgeheven. Gizenga is de

lijstaanvoerder van de 'linkse' partijencoalitie, de Mouvement National Congolais-Lumumba.

De rebellen en andere oppositionele figuren vielen het wat zij noemden ondemocratische karakter aan van de verkiezingen en betichtten lokale en centrale overheden van vervalsing van de uitslagen. In Léopoldville moesten vanwege de onvoldoende voorbereidingen van de kiescommissie de verkiezingen worden uitgesteld. Hoewel de uitslagen pas eind mei volledig bekend zullen zijn, staat nu al vast dat de partij van Tshombe zal beschikken over de meerderheid der zetels in de Nationale Vergadering.

Zes maanden na de eerste bijeenkomst van de Nationale Vergadering zal een speciaal college een nieuwe president, die uitgebreidere bevoegdheden krijgt dan de huidige, kiezen. Er gingen geruchten over onenigheid tussen Kasa-Vubu en Tshombe. Eerstgenoemde zou voor die periode van zes maanden een overgangsregering zonder Tshombe willen instellen om zich hierdoor van de steun der oppositie te verzekeren. Het staat vrijwel vast dat Tshombe zich kandidaat zal stellen voor het presidentschap en dit zal de goede verhouding tussen beiden niet bevorderd hebben.

Van 7 tot 21 april hebben leiders van verschillende Congolese opstandelingenorganisaties in Kairo vergaderd. Er werd besloten om een der organisaties, het Comité National de Libération op te heffen en een Conseil Suprême op te richten, waarvan Soumaliot, de minister van defensie in de revolutionaire Congolese regering van Gbenye, als voorzitter zal optreden. Ondanks dit resultaat worden de opstandelingenorganisaties verscheurd door tegenstellingen. Gbenye weigerde deel te nemen aan de vergadering in Kairo. Bemiddelingspogingen van de Egyptische president en de Soedanees premier baatten niet. Ook de strijd in Congo verloopt slecht voor de rebellen. Het nationale Congolese leger heeft zowel de noord- als de oostgrenzen van het land afgesloten, waardoor de bevoorrading van de rebellen zeer wordt bemoeilijkt.

In april liepen 4 rebellenleiders naar de regering over.

Midden mei werd bekend gemaakt dat Tshombe binnenkort via Abidjan Madrid en Parijs zal bezoeken. In Abidjan zal hij toelating van Congo tot de Afrikaans-Madagassische Gemeenschappelijke Organisatie (OCAM) vragen.

Boeroendi

De koning ontbond 4 maart de Nationale Vergadering omdat, zoals hij 10 maart in een radiorede verklaarde, het parlement een verdeeldheid te zien gaf, die niet beruiste op tegenstellingen in beginselen, maar gevoed werd door ruzies, intriges en het misbruiken van invloed, zonder dat de belangen van het land in het oog werden gehouden. 6 maart riep de koning

de groot-verlofgangers op om het leger te versterken dat de taak kreeg toezicht te houden op de komende verkiezingen. De volgende dag plaatste hij de departementen van justitie, staatsveiligheid, voorlichting en immigratie onder een staatssecretaris met de rang van minister, die uitsluitend aan hem verantwoording schuldig is.

Een koninklijk besluit bepaalde dat de verkiezingen 10 mei zouden plaatsvinden. De nieuwe Nationale Vergadering zal niet zoals de vorige 64, maar slechts 33 zetels tellen. Er zal een Senaat worden ingesteld. Acht van de 16 senatoren zullen gekozen worden door de Nationale Vergadering, vier door deze acht en de andere vier worden benoemd door de koning.

Aan de verkiezingen namen twee partijen deel: de meerderheidspartij, de Union du Progrès National (Uprona) en de Parti du Peuple. Hoewel de uitslagen nog niet geheel bekend zijn is het wel zeker dat de Uprona, ondanks verliezen, de meerderheid behoudt.

De minister van buitenlandse zaken, Manirakiza, verklaarde begin maart dat zijn land de betrekkingen met de Chinese Volksrepubliek had verbroken uit veiligheidsoverwegingen. Deze betrekkingen zullen worden hersteld als de politieke verwarring veroorzaakt door de moord op premier Ngendandumwe is verdwenen.

Op 9 maart voerde Manirakiza besprekingen met de premier van Congo-Léopoldville over normalisering van de betrekkingen tussen beide landen. Volgens Radio-Léopoldville zijn deze besprekingen met succes bekrond.

Somalië

Het Europese Ontwikkelingsfonds van de Europese Economische Gemeenschap (EEG), de International Development Association (IDA) — een filiaal van de Wereldbank —, en het Speciale Fonds van de Verenigde Naties (UNSF) zullen samen een groot wegeproject in Somalië financieren. Het project beoogt een alzijdige benadering van Somalië's wegeprobleem.

Het Internationale Rode Kruis verleent thans op grote schaal hulp aan de meer dan 10.000 nomaden die sinds enkele maanden door droogte en hongersnood getroffen worden.

Oeganda

Op 13 februari werden twee grensdorpen door Amerikaanse vliegtuigen gebombardeerd vanuit Congo.

Op 15 februari werd door de regering een protestbrief overhandigd aan de Amerikaanse ambassade n.a.v. het bombardement, waarin om onmiddellijke terugtrekking van de militaire hulp aan Tshombe gevraagd werd.

Op 16 februari werden in Kampala protestdemonstraties gehouden tegen de Amerikaanse ambassade. De regering vaardigde die dag een verbod uit voor Congolese en Belgische civiele vliegtuigen om te landen in Oeganda, naar zij meedeelde uit veiligheidsoverwegingen.

Op 17 februari sloot Oeganda zijn grenzen met Rwanda. Dit wordt in verband gebracht met het recente bombardement en met het feit dat Rwanda de Congolese rebellen bevochten heeft (die gesteund werden door uit Rwanda uitgeweken Tutsi).

De Amerikaanse minister van buitenlandse zaken, Dean Rusk, deelde op 26 februari aan de pers mee dat het bombardement inderdaad plaats gehad heeft, maar op een vergissing berustte.

De Oegandase minister van justitie, Cuthbert Obwange, maakte in februari een 18-daagse reis door India. Bij zijn terugkomst deelde hij mee dat hij de regering zou voorleggen, handelsbetrekkingen met India aan te knopen.

Kenia

Maxwell Stamp, de leider van het Engelse onderzoeksteam dat thans studie maakt van een plan voor grondverkoop in de Hooglanden, heeft tijdens een persconferentie in februari meegedeeld dat het voor Kenia momenteel ernstige gevolgen zou hebben wanneer de daar overgebleven Europese landbouwers nu zouden vertrekken. De minister van landbouw, Bruce McKenzie, heeft hem hierom ernstig bekritiseerd, omdat z.i. Stamp geen recht had hangende het onderzoek eigen verklaringen af te leggen.

Naar aanleiding van een Brits rapport over communistische activiteiten in Afrika, begin maart aangeboden op een bijeenkomst van de Europese Unie in Rome, heeft Kenia's vice-president Oginga Odinga op 16 maart te Nairobi verklaard dat de 'zelfzuchtige kapitalistische landen' niet moesten proberen hun ideologische oorlog voort te zetten in Oost-Afrika.

Het kortgeleden door Jomo Kenyatta geopende Lumumba-Instituut te Nairobi (zie vorige Kroniek) is op 22 maart zijn eerste driemaandelijke cursus begonnen voor partijfunctionarissen.

Enkele Keniase piloten die in Rusland zijn opgeleid, hebben geen toegang gekregen tot de luchtmacht, naar blijkt uit vragen aan Njoroge Mungai, de minister van verdediging, in het parlement op 31 maart. De minister van voorlichting, Oneke, heeft in het parlement gevraagd zo spoedig mogelijk de kwestie te bespreken van wapensmokkel vanuit communistische landen, die tot doel zou hebben de regering omver te werpen. Pogingen in het parlement op 2 april om deze besprekingen aan te vangen, eindigden in wanorde.

Begin april zijn door uit Rusland gerepatrieerde studenten ernstige

klachten geuit over de discriminerende behandeling in de Sovjetunie. In Moskou hielden Keniase studenten protestdemonstraties.

Op 11 april hielden president Kenyatta en minister Mboya (Economic Planning) toespraken voor radio en televisie, waarin ernstige kritiek geuit werd op bepaalde regeringsfunctionarissen én op het Lumumba-Instituut, vanwege hun kritiek op het economisch beleid en hun drijven om Kenia's economische politiek meer in 'Oosterse' richting om te buigen.

Op 14 april kondigde de minister van verdediging, Mungai, aan dat er een Russische wapenzending naar Kenia onderweg was, die gebruikt zou worden voor de modernisering van het leger. Het was een gift van de Sovjetunie. Kort daarna kondigde Jomo Kenyatta aan dat de wapens werden teruggezonden omdat ze verouderd waren.

In antwoord op een eis van het parlements lid Kaggia dat Kenia het voorbeeld van Egypte en Ghana volgen moest inzake landverdeling onder de Afrikanen, deelde Tom Mboya op 21 april te Nairobi mee, dat dit een onpraktische eis was: Kenia kon niet in 17 maanden onafhankelijkheid bereiken wat Ghana sinds 1957 had kunnen doen.

Op 27 april werd Kenia's belangrijkste politieke document sinds de onafhankelijkheid gepubliceerd: een witboek over Afrikaans Socialisme. Het betoogt o.m. een politiek van positieve neutraliteit, het verhinderen van de import van vreemde ideologieën, verschillende vormen van eigendom en voorkeursbehandeling van Afrikanen in de sector van de werkgelegenheid.

Op 5 mei maakte de minister van onderwijs, P. M. Koinange, zijn voorname bekend om Engeland en Amerika te bezoeken ter recruterings van onderwijzers.

Op 16 mei gaf de regering een in krachtige bewoordingen gestelde verklaring uit waarin Engeland beschuldigd wordt van besluiteloosheid en krachteloosheid inzake Rhodesië. Kenia erkent de recente verkiezingen in Rhodesië niet en zal ook geen onafhankelijke Rhodesische regering erkennen die tot stand komt langs unilaterale weg of middels onderhandelingen met Engeland, tenzij gebaseerd op de instemming van een democratische meerderheid van de bevolking.

Tanzania

Op de vooravond van zijn vertrek naar Peking heeft president Nyerere de terugtrekking gelast van Tanzania's ambassadeur in Washington. Dit wordt in verband gebracht met het feit dat Amerika een Tanzanische diplomaat heeft uitgewezen als represaille voor het uitwijzen van twee Amerikaanse diplomaten uit Tanzania in januari, die verdacht werden van spionage. Nyerere heeft verklaard dat Amerika dit voorval ten onrechte tot een regeringsconflict heeft uitgesponnen.

Op 15 februari vertrok Nyerere voor een bezoek aan Peking.

Op 21 februari tekende de Chinese Volksrepubliek een vriendschapsverdrag met Tanzania. Tezelfder tijd kondigde Peking aan dat vertegenwoordigers van het Nationale Volkscongres van China spoedig Afrika zouden bezoeken.

Op 16 februari waarschuwde West-Duitsland voor de eventuele gevolgen wanneer de Oostduitsers zou worden toegestaan een consul-generaal in Tanzania te benoemen.

Op 19 februari maakte de regering bekend dat zij Oost-Duitsland zou toestaan een consul-generaal te benoemen. Zij liet echter uitdrukkelijk de vraag open of deze zich in Dar es Salaam dan wel in Zanzibar zou moeten vestigen. Ook liet zij bekend maken dat dit geen erkenning inhield van de Duitse Democratische Republiek.

Op 26 februari beëindigde West-Duitsland alle militaire hulp als repressaille tegen Tanzania's toestemming in de vestiging van een Oostduits consulaat-generaal in Tanzania.

De dag daarop reeds liet Nyerere weten aan de Westduitse ambassadeur Dr. Herbert Schroeder, dat Tanzania alle Duitse hulp onmiddellijk opzegde.

In een interview op 1 maart zei de president dat hij ondanks de moeilijkheden met West-Duitsland niet van plan was Oost-Duitsland te erkennen.

Op 2 maart werd de Duitse ambassadeur teruggedroepen om verslag uit te brengen. Tanzania heeft inmiddels Canada gevraagd de opleiding van de luchtmacht over te nemen.

Op 14 maart liet Nyerere bekend maken dat hij het parlement wil vragen, plannen om de unie met Zanzibar in de grondwet vast te leggen, een jaar uit te stellen.

Eind april bracht president Nyerere een bezoek aan Nederland. Tussen de minister van financiën van Tanzania, P. Bomani, die onder zijn gevolg was, en de Nederlandse minister zonder portefeuille, mr. Th. Bot, werd een mantel-overeenkomst inzake technische samenwerking gesloten. Nederland heeft ook toegezegd hulp te bieden bij de opleiding van militair personeel.

Begin mei heeft Zanzibar voor het eerst sinds de omwenteling van januari vorig jaar Engelse ontwikkelingshulp geaccepteerd. Deze was reeds voor de omwenteling aangeboden, maar aanvankelijk afgezegd.

Op 14 mei sloten Tanzania en Polen een overeenkomst voor wetenschappelijke en technische samenwerking.

ZUIDELIJK AFRIKA

Portugese gebieden in Afrika

Tijdens zijn bezoek aan ons land in april heeft de president van Tanzania, Dr. Julius Nyerere, meer aandacht gevraagd voor de moeilijkheden rond

de Portugese gebieden in Afrika. Hij sprak met felheid over de 'geallieerde bezetting' van deze gebieden. Hij zei met Portugal in vrede te willen leven, maar deed een dringend beroep op de Westelijke landen om hun NAVO-partner onder druk te zetten en de Afrikanen aldus te helpen bij het bereiken van een vreedzame oplossing.

Angola

De Internationale Confederatie van Vrije Vakverenigingen heeft in februari bij de Portugese regering geprotesteerd tegen het clandestien gevangennemen van João Sambo, een lid van de Angolese Arbeiders-associatie, die in ballingschap leefde in Congo.

Mozambique

Op 8 maart vond een hevige botsing plaats tussen Portugese troepen en Afrikaanse vrijheidsstrijders in het gebied van Diaca in noordelijk Mozambique.

Een rapport uit Loesaka maakte op 26 april bekend dat de Portugese autoriteiten alle wapentransporten voor Zambia via Mozambique verboden hebben.

In april vonden weer botsingen plaats tussen Portugese troepen en vrijheidsstrijders. Een communiqué van het Bevrijdingsfront van Mozambique (Frelimo) in Dar es Salaam meldt dat de Portugezen sinds begin april in noordelijk Mozambique regelmatig bombardementen uitvoeren op Afrikaanse dorpen, waardoor een groot deel van de bevolking de vlucht heeft moeten nemen en zich in de wildernis ophoudt.

Zambia

Aan het slot van een driedaagse bijeenkomst in Loesaka aanvaardde de nationale raad van de UNIP op 11 april een resolutie, waarin op strenge maatregelen werd aangedrongen tegen ANC-leden en anderen, die misleidende verklaringen zouden afleggen, bedoeld om wrok, minachting voor de regering of tweedracht te verbreiden. Onverantwoordelijke en onwettige stakingen werden veroordeeld en de overheid werd verzocht krachtig hiertegen op te treden.

Een 2000 naar Congo gevluchte Lumpa-leden kregen begin februari aldaar asiel. Op 22 februari aanvaardde de president de aanbeveling van een tribunaal om Alice Lenshina, 'profetes' van de verboden Lumpa-kerk, en acht aanhangers nog een half jaar in hechtenis te houden. Hij kondigde bovendien een commissie aan, die een onderzoek zal instellen naar de oor-

zaken van het recente oproer, dat $\pm$ 600 mensenlevens kostte. De volgende dag maakte de predikant Colin Morris, kerkpresident van de United Church of Zambia, bekend dat Alice schriftelijk verzocht had zich (weer) bij deze kerk te mogen aansluiten. Enige geestelijken zullen nu met haar een gesprek voeren; op grond van hun bevindingen wordt beslist.

De regering verklaarde op 12 februari een aantal, merendeels communistische, buitenlandse periodieken tot verboden literatuur.

Bij de gemeenteraadsverkiezingen van begin april veroverde de UNIP de meerderheid in Mufulira, tot dusver een bastion van het ANC, terwijl zij ook enige vorderingen in het zuiden maakte. De ANC wist daarentegen twee zetels in Loesaka te winnen.

De arbeidsonrust duurde voort. Op 25 maart eindigde een staking van vijf dagen in het koperzuiveringsbedrijf in Ndola. Even later brak om een ontslagkwestie in Livingstone een spoorwegstaking uit, die zich uitbreidde naar Broken Hill en Loesaka. Op 8 april ging men in Broken Hill weer aan het werk.

Begin maart gaven de mijnbedrijven openlijk uiting aan hun verontusting over een groeiende neiging bij de Afrikaanse mijnwerkers om ook de 'thuisvrouw' naar de mijn te halen, hoewel zij daar dikwijls al met een 'mijnvrouw' in een op monogamie gebouwde woning huizen.

Na langdurig beraad maakte de regering begin mei tenslotte bekend (nog) geen verandering aan te brengen in de wijze van heffing van de mijnrechten. Zij blijven dus gebaseerd op de prijzen van de Londense metaalbeurs.

J. Murumbi, Kenia's minister van buitenlandse zaken, betoogde op 4 februari voor de radio, dat eventuele toetreding van Somalië en Zambia de politieke en economische levensvatbaarheid van een Oostafrikaanse federatie aanmerkelijk zou vergroten. Medio februari ontvouwde Arthur Wina, Zambia's minister van financiën, in Nairobi op de zevende zitting van de Economische Commissie voor Afrika een plan voor een gemeenschappelijke markt, die Ethiopië, Somalië, Oost-Afrika, Malawi en Zambia zou omvatten. In september gaat men in Loesaka hierover confereren. Het spoorwegplan Zambia-Tanganjika vond bij de ECA algemene bijval.

Naar aanleiding van het bezoek van een Oostduitse delegatie verklaarde president Kaunda op 5 mei geen vestiging van een Oostduits consulaat toe te zullen staan. Tegen een handelsmissie bestond geen bezwaar. In vraagstukken van erkenning is voor Zambia de meerderheid beslissend; men erkent dus West-Duitsland en de Chinese Volksrepubliek. Half maart bond de regering het reizen van diplomaten buiten een afstand van 40 km van Loesaka aan een vergunning van het ministerie van buitenlandse zaken. Over dit departement moeten voortaan eveneens alle diplomatieke contacten met andere ministeries geleid worden. Bij de bespreking van een

wetsontwerp op diplomatieke immuniteiten en voorrechten deelde minister Kapewe op 28 april aan het parlement mede, dat een te grote ambassade-staf verleiding tot intrigeren kon doen opkomen. Het ambassadepersoneel wilde hij derhalve voor gemenebestanden tot 15 en voor andere landen tot 12 man beperken.

De Rhodesische aankondiging, in het White Paper van 26 april, maatregelen te nemen tegen Zambia en Malawi, in het geval van Engelse sancties bij een eenzijdige Rhodesische onafhankelijkheidsverklaring, bestempelde president Kaunda in een radiorede op 5 mei als dreigen met moedwillige agressie.

Zuid-Rhodesië

Terug uit Rhodesië, waar hij behalve blanke politici en Afrikaanse hoofden ook in gedwongen afzondering levende PCC- en ZANU-leiders ontmoet had, zei Arthur Bottomley, de Britse minister voor gemenebestzaken, op 8 maart tot het Lagerhuis, dat het Europeanen zowel als Afrikanen ontbrak aan bereidheid tot discussie en compromis. Hij was echter 'niet zonder hoop op het vinden van een weg naar een oplossing'; naleving van de grondwet van 1961 zou al tot een Afrikaans meerderheidsbewind voeren. George Nyandoro en Nelson Samkange, ZAPU-leiders in Londen, hadden enige dagen eerder nogmaals verklaard alleen een op algemeen kiesrecht gebaseerde grondwet te willen aanvaarden.

Een congres van het Rhodesian Front koos op 21 maart premier Ian Smith tot partijleider en als zijn plaatsvervangers de vice-premier Dupont en de minister van binnenlandse zaken Harper. De voorzitter, F. A. Alexander, werd herkozen.

Op 30 maart werd het parlement ontbonden en bekend gemaakt dat op 7 mei nieuwe verkiezingen zouden plaats vinden. De volgende dag verklaarde premier Smith op een meerderheid van tweederde voor zijn partij te hopen, want 'dit zal onze positie verstevigen, niet alleen voor belangrijke wetgeving, maar ook voor onze onderhandelingen met de Britse regering'.

Op 21 april richtten 31 Afrikaanse regeringen een brief aan de voorzitter van de Veiligheidsraad met verzoek om een spoedzitting ter bespreking van de toestand in Rhodesië. De volgende dag nam de speciale commissie voor kolonialisme van de VN een tot Engeland gerichte resolutie aan waarin gevraagd werd 'dringende maatregelen' te nemen om de verkiezingen af te gelasten. De Veiligheidsraad aanvaardde op 6 mei een gematigde resolutie, waarbij van de permanente leden alleen China voor stemde en de anderen zich onthielden. Engeland werd verzocht een eenzijdige onafhankelijkheidsverklaring te voorkomen en een grondwetsconferentie bijeen te roepen van alle partijen om voor de meerderheid aanvaardbare nieuwe 'grondwettelijke

regelingen' te ontwerpen, zodat voor onafhankelijkheid een zo vroeg mogelijke datum kon worden vastgesteld.

Bij de verkiezingen op 7 mei won het Rhodesian Front alle 50 voor kiezers van lijst A gereserveerde zetels, de Rhodesia Party 10 van de 15 voor kiezers van lijst B, terwijl de resterende vijf aan onafhankelijken toevielen, onder wie een blanke kandidaat.

Malawi

Op 19 februari werden nieuwe veiligheidsmaatregelen van kracht, die iedereen met strenge gevangenisstraf dreigen die steun verleent aan rebellen. Dit houdt vermoedelijk verband met onlusten in het gebied van Fort Johnston op 13 februari, die algemeen worden beschouwd als steun voor de ex-minister van onderwijs Henri Chipembere, die uit Fort Johnston afkomstig is.

Op 6 maart waarschuwde Dr. Banda, de premier, dat de ex-ministers die vorig jaar werden ontslagen of zich terugtrokken uit protest o.m. tegen Banda's vriendschappelijke houding t.a.v. Portugal, pogingen in het werk stellen om een nieuwe partij op te richten. (N.b. Malawi heeft momenteel een een-partijstelsel.)

Op 10 april werd bekend dat Banda's privé-leger, de Malawi Young Pioneers, een officiële afdeling van het Malawische leger zal worden, als erkentelijkheid voor verdiensten bij het bedwingen van de onlusten in Fort Johnston.

Op 14 april kondigde premier Banda aan, dat het omstreden Skinner-rapport gewijzigd zal worden. Dit zou nu mogelijk zijn geworden door een verbetering van de financiële toestand. Velen leggen deze maatregel uit als een ondergraving van Chipembere's steun, welke hij vooral vindt onder de ambtenaren; deze juist werden door het Skinner-rapport getroffen omdat dit een vermindering van de salarissen der hoge ambtenaren voorstelde.

Begin mei vond er opnieuw een botsing plaats in het gebied van Fort Johnston tussen regeringstroepen en gewapende bendes.

Beetsjoeanaland

Op 1 maart zijn voor het eerst algemene verkiezingen gehouden, die de basis zouden vormen voor de onafhankelijkheid van dit Britse protectoraat. Zij werden een grote overwinning voor de Bechuana Democratic Party, o.l.v. opperhoofd Seretse Khama. Zijn partij won 28 van de 31 zetels in de Wetgevende Vergadering. De overige 3 zetels vielen toe aan de Bechuana People's Party. Géén zetel verkreeg de derde partij, de Independence Party. Seretse Khama werd premier.

Basoetoland

Op 30 april verkreeg dit protectoraat zelfbestuur en legde het opperhoofd Moshoeshoe II, die de titel van koning heeft aangenomen, de eed van trouw aan de koningin af. Vertegenwoordiger van de Britse regering werd Sir Alexander Giles.

Op 1 mei was de uitslag van de verkiezingen bekend, die een overwinning met betrekkelijk kleine meerderheid zijn geworden voor de Basutoland National Party o.l.v. stamhoofd Leabua Jonathan. De zetelverdeling is als volgt: National Party 31 zetels; Basutoland Congress Party 25 zetels; Marematlou Freedom Party 4 zetels.

Zuid-Afrika

Tijdens de bijeenkomst op 1 maart van de Organisatie voor Afrikaanse Eenheid (OAU), spraken de vertegenwoordigers van Kenia, Tanzania en Oeganda er hun misnoegen over uit, dat de door de OAU afgekondigde economische boycot van Zuid-Afrika ontkracht wordt door de handel die sommige socialistische landen met Zuid-Afrika drijven. Ook vonden zij dat de boycot geen resultaat kan hebben wanneer de grote Westerse landen (de VS, Engeland en West-Duitsland) hun medewerking niet verlenen.

Begin maart is het rapport verschenen van de commissie die de Veiligheidsraad vorig jaar heeft ingesteld ter bestudering van de mogelijkheid van economische sancties tegen Zuid-Afrika. De meerderheid blijkt te geloven in de zin van een boycot, mits die unaniem wordt toegepast en naleving doeltreffend gecontroleerd wordt. Twijfel bestaat of landen als Spanje en Portugal zullen meewerken. Ook de hoge kosten zijn een ernstig bezwaar. Engeland wees er op in een amendement op het eindrapport, dat Zuid-Afrika nagenoeg zichzelf kan bedruipen.

De Internationale Arbeidsorganisatie (ILO) heeft in een op 12 april uitgekomen rapport kritiek uitgeoefend op Zuid-Afrika. De apartheid zou niet, zoals de Zuidafrikaanse regering stelt, gelijke ontwikkeling voor ieder en voorkoming van rasdiscriminatie kunnen bewerkstelligen. (N.b. Zuid-Afrika is vorig jaar het lidmaatschap van de ILO ontnomen vanwege de apartheidspolitiek.)

De onofficiële Nederlandse missie die in februari Zuid-Afrika zou bezoeken o.l.v. Prof. W. G. de Gaay Fortman, ter bespreking van de apartheid heeft haar bezoek afgezegd. De opgegeven reden is, dat de Zuid-Afrikaanse regering geen gesprek wilde toestaan met de nobelprijswinnaar Dr. Albert Luthuli.

Een rapport van de Britse Raad van Kerken getiteld *The future of South Africa*, dat op 15 februari is uitgegeven, dringt in onomwonden taal aan op strenge Britse maatregelen t.a.v. Zuid-Afrika, o.m. op het gebied van

wapenleveranties, financiën en emigratie. De Nederduits Hervormde Kerk van Zuid-Afrika heeft de Britse Raad van Kerken ervan beschuldigd dat haar rapport een politiek document is, waarmee de Raad zich buiten het terrein van de christelijke kerk begeven heeft.

In de tweede helft van februari bezochten drie leiders van Zuidafrikaanse kerken Engeland als gasten van de Church of Scotland. Er zou besproken worden hoe de contacten tussen de Zuidafrikaanse en Britse Kerken kunnen worden hersteld. Zij hebben vooral geleden doordat de Nederduits Hervormde Kerk zich uit de oecumenische organisaties heeft teruggetrokken.

Op 13 maart heeft een Anglicaanse school voor blanken te Kaapstad een kleurlinge toegelaten. Dit is de eerste keer sinds het (17 jaar geleden aangevangen) bewind van de Nasionale Party dat een blanke school een niet-blanke landgenoot heeft toegelaten. Het moet echter worden afgewacht, of de regering haar toestemming zal geven.

Begin maart werd de voorzitter van de South African Liberal Party, Barney Zackon, iedere politieke activiteit verboden. Margaret Ballinger is hem opgevolgd.

Bij de provinciale verkiezingen van 24 maart heeft een duidelijke verschuiving naar rechts plaats gevonden. De United Party verloor 10 zetels aan de Nasionale Party. De tweede oppositiepartij, de Progressive Party (die het felst tegen apartheid is) verkreeg nu geen enkele zetel.

Premier Verwoerd zei in een toespraak kort na de verkiezingen, dat het vooral aan de voortdurende aanvallen van buiten op Zuid-Afrika's intern beleid te danken is, dat de blanken in Zuid-Afrika zulk een groeiende eenheid zijn.

Op 10 april, ongeveer een week na genoemde verkiezingen, zei een lid van de regering in een toespraak te Kaapstad, geen bezwaar te zien in het één-partijstelsel voor Zuid-Afrika. Hij zag voor een oppositie geen functie meer.

Begin april werden weer nieuwe veiligheidsmaatregelen van kracht, die wijzen op een steeds hardere politiek van de regering. Een aanvullende wet op officiële geheimen is van kracht geworden die o.m. ieder met zware straffen dreigt die informatie omtrent leger, politie of bewapening bekend maakt. Een nieuwe wet geeft de minister van justitie, Vorster, het recht om onmiddellijk de nationale noodtoestand af te kondigen en om alle burgers tussen 16 en 65 jaar op te roepen voor het ondergaan van een speciale training i.v.m. de nationale noodtoestand.

Op 1 april werd de 27-jarige F. J. Harris, een blanke onderwijzer, te Pretoria terechtgesteld. Hij was beschuldigd van moord op een blanke vrouw, die stierf na een bomexplosie op 24 juli vorig jaar in het station van Johannesburg.

Op 13 april werden 12 Afrikanen tot gevangenisstraf veroordeeld wegens

overtreding van de wet tot onderdrukking van het communisme.

Op 8 april hielden 5000 studenten van de universiteit van Pretoria een protestmars tegen het feit dat de Amerikaanse en Engelse ambassades op feestdagen 'gemengde' recepties en feestavonden organiseren.

Op 24 maart heeft de minister van financiën Dr. Th. E. Dönges het Huis van Afgevaardigden enkele maatregelen voorgesteld om het inflatiegevaar te bezweren.

Sinds begin april worden duizenden Afrikanen in Ciskei (toekomstig Bantustan) door aanhoudende droogte met hongersnood bedreigd.

De Zuidafrikaanse regering is met Portugal overeengekomen om een dam in de Kunenerivier op de grens van Zuidwest-Afrika en Angola te financieren, die electriciteit voor Zuidwest-Afrika gaat leveren.

Op 7 april deelde een officiële woordvoerder te Lissabon mee, als antwoord op beschuldigingen geuit door het Russische persbureau Tass, dat Portugal in Angola geen Zuidafrikaanse troepen gebruikt in de strijd tegen de rebellen.

EILANDEN

Madagascar

Een gemeenschappelijke vergadering van de raad van bestuur en het permanente politieke bureau van de Parti Social Démocrate (PSD) nam op 25 februari een motie aan, voorgesteld door de partijsecretaris en minister van binnenlandse zaken, André Resampa, waarin de president uitgenodigd werd zijn ambtstermijn van zeven jaar, die in 1966 zou aflopen, met een jaar in te korten. De presidentsverkiezingen zouden dan met de verkiezingen voor parlement en provinciale raden alle in 1965 gehouden kunnen worden, waarna de bevolking al haar aandacht aan het vijf-jarenplan zou kunnen geven. De president, oprichter en leider van de PSD, willigde het verzoek in, deelde op 27 februari zijn besluit aan het kabinet mede en stelde zich opnieuw kandidaat. Van de ruim 2,5 mln ingeschreven kiezers ging op 30 maart bijna 98 procent ter stembus en sprak zich met 2,4 mln stemmen wederom uit voor Tsiranana als president. De enige tegencandidaat van betekenis, Joseph Raseta, verwierf 54.814 stemmen.

Komoren

De in Dar es Salaam gevestigde nationale bevrijdingsbeweging Molinaco, maakte op 28 april bekend, dat zij schriftelijk bij de secretaris-generaal van de OAU geprotesteerd had tegen het uitnodigen van president Tsiranana

tot een bezoek aan de Komoren. Dit achtte zij in strijd met het handvest van de OAU; het zou ertoe bijdragen de eilanden onder Frans bewind te houden.

Mauritius

Begin april bezocht de Britse minister van koloniën het eiland om zich te oriënteren voor de in het najaar te houden grondwetsconferentie, die de overgang van zelfbestuur naar onafhankelijkheid zal regelen. Het bezoek verscherpte de spanningen tussen de twee voornaamste partijen, de Labour Party en de Parti Mauricien. De LP verenigt vandaag in hoofdzaak de Indiërs (480.000), de PM de rest (250.000), waarin het Frans-creoolse element domineert. Beducht voor overheersing door Indiërs, hield de PM een grootscheepse demonstratie en verzocht zij het eiland bij Engeland in te lijven.

Nadat begin mei bij onlusten twee doden en negentien gewonden waren gevallen, maakte de gouverneur op 13 mei bekend, dat hij, als voorzorgsmaatregel, aan de minister verzocht had troepen te zenden.

ASPECTEN

DE REBELSE BOURGUIBA

Tijdens zijn van 16 februari tot 9 april ondernomen reis naar landen van het Midden-Oosten en van de Balkan heeft de Tunesische president Bourguiba de publieke opinie in een aantal, vooral oostelijke, Arabische landen diep geschokt met zijn voorstel de Palestijnse kwestie op vreedzame wijze door onderhandelingen met Israël op te lossen. Eerder had hij zich reeds het ongenoegen van het merendeel der Arabische leiders op de hals gehaald door te weigeren met West-Duitsland te breken, indien dit land diplomatieke betrekkingen met Israël zou aangaan.

De scherpe kritiek van pers, radio en politieke leiders van verschillende Arabische staten op de houding van de Tunesische president vormden de aanleiding tot de op 27 april te Tunis gehouden demonstratie ter ondersteuning van Bourguiba's beleid. De demonstratie ontaardde in een aanval op de Egyptische en Irakse ambassades. De dag daarop ondergingen de Tunesische ambassades in Egypte en Irak eenzelfde lot. Het gevolg was een wederzijds terugroepen van ambassadeurs en ambassadepersoneel, zonder dat dit echter een breuk in de diplomatieke betrekkingen inhield. In de Arabische Liga is het ook nog niet tot een breuk gekomen. Een verzoek van Choukeiri, leider van de Palestijnse bevrijdingsorganisatie, Tunesië uit de Liga te stoten werd eind april door de vergadering van vertegenwoordigers der Arabische staatshoofden, in afwezigheid overigens van een Tunesische afgevaardigde, niet ingewilligd.

Voor Tunesische studenten zette Bourguiba uiteen, dat hij zijn reis niet had ondernomen met het oog op de Palestijnse kwestie, maar dat hij in het contact met Palestijnse vluchtelingen (in de Israël omringende staten leven er 1.250.000, waarvan bijna 500.000 in kampen) tot de conclusie was gekomen dat deze mensen worden gevoed met een illusie, de illusie namelijk, dat Israël kan worden weggevaagd door een gezamenlijke Arabische krachtsinspanning. Sinds 1956, zo vervolgde hij, weten we echter dat elke militaire actie tot mislukking is gedoemd.¹

Inderdaad is in 1956 aangetoond, dat de internationale krachtsverhoudingen nu eenmaal zo liggen dat zelfs met een militaire overwinning — in dit geval van Israël op Egypte — geen wezenlijke veranderingen in de status quo is te bereiken. En al zou de internationale situatie zich wijzigen ten gunste van de Arabische landen dan nog is een oorlog tegen Israël voorlopig uitgesloten. Het militair krachtigste land van de Liga, Egypte is met 40.000 man troepen gebonden in Jemen en Irak bereidt zich weer eens voor op een

¹ Vgl. *Jeune Afrique* 9-5-1965, 17.

actie tegen de Koerden. Libanon en Jordanië, Israël's buurlanden, die in tegenstelling tot Syrië en Irak een redelijk stabiel bewind hebben, voelen weinig voor een oorlog. Libanon niet, omdat het een handelsmogendheid is met geringe militaire kracht. Voor Jordanië zou vernietiging van Israël een volledig herstel van de rechten der Palestijnse vluchtelingen en inkrimping van het huidige grondgebied betekenen. De activiteiten van de Arabische landen beperken zich vooralsnog dan ook tot pogingen Israël politiek en economisch te isoleren, de economische ontwikkeling van het land te stagneren door, onder andere, aftappen van Jordaanwater en tot het opzetten en steunen van een Palestijnse bevrijdingsorganisatie. Het politiek en economisch isoleren van Israël langs diplomatieke weg is tot nog toe mislukt. Mondelinge toezeggingen van steun van Rusland, Ghana en Guinee zijn nooit vertaald in het verbreken van de betrekkingen met Israël. Aftappen van Jordaanwater bergt gevaar van oorlog in zich. De Israëliëse regering heeft herhaalde malen gewaarschuwd dat dit een casus belli voor haar vormt. Zij zette deze waarschuwing kracht bij door materiaal, waarmee Syrië aan dambouw begon, met artillerievuur te vernietigen. Eveneens zal steun aan een eventueel door het Palestijnse bevrijdingsleger te voeren guerilla tot een oorlog kunnen leiden.

Waar enerzijds militair optreden tegen Israël niet mogelijk is, anderzijds om redenen van binnenlandse dan wel buitenlandse politieke aard de bevolkingen van een aantal Arabische landen voortdurend in een oorlogstemming worden gehouden, is de impasse volkomen. Bourguiba heeft deze impasse proberen te doorbreken. Zijn voorstel tot onderhandelen houdt echter een erkenning van de Israëliëse staat in en hier is de publieke opinie in de meeste Arabische landen kennelijk nog niet aan toe. Bourguiba wenst onderhandelingen met Israël op basis van de resoluties van de Verenigde Naties van december 1958, waarin onder meer van Israël wordt geëist Palestijnse vluchtelingen die willen terugkeren toe te laten en hun eigendommen terug te geven, terwijl de andere vergoeding moeten ontvangen voor hun verloren eigendommen. Israël heeft altijd geweigerd deze resoluties op te volgen; de Arabische staten hebben indertijd tegengestemd, omdat voorstemmen erkenning van Israël zou betekenen. Volgens een verklaring van de Tunesische ambassadeur in Parijs aan een correspondent van een Libanees blad ², zouden zowel Nasser als Choukeiri, ieder afzonderlijk, tegenover Bourguiba hebben toegegeven dat het destijds niet aanvaard was van deze resoluties een ernstige vergissing was geweest. Eigenlijk verschillen de standpunten van Nasser en Bourguiba niet zo veel. In een brief aan Nasser kon Bourguiba verwijzen naar een interview, dat de Egyptische president had toegestaan aan het Franse blad *Réalités* ³, waarbij hij

² geciteerd in *le Monde* 11-5-1965.

³ geciteerd in *le Monde* 10-4-1965.

op de vraag wat de Arabische landen zullen doen indien Israël de resoluties van de Verenigde Naties zou naleven, antwoordde: 'dat de Afro-Aziatische landen van de Bandoeng-conferentie zich tevreden gesteld achten als de resoluties worden toegepast; de Arabische staten zijn het op dit punt eens'. In hetzelfde interview zei Nasser dat Israël tot naleving van de resoluties moet worden gedwongen door optreden van het door alle Arabische landen te steunen Palestijnse bevrijdingsleger. In zijn brief stelde Bourguiba dat de door hem aangegeven methode het voordeel biedt dat Israël bij weigering op zijn voorwaarde te onderhandelen veel internationale goodwill zal inboeten, en hierdoor de positie van de Arabische landen versterkt. Verder schreef hij dat mochten de Arabische landen tot oorlog besluiten Tunesië zich hierbij zal aansluiten (een niets kostende toezegging: oorlog is immers niet in het geding).

Als de standpunten van Nasser en Bourguiba dan niet zover uiteen liggen, waarom veroorzaakte Bourguiba's voorstel dan zo'n crisissfeer? Vermoedelijk, omdat Bourguiba met zijn voorstel niet alleen de in het openbaar altijd gedemonstreerde eensgezindheid van de Arabische staten inzake de Palestijnse kwestie heeft doorbroken, maar vooral omdat hij zich hiermee doelbewust verzette tegen de overheersende positie van Nasser in het Arabische overleg. Bourguiba beschouwt elk opleggen van een politiek beleid van buiten af als aantasting van de soevereiniteit van zijn land en niets gaat hem zo ter harte als juist dit. Aanleiding tot de rebellie van Bourguiba is waarschijnlijk het feit dat Nasser de Arabische landen heeft geprest met West-Duitsland te breken, zodra dit land zijn betrekkingen met Israël zou normaliseren. Bourguiba weigerde. Geïrriteerdheid over de kritiek op zijn houding in deze, gevoegd bij het begaan zijn met het lot der Palestijnse vluchtelingen, dat hij tijdens zijn reis met eigen ogen heeft aanschouwd, hebben hem er mogelijk toe gebracht met zijn voorstel te komen, waarmee hij dan tevens de meest steriele kant van Nasser's beleid aanviel.

Te hopen is slechts dat Bourguiba's optreden niet ontardt in een Arabische twist, maar resultaten zal opleveren voor de Palestijnse vluchtelingen, wier lot tenslotte centraal behoort te staan in de Palestijnse politiek van de Arabische landen.

v. d. M.

DIPLOMATIEK OFFENSIEF VAN DRIE ENTENTE-STATEN TEGEN GHANA

In het slotcommuniqué van de conferentie van Noeaksjot (februari 1965) waar een nieuwe organisatie van franssprekende Afrikaanse staten (de OCAM) werd opgericht, werd de handelwijze van sommige landen, met name Ghana, veroordeeld wegens steun aan opstandige bewegingen in andere Afrikaanse landen. Het zijn vooral drie leden van de Conseil de l'Entente, namelijk Ivoorkust, Boven-Volta en Niger, die na de conferentie een tegen Ghana gerichte actie zijn blijven voeren. Het vierde lid van de Entente, Dahomey, bleef hierbij op de achtergrond.

Centrum van de activiteiten was Abidjan, centrale personen erin waren president Hamani Diori van Niger, zijn collega Yaméogo van Boven-Volta en de voorzitter van de Nationale Vergadering van Ivoorkust, Philippe Yacé. Aangenomen wordt dat de president van Ivoorkust, Houphouët Boigny, die minder naar buiten optrad, de leidende figuur bij deze acties was.

Op 8 maart publiceerde het politieke bureau van de Parti Démocratique de la Côte d'Ivoire (PDCI) te Abidjan een verklaring waarin president Nkrumah ervan beschuldigd werd rebellen uit andere landen te ontvangen en subversieve complotten te organiseren. Begin april kwamen de presidenten van Ivoorkust, Boven-Volta en Niger te Abidjan bijeen om verdere maatregelen te bespreken. Voornamelijk deze drie staten hebben geschillen met Ghana. Beschuldigingen zijn geuit dat aanslagen op de staatshoofden vanuit Ghana voorbereid en geleid werden. Anderzijds heeft Ghana deze landen op gelijkkluidende wijze beschuldigd. Bovendien vinden vele politieke vluchtelingen asiel in Ghana en zetten vanuit dat land hun acties voort. Zo heeft Bakary, de leider van Sawaba (zie *Kroniek van Afrika* IV 4, bladzijde 248) zijn hoofdkwartier in Ghana. Ook de Sanwi uit Ivoorkust hebben in Ghana toevlucht gezocht, terwijl Boven-Volta bevreesd is voor territoriale aanspraken van Ghana.

De drie Entente-leden verklaarden niet aan de in september te houden conferentie van staatshoofden van de Organisatie voor Afrikaanse Eenheid in Accra te zullen deelnemen als Nkrumah door bleef gaan voortvluchtige oppositieleiden uit andere landen te steunen.

Hiermede hadden de Entente-leden een middel gevonden om president Nkrumah op een gevoelige plek te treffen. De eenheid van Afrika ligt hem zeer na aan het hart en aan het slagen van de conferentie te Accra is hem veel gelegen.

Op 13 april werd te Niamey een aanslag gepleegd op president Hamani Diori, die ongedeerd bleef. De dader werd gevangen genomen en het bureau van de PDCI te Abidjan maakte bekend dat hij was opgeleid in

Ghana, China, Noord-Korea en Noord-Vietnam. Nkrumah zond Hamani Diori een brief, waarin hij deze gelukwens met de goede afloop en mededeelde met afgrijzen te zijn vervuld over de beschuldiging dat hij persoonlijk bij de aanslag betrokken zou zijn.

Gedurende de maand april bezochten delegaties van de drie Entente-staten een aantal Afrikaanse landen om steun te krijgen voor hun boycotactie. Niet alleen de lid-staten van de OCAM werden bezocht, maar ook werden delegaties gezonden naar Roehanda, Mali, Guinee, Nigerië, Liberië, Sierra Leone en Ethiopië.

Het belangrijkste bezoek was dat van Diori, Yaméogo en Yacé aan Nigerië. Eind april hadden zij te Lagos besprekingen met sir Abubakar Tafawa Balewa en enkele andere ministers. Een duidelijk standpunt werd niet onmiddellijk door Nigerië ingenomen. Hoewel de Entente-delegatie na afloop verklaarde dat er volledige overeenstemming bestond, beperkte de Nigeriaanse eerste minister zich er toe op 19 april op te merken dat het nog te vroeg was om nu reeds iets over een in september te houden conferentie te zeggen. Twee dagen later nam hij echter duidelijker stelling toen hij in het parlement verklaarde dat hij zich reeds vorig jaar tijdens de OAU-conferentie te Kairo, toen het besluit werd genomen de conferentie van september 1965 in Accra te houden, had afgevraagd 'hoe hij naar Accra zou kunnen gaan om daar te dineren en te lachen met Nigerianen die in hun eigen land door de politie werden gezocht'.

President Azikiwe echter wilde de conferentie niet opofferen aan een anti-Ghana-campagne en op 26 april verklaarde hij toch te gaan, tenzij het besluit de conferentie in Accra te houden zou worden herroepen.

Als compromis tussen deze beide zienswijzen heeft sir Abubakar Tafawa Balewa aan de secretaris-generaal van de Organisatie voor Afrikaanse Eenheid voorgesteld een buitengewone zitting van de ministerraad van de organisatie te houden om tot een oplossing te komen van de kwestie waar de conferentie gehouden zou kunnen worden.

Ghana heeft op dit offensief van de Entente geantwoord met te ontkennen dat het revolutionaire bewegingen in andere landen zou steunen. 22 maart zei Nkrumah in een toespraak tot de Ghanese Nationale Vergadering dat de Entente-staten niet voor de omverwerping van hun regime door Ghana behoeften te vrezen. Hij garandeerde de veiligheid van allen die naar Accra zouden komen. Ook heeft Ghana getracht de geschillen met Boven-Volta en Togo, waarmede de grens gesloten was, tot een oplossing te brengen.

De minister van buitenlandse zaken Botsio vertrok eind maart naar Wagadoegoe om aan president Yaméogo een regeling van de geschillen tussen Boven-Volta en Ghana, en ook om de geschillen die de andere leden van de Entente en Togo met Ghana hebben, te bespreken. Yaméogo wees

er bij die gelegenheid op dat de grens indertijd van Ghanese zijde gesloten was.

Eveneens werd een poging gedaan het grensgeschild met Togo te regelen.

Bovendien heeft president Nkrumah binnenslands een aantal maatregelen genomen die er toe zouden kunnen bijdragen zijn tegenstanders milder te stemmen. Zo werden het Ghanese Rode Kruis, de Protestantse en R.K. kerken en de Muslim Council uitgenodigd vertegenwoordigers te zenden om de Ghanese gevangenen te inspecteren. Gratie werd verleend aan vijf ter dood veroordeelde oppositieleiders.

Een poging om steun te verkrijgen van bevriende staten werd gedaan op een conferentie die op 14 maart de staatshoofden van Ghana, Guinee, Mali en Algerije te Bamako bijeenbracht. De volgende dag zetten de presidenten Sékou Touré, Modibo Keita en Ben Bella hun besprekingen te Conakry voort. Er werd slechts bekend gemaakt, dat het consolideren van de Afrikaanse eenheid het onderwerp van gesprek was geweest. Aan deze besprekingen werd door de pers veel aandacht geschonken en grote waarde gehecht.

Le Monde schreef (16 maart), dat dit een nieuwe stap zou kunnen zijn in de richting van een terugkeer tot de blokken van Casablanca en Monrovia. De ontwikkelingen in de komende maanden zullen leren in hoeverre dit het geval zal zijn.

Weliswaar is er sprake van een tegenstelling tussen 'revolutionaire' staten enerzijds en 'gematigden' anderzijds, maar men kan in deze kwestie beslist niet alle staten onder een van deze noemers brengen. Bovendien blijken ook regionale belangen, die deze tegenstellingen doorkruisen, dikwijls een grote rol te spelen.

Liberië heeft plannen voor een vrijhandelszone met Ivoorkust, Sierra Leone en Guinee.

Ook de UDEAC, de centraalafrikaanse douane-unie, brengt staten tezamen die in sympathie voor Ghana grote verschillen aan de dag leggen.

Mali, dat met Senegal en Mauretanië in het Senegalrivier-Secretariaat is verbonden, heeft 23 april te Parijs doen weten dat het wil bemiddelen.

Ben Bella heeft, teruggekeerd van de conferentie te Bamako en Konakry, wel gesproken van steun aan Guinee tegen de Portugezen, maar het geschil tussen Ghana en de Entente niet genoemd.

Ook de Entente-staten hebben niet overal zonder meer steun gekregen. Reeds kort na de conferentie van Noeaksjot had de regering van Congo-Brazzaville bekend gemaakt niet achter de tegen Ghana gerichte passage in het slotcommuniqué te staan. De gedelegeerde van dit land naar die conferentie, de minister van binnenlandse zaken Germain Bicoumat, werd bij een kabinetswijziging van zijn functie ontheven en door een radicalere figuur vervangen.

President Tubman van Liberië heeft aangekondigd het niet eens te zijn met een boycot van de conferentie van Accra. In een boodschap aan de secretaris-generaal van de Organisatie voor Afrikaanse Eenheid heeft hij een beroep gedaan op de te Nairobi vergaderende raad van ministers van deze organisatie, om de commissie ad hoc van deze raad bevoegdheid te geven in de geschillen tussen Ghana en zijn tegenstanders te bemiddelen.

In Senegal kon de delegatie van de Entente op sympathie rekenen. De leden werden door president Senghor gedecoreerd en de minister van voorlichting maakte bekend achter het streven van de Entente-staten te staan zonder overigens in details te treden.

Eerste minister Ahomadegbe van Dahomey stelde zich met enig voorbehoud op hetzelfde standpunt als zijn Entente-partners.

Hoewel het de Entente-staten dus niet gelukt is om van vele Afrikaanse staten een duidelijke steun te krijgen in hun strijd tegen Nkrumah, heeft deze actie toch wel tot gevolg gehad dat Ghana min of meer geïsoleerd is komen te staan.

K.

TANZANIA, IN NEDERLANDS PERSPECTIEF

SIGNALEMENT VAN TANZANIA: ENKELE GEGEVENS

Nu Tanzania (de unie van Tanganjika en Zanzibar) door het bezoek van zijn eerste president dr. Julius Nyerere aan ons land, in april van dit jaar, in de algemene belangstelling is komen te staan, willen wij in enkele korte schetsen een achtergrond bieden voor wat de lezer uit de pers heeft kunnen vernemen over onze betrekkingen met dit grote Afrikaanse land.¹

Het vasteland van de unie, namelijk het vroegere trustgebied Tanganjika, vertoont een enorme variatie zowel wat betreft natuurlijke gesteldheid als samenstelling van de bevolking en historische ontwikkeling. Het heeft een oppervlakte van 937.060 km², dat is groter dan Frankrijk en Duitsland samen, oftewel ongeveer dertig maal Nederland. Het aantal inwoners wordt thans geschat tussen de 9,2 en 9,4 miljoen, waarvan het overgrote deel uit Afrikanen bestaat. De rest wordt gevormd door 90.000 Aziaten (vooral Indiërs en Pakistanen), 25.000 Arabieren en 22.000 Europeanen.

De Afrikanen zijn te onderscheiden in meer dan 120 volken of stammen, elk met een eigen taal en cultuur. De grootste stammen zijn de Sukuma (13 % van de Afrikaanse bevolking), de Nyamwezi, Ha, Makondo, Gogo, Haya en Chagga. Als enkel voorbeeld van de grote traditionele tegenstel-

¹ Bij de samenstelling van de volgende overzichten werd dankbaar gebruik gemaakt van gegevens verstrekt door het consulaat-generaal van Tanzania in Amsterdam, het ministerie van buitenlandse zaken en het Afrika-Instituut in den Haag. Vr.

lingen noem ik het feit, dat de Sukuma, voornamelijk van vee levend, een losse politieke structuur hebben, waarbinnen boven het familiehoofd nauwelijks enige autoriteit bestaat, terwijl landbouwende volken als de Ha en Haya al vele eeuwen lang sterk gecentraliseerde vorstendommen kennen, met sacrale koningen aan het hoofd, die met een ware bureaucratie van ambtenaren en hoogwaardigheidsbekleders regeren.

De urbanisatie sinds de komst der Europeanen heeft echter een nog steeds snel toenemende stadsbevolking doen ontstaan (zoals in de meeste gebieden van Afrika), die sterk verwesterd is. Swahili en Engels zijn de voertalen, de eerste als gevolg van de slavenochten van Arabieren en Swahili's, die vanaf Zanzibar en de kuststreek het binnenland afstroopten, het tweede vooral als gevolg van het onderwijs, dat door missie, zending en koloniale regering van het begin af sterk verbreid is.

De republiek Zanzibar bestaat uit de eilanden Zanzibar en Pemba, vlak voor de Oostafrikaanse kust gelegen. Het eiland Zanzibar heeft een oppervlakte van 1.658 km² en Pemba is 984 km² groot; dat is in het geheel zo groot als de provincie Drente. Samen tellen zij 300.000 inwoners, waarvan er 165.000 op Zanzibar en 138.000 op Pemba wonen. Zanzibar werd tot voor kort beheerst door de Arabieren, en volgens de jongste volkstelling is de bevolking dan ook voor 97 % islamitisch. Niettemin bestaat zij voor 76,5 % uit zwarte Afrikanen en slechts voor 15,7 % uit Arabieren en voor 6 % uit Indiërs en Pakistanen.

In tegenstelling tot Zanzibar, waar kort geleden de dominerende Arabische minderheid op bloedige wijze verdreven is, leven de verschillende rassen in Tanganjika betrekkelijk vreedzaam naast elkaar. Onder de Afrikanen is eigenlijk geen enkele dominerende bevolkingsgroep (de president zelf komt van een kleine stam), terwijl de Europeanen deels door hun heterogene samenstelling (slechts een derde is van Engelse afkomst) en deels door de discontinuïteit van het Europese regime (eerst Duits, dan Engels), niet zo'n sterke positie in politiek en economie hebben kunnen verwerven als bijvoorbeeld in Kenia het geval is geweest.

Wat de economie betreft is het land rijk aan mogelijkheden (veel rijker dan zijn burens Oeganda, Kenia, Congo en Malawi), maar arm in feitelijke ontwikkeling. In 1957 bedroeg het inkomen per hoofd nog maar £ 18 per jaar! (De laatste gegevens spreken van f 200,—.) Bijna de helft van het beschikbare land is ongebruikt, deels omdat het uit water (meren) en moeras bestaat, maar deels ook vanwege de geringe bevolkingsdichtheid (in 1957 26 inwoners per vierkante mijl). Primitieve landbouwmethoden, afwezigheid van economische drijfveren en gebrek aan ontwikkeling zijn de voornaamste oorzaken van een lage agrarische produktie. De regering doet echter haar uiterste best om, vooral via educatie, het peil van de landbouw omhoog te brengen, maar heeft hierbij ernstig te kampen met een gebrek

aan buitenlandse hulp. Sisal, katoen en koffie behoren tot de voornaamste handelsongewassen, grotendeels op plantages verbouwd. Maar het overgrote deel der arbeidskrachten produceert voor de locale consumptie. Veeteelt is eveneens belangrijk; huiden vormen een belangrijk exportproduct. Zanzibar is bekend om zijn kruidnagelproductie, die 80 % van de uitvoer en 30 % van het nationale inkomen betekent.

Na de grond, vormen mineralen de grootste natuurlijke rijkdom van Tanzania, die in grote hoeveelheden en verscheidenheid voorkomen. Diamant is momenteel het verst ontwikkeld als exportproduct, steenkool, lood en fosfaten zijn in opkomst. Verdere economische gegevens zullen in een volgend aspect aan de orde komen.

Wat de geschiedenis betreft, in de loop der jaren 1884—1885 kwam het gebied dat thans Tanganjika heet geleidelijk aan onder Duitse invloed, vooral toen contracten die dr. Karl Peters met stamhoofden had afgesloten, door Bismarck tenslotte werden erkend. De kuststreek hoorde toen nog aan de sultan van Zanzibar, totdat zij in 1890 door Duitsland werd gekocht. Van 1888 tot 1891 werd het gebied bestuurd door de Duitse Oost-Afrika Compagnie. In 1891 nam de Duitse regering het bestuur over. De eerste wereldoorlog had tot gevolg dat de Duitsers uiteindelijk in november 1917 volledig uit Tanganjika verdreven werden. In 1919 verloor Duitsland krachtens het vredesverdrag van Versailles alle rechten op overzeese bezittingen en ontving Engeland een mandaat van de Volkenbond over het gebied. In 1926 werd de eerste wetgevende vergadering opgericht, waarvan de leden benoemd werden door de Britse gouverneur.

Na de tweede wereldoorlog, in 1946, werd Tanganjika een trustschap van de Verenigde Naties. In 1958 vonden voor het eerst algemene verkiezingen plaats en in 1959 werd de eerste ministerraad beëdigd. In 1960 won de Tanganyika African National Union (TANU), de partij die voor volledige onafhankelijkheid was, met overweldigende meerderheid de nieuwe verkiezingen. Tanganjika kreeg intern zelfbestuur en de leider van TANU, Julius Nyerere, werd de eerste premier. Op 2 december 1961 werd het land onafhankelijk, een jaar later een republiek met Nyerere als eerste president. In april 1964 tenslotte, na een staatsgreep in januari waarbij de sultan van Zanzibar (die steunde op de Arabische minderheid), door de Afrikaanse meerderheid verdreven werd, verenigde Nyerere Tanganjika en Zanzibar in een unie.

Vr.

TANZANIA'S POLITIEKE ONTWIKKELING SINDE DE EERSTE WERELDOORLOG

Eind 1917 werden de Duitsers door Engelsen en Belgen uit Oost-Afrika verdreven en al hun koloniën werden bij besluit van de Volkenbond tot

mandaatgebieden verklaard. Hun korte regiem was politiek zwak geweest, vol bloedige opstanden en relletjes. Economisch hebben ze echter enkele goede dingen tot stand gebracht, zij het ten eigen bate bedoeld: zij bezorgden Tanganjika (met behulp van duizenden gedwongen Afrikaanse arbeiders) haar eerste spoorlijnen en enkele andere belangrijke infra-structurele voorzieningen. Ook hebben zij, naast de missie, de grondslag gelegd voor westers onderwijs.

De mandaatperiode is voor Tanganjika niet spectaculair geweest. Belangrijk was echter, dat het land economisch onafhankelijker kon ontwikkelen dan wanneer het een aanhangsel van een Duitse (of Britse) metropolis in de vorm van een kolonie geweest was. De Afrikaanse arbeiders waren (in tegenstelling tot de toestand in de Afrikaanse koloniën, met name Angola tot op vandaag!) vrij in de keuze van hun werk en werkgever. Bovendien kon géén land in zijn economische betrekkingen met Tanganjika gediscrimineerd worden. Ook hield het mandaat in, dat de Volkenbond recht had op informatie over het bewind. Nadelig was wel, dat het mandaatbestuur eerder gericht was op het voorkomen van moeilijkheden dan, meer positief, op een snelle politieke ontwikkeling van de bevolking. Toch heeft die negatieve instelling de groei van een nationaal zelfbewustzijn niet voorkomen.

Belangrijk was ook voor Tanganjika de opkomst van het systeem van 'Indirect Rule', sinds de 'Native Ordinance' van 1926. Voor de Engelsen was dit systeem voordelig: het spaarde Europese ambtenaren uit en bovendien kon Afrikaanse oppositie worden afgezwakt wanneer bij de uitvoering van impopulaire overheidsmaatregelen inheemse gezagsdragers werden ingeschakeld. Het systeem heeft veel kritiek gekregen vooral van de zijde van ontwikkelde Afrikanen, omdat het een traditioneel bestel wilde schoren, waar juist de geëvolueerden, die de eerste 'bouwstof' voor de nieuwe natie vormden, buiten vielen. Ook zou het 'tribalisme', waardoor de vorming van moderne politieke instellingen gestagneerd wordt, erdoor gestimuleerd worden.

Toch heeft het systeem vele voordelen gehad. Zeer veel zaken zijn door de 'Native Authorities' uitgevoerd, vooral op het gebied van rechtspraak en grondverdeling, zaken die een vertrouwdheid met traditionele gebruiken vereisen en die Europese ambtenaren lang niet altijd bezaten. Hun opvolgers zijn als lokale raden werkzaam op velerlei gebied, o.a. landbouw, opvoeding, verkeer, tse-tse-bestrijding, enz. Zeer veel ambtenaren zijn bij deze inheemse bestuurslichamen in dienst. In hun gewijzigde vorm kunnen deze raden een belangrijk democratiserend instrument zijn en helpen in westerse zin niet langer relevante stambindingen verder op te lossen.

Op nationaal niveau heeft de mandaatperiode echter weinig politieke winst voor de Afrikanen opgeleverd. Het bestuur was gericht op herstel

van de orde en ontwikkeling van de handel. Dat is zeker gelukt, want sinds 1932 had het gebied geen Britse financiële steun meer nodig. Sindsdien heeft het Britse bestuur zich geconsolideerd, maar Afrikaanse participatie hierin was, afgezien van de Native Authorities, praktisch nihil. Wel hebben de Afrikanen aan deze periode te danken een belangrijke economische ontwikkeling ten gevolge van de interne rust.

Na de tweede wereldoorlog werden de verplichtingen van de Volkenbond overgenomen door de Verenigde Naties. Op 13 december 1946 keurde dit instituut de trustschapsovereenkomst voor Tanganjika goed, waarin het belangrijkste element was dat de bewindvoerende natie geacht werd de ontwikkeling van lokale politieke instellingen te bevorderen, met als uiteindelijk doel zelfbestuur en tenslotte onafhankelijkheid. De oorlog had trouwens het aanzien der Europese machten in Afrika zeer geschaad en de drang zich ervan los te maken aangewakkerd. Het internationaal toezicht, onder de Volkenbond begonnen, won nu aan kracht doordat iedere drie jaar een onderzoeksmissie naar de trustschapsterritoria werd gezonden. Voor Tanganjika heeft dit grote betekenis gehad, want reeds de eerste VN-missie in 1948 leverde commentaar op de trage politieke ontwikkeling. De missie van 1954 adviseerde de ontwikkeling tot zelfbestuur binnen 20 jaar te bevorderen, hetgeen tot ernstige controversen in de VN leidde. Engeland verwierp de suggestie van de commissie om een programma hiertoe op te stellen, omdat binding aan een tijdschema de harmonie van de ontwikkeling in gevaar zou brengen. De aandrang op Engeland binnen de Trustschapsraad hield echter aan. Door dit volhouden (belangrijk waren nog de resoluties van 26 februari 1954, en van 5 december 1959) heeft de VN via haar Trustschapsraad zeker bijgedragen tot de bespoediging van Tanganjika's vrijwording.

Een andere belangrijke stimulans hiertoe is natuurlijk geweest de toenemende anti-koloniale beweging na de tweede wereldoorlog, waarbinnen het georganiseerde panafrikanisme een grote rol heeft gespeeld. Maar vooral het grote aantal Afrikaanse staten die in 1960 de onafhankelijkheid verkregen, had invloed op de politieke bewustwording in Tanganjika.

Maar welke krachten van buiten de zaak ook mochten begunstigen, zonder een interne politieke ontwikkeling in het land zelf zou er niets bereikt zijn. Als overal, heeft hier de Europese kolonisatie revolutionaire veranderingen teweeg gebracht. Koloniaal bestuur, juist door het inschakelen van inheemse gedragsdragers die daardoor vaak van hun eigen volk vervreemdden, verzwakte de autochtone gezagsstructuur. De geldeconomie bracht de mensen naar de steden, aldus zorgend voor een verzwakking van traditionele familie- en stambanden, maar tevens de basis leggend voor een inter-stambewustzijn. Binnen deze groep ontstonden nieuwe, sterk door het 'westen' geïnspireerde behoeften, dientengevolge nieuwe organisaties, en

dus ook nieuwe leaderstypen. Het saamhorigheidsgevoel en de behoefte aan onafhankelijkheid onder deze nieuwe klasse werd nog versterkt door de inferieure positie die zij nu eenmaal in de koloniale kastenmaatschappij innamen. Maar om diverse redenen, waarvan er enkele elders genoemd zijn, had de onafhankelijkheidsbeweging hier niet met zo'n verbitterde tegenstand van Europees bestuur of kolonisten te maken als elders (Kenia, Rhodesië). De kolonisten waren gering in aantal en woonden verspreid; de Europese regering was minder continu: na de Duitsers hebben de Engelsen het land maar 40 jaar bestuurd. (Ter vergelijking: de Portugezen zijn al 500 jaar in Angola.) Toen dan ook in 1954 door Julius Nyerere de Tanganyika African National Union (TANU) werd opgericht, kreeg deze beweging onmiddellijk massale aanhang en vond ze weinig koloniale tegenstand.

Sterker nog dan in de meeste Afrikaanse landen is de recente politieke ontwikkeling van Tanganyika bepaald door de figuur van de leider. Zoon van het stamhoofd Wanzagi Nyerere, van de kleine Zanaki-stam, volgde hij lager onderwijs op een missieschool. De missie, die veel voor de ontwikkeling van het land betekend heeft, heeft op Nyerere een belangrijke invloed gehad. Na de lagere school volgde hij in Engeland een middelbare schoolopleiding. Terug in zijn land, ontving hij een beurs voor de onderwijsopleiding op het Makerere-college in Oeganda, waar hij katholiek geworden is. Zijn organisatietalent bleek hier al, want hij richtte er een plaatselijke afdeling op van de in 1929 door Engelse ambtenaren voor Afrikanen gevormde Tanganyika African Association.

Daarna gaf hij vier jaar les aan een middelbare school van de missie, in de buurt van Taborah. Vervolgens kreeg hij een beurs voor Edinburgh, waar hij geschiedenis en economie studeerde. In 1952 keerde hij naar Tanganyika terug als de eerste in dat land met een buitenlandse academische graad. Hij werd voorzitter van de genoemde TAA, die hij in 1953 omvormde tot TANU. Velen stroomden nu toe wat het gouvernement ertoe bracht Nyerere te benoemen tot lid van de Legislative Council. Maar daar bedankte hij na vier maanden al voor: langer aanblijven zou landverraad betekend hebben, zei Nyerere.

In 1954 reisde hij naar New York, om daar persoonlijk bij de Trustschapsraad te protesteren tegen het gebrek aan politieke vrijheid voor de Afrikanen. Dit bracht hem in conflict met de gouverneur, Twining, die Tanganyika overigens een goed hart toedroeg, maar als zovele goedwillenden vond dat de onafhankelijkheidsbeweging te ongeduldig en 'nog niet rijp' was. Beperkende maatregelen waren het gevolg: in bepaalde delen van het land werd TANU tijdelijk verboden en Nyerere werd vervolgd. Deze tegenstand verhoogde echter de strijdbaarheid van de nationale beweging.

In 1958, onder Twinings opvolger, werden op Nyerere's aandrang algemene verkiezingen gehouden, die een volledige overwinning voor TANU

brachten. Nyerere werd voorzitter van de nieuwe Legislative Council. In augustus 1960 kreeg Tanganjika intern zelfbestuur. Nyerere werd gekozen tot eerste premier. Kort daarna trok hij zich terug, om zich te wijden aan de reorganisatie van TANU. Hij kon dat rustig doen, want zijn partij had bij de verkiezingen (de tweede algemene verkiezingen, in 1960) 70 van de 71 zetels gewonnen. Op 9 december 1961 werd Tanganjika onafhankelijk binnen het Britse Gemenebest en Nyerere werd eerste president. Precies een jaar later werd Tanganjika een republiek, en Nyerere tevens staatshoofd.

Januari 1964 ontstond de eerste interruptie in de geleidelijke ontwikkeling van de nieuwe staat. Een muiterij, waarvan de achtergronden niet helemaal duidelijk zijn, noopte Nyerere de hulp van Engeland in te roepen. Dit was de eerste klap voor zijn prestige, maar het schijnt achteraf dat zijn positie er niet blijvend door geschaad is. In diezelfde tijd deed zich in de nabuurstaat Zanzibar, waar de onafhankelijkheid de machtspositie van de Arabische minderheid bekrachtigd had, een bloedige staatsgreep voor. De sultan werd verdreven en de republiek uitgeroepen. Het nieuwe regime, onder leiding van president Karume, onderhield meteen goede betrekkingen met communistische landen o.a. met Oost-Duitsland, dat er enkele belangrijke ontwikkelingsprojecten financierde. Vooral Amerika uitte veel kritiek op de gang van zaken in Zanzibar.

Tot veler verrassing nu knoopte de als zeer gematigd bekend staande Nyerere goede betrekkingen aan met het extremistische bewind in Zanzibar hetgeen in april 1964 resulteerde in het uitroepen van de Unie van de verenigde republieken Tanganjika en Zanzibar. Nyerere werd president van de nieuwe unie, Karume vice-president. Sinds 29 oktober 1964 heet de unie 'Tanzania' (Azania was reeds de Griekse naam voor oostelijk Afrika).

Sedertdien staan velen in het Westen ambivalent tegenover de nieuwe unie en de gissingen omtrent de beweegredenen ertoe van Nyerere duren nog voort. Eén veronderstelling luidt, dat hij op deze manier hoopt het communisme in Oost-Afrika in te nemen. Mocht dat zo zijn, dan zijn de resultaten nog twijfelachtig want in feite heeft het revolutionnaire bewind in Zanzibar de gang van zaken nog volledig in eigen handen. Een andere veronderstelling, die minstens zo waarschijnlijk klinkt, is dat hij zó een eerste stap gezet hoopt te hebben op de weg naar een Oostafrikaanse federatie, omdat Oeganda zowel als Kenia weinig neiging vertonen hieraan mee te werken. Deze kwestie ligt Nyerere na aan het hart, want nog in 1960 verklaarde hij zich bereid de onafhankelijkheid van Tanganjika uit te stellen, als dat ertoe kon leiden dat genoemde landen met Tanganjika als eenheid onafhankelijk zouden worden.

Het eerste argument, dat hij door de unie het communisme wil tegenhouden, wordt door velen in twijfel getrokken die thans tot hun teleurstelling zien dat Tanzania een bolwerk van de Chinezen in Afrika schijnt

te worden. Regelmatig liggen er Chinese-en trouwens ook Russische-schepen met wapens in de haven van Dar es Salaam, de stad van de vrede. Men moet echter voorzichtig zijn voor men Afrikaanse leiders klasseert als pro- of anti-Westers. Nyerere, als alle kopstukken van het panafrikanisme, hangt een politiek van 'positieve neutraliteit' aan, d.w.z. men hoopt de tegenstelling Oost-West haar scherpte te ontnemen. Dit kan o.a. gebeuren door met alle partijen gelijkelij relaties te onderhouden. Een goed voorbeeld is de opbouw van het Tanganjikaanse leger, waar Rusland, China, Israël, Engeland, West-Duitsland en Amerika aan hebben meegeholpen. En nu heeft ook Nederland militaire hulp toegezegd, namelijk in de vorm van opleiding van personeel. Mocht deze politiek van Nyerere aanleiding geven tot verdenking van opportunisme, dan zij gewezen op de felle kritiek die hij geuit heeft op Amerika vanwege de steun aan Tshombe. Hij is dus politiek niet kleurloos: anti-kolonialisme (en Tshombe wordt nu eenmaal door vele Afrikanen als handlanger van het neo-kolonialisme beschouwd) is een even belangrijk punt in zijn politiek als positieve neutraliteit. In dit verband is het zaak, Nyerere's pogingen om Portugal uit Afrika te werken, zeer ernstig te nemen. Hij is misschien de enige Afrikaanse leider die nog bereid en in staat is, hiervoor een niet-gewelddadige en voor Portugal positieve oplossing te zoeken. Tijdens zijn bezoek aan ons land heeft hij hierop gezinspeeld.

Nyerere's kritiek op Portugal gaat samen met die op Zuid-Afrika, hij veroordeelt fel de rasdiscriminatie daar. Aan zijn integere houding ten aanzien van de rassenkwestie hoeft men niet te twijfelen; hij spreekt bijvoorbeeld in eigen land niet van 'afrikanisatie', maar van 'tanganjikanisatie': ieder, ongeacht van welk ras, moet aan de opbouw van het land als gelijke kunnen meewerken.

De kritiek op zijn bezoek aan Peking, enkele maanden geleden, moet ook gemitigeerd worden. In een gezamenlijk communiqué met de Chinese leiders werd kritiek geuit op enkele facetten van de Amerikaanse politiek (Cuba, Formosa, Kongo), die ook in het Westen met steeds meer aarzeling worden beschouwd, zeker wanneer wij daar nu bijvoegen het Amerikaanse ingrijpen in de Dominicaanse Republiek. Het geeft geen enkel recht Nyerere van communisme te beschuldigen. Tezeldertijd bijvoorbeeld liet hij de Oostduitsers weten, dat zij 'naar de hel konden lopen', toen ze na de fusie met Zanzibar een ambassadeur in Dar es Salaam eisten, omdat ze er in Zanzibar ook een hadden gehad. Hij wil graag economische hulp, maar zonder politieke banden. Dit zou de hoeksteen moeten worden van een Afrikaanse politiek in Europees verband. Nederland is thans in de gelegenheid gesteld daar in grotere mate aan mee te werken dan nu al gebeurt.

Vr.

Juist omdat Nederland ten aanzien van Afrika politiek neutraal is, ligt hier, mits wij ons buiten de politieke touwtrekkerij der grootmachten in dit continent kunnen houden, een goede kans voor onze handel en economie. Tanzania is bovendien door de betrekkelijk schokvrije ontwikkeling die dit land doormaakt, en door de gematigdheid van de politieke leiding daar, bijzonder geschikt voor investeringen. Het land heeft een grote natuurlijke rijkdom, die vooral door gebrek aan kapitaal en ervaring nog grotendeels potentieel is. President Nyerere doet alle moeite om buitenlandse ondernemingen aan te trekken. Het verkrijgen van economische hulp, vrij van politieke verplichtingen, is echter zijn grote moeilijkheid gebleken, o.a. in zijn relatie met de beide Duitslanden. In dit verband is het niet vreemd dat hij contact wenst met een land dat althans de naam heeft, politiek neutraal en economisch ondernemend te zijn.

Nyerere heeft trouwens tijdens zijn bezoek aan ons land waarderend over die Nederlandse ondernemingskracht gesproken. De door Nederlanders bebouwde sisalplantages zouden de hoogste produktie hebben per eenheid.

Sisal is het belangrijkste uitvoerprodukt van Tanganjika. De verbouw ervan heeft plaats in de bergachtige streken van de noordelijke provincie en in de zuidelijke hooglanden. Andere gebieden zijn ongeschikt vanwege de plaag van de tse-tsevlieg. Nederland is al geruime tijd bij de verbouw van dit produkt betrokken. Zo heeft de Cultuurmaatschappij Ngombezi N.V. te Amsterdam een grote sisal-onderneming ten westen van Tanga. Bovendien is bij het bezoek aan Nederland afgesproken dat de staats-handelsonderneming van Tanzania, de Tanzania Trade Company, een kantoor in Amsterdam gaat vestigen voor de verkoop van sisal. Amsterdam kan hierdoor een belangrijk centrum voor de sisalhandel worden.

Hoewel het grootste deel van Tanzania's handel geschiedt met Engeland, West-Duitsland, Amerika, India, Canada en Zuid-Afrika, heeft Nederland toch een niet onbelangrijk aandeel. Als voorbeeld kan genoemd worden dat de Twente Overzee Handel Maatschappij sinds vele jaren een aantal kantoren heeft in Tanzania die zowel aan de in- als aan de uitvoer deelnemen. Sluys Zaadhandel heeft de zaadbonenteelt in de noordelijke provincie tot sterke ontwikkeling gebracht en bezit in Arusha een exportkantoor. De Internationaal Trading & Credit Company of Tanganyika (Intrata) is een gezamenlijke onderneming van de regering van Tanzania en de firma van Eeghen te Amsterdam. Deze in- en uitvoermaatschappij neemt een belangrijk deel van de buitenlandse handel van Tanzania voor haar rekening en verzorgt tevens de distributie van een aantal belangrijke consumptiegoederen in het land.

Vervolgens kunnen nog een aantal cultuurondernemingen in Tanzania worden genoemd. Zo heeft Nederland belangen in een grote suikerfabriek te Kilombero, die enige tijd geleden door Prins Bernhard is geopend. De De Kilombero Sugar Company is een gezamenlijke onderneming van de Nederlandse Overzeese Financieringsmaatschappij te Amsterdam, de Commonwealth Development Corporation te Londen, de Wereldbank te Washington en de Vereenigde Klattensche Cultuur Maatschappij te Den Haag. De Handels Vereniging Amsterdam heeft de technische en landbouwkundige leiding van dit projekt. Deze suikeronderneming behoort tot de allergrootste bedrijven in Tanzania, waar ruim 50 miljoen gulden in geïnvesteerd is. De bevolking van Tanzania is in staat gesteld op de duur vrijwel alle aandelen in kleine coupures van de oorspronkelijke geldschieters te kopen, waardoor het projekt ook van sociaal-politieke betekenis is.

Er zijn nog meer geldelijke Nederlandse belangen in cultuur-ondernemingen. Zo heeft de genoemde Cultuurmaatschappij Ngombezi sinds kort een kleine koffieonderneming in de buurt van Moshi. De Rubber Cultuurmaatschappij Amsterdam is sinds ruim tien jaar eigenaar van de Lugongo-plantage bij Tanga. Deze onderneming bezit het record van de hoogste produktie van sisal per ha in Tanzania. Verder hebben enkele ex-Nederlands-Indonesische cultuurmaatschappijen een beperkt belang in de Maramba-plantage bij Tanga, die cacao verbouwt, terwijl enkele Nederlandse partikulieren eigenaar zijn van de Kwantili-cacao-onderneming.

Behalve dit grote aantal Nederlandse vestigingen op het gebied van tropische landbouw en handel, is Nederland ook op het gebied van industrie, bankwezen en scheepvaart geïnteresseerd. Zo is de zich snel uitbreidende textiel fabriek Tasini een gezamenlijke Brits-Nederlandse onderneming. De Verenigde Touwfabrieken te Rotterdam bouwt samen met de Duitse firma Baumhüter een sisalverwerkende fabriek te Dar es Salaam, terwijl Philips onlangs een contract heeft getekend voor de bouw van een radio-fabriek in Arusha.

Wat de scheepvaart betreft kan men zelfs zeggen dat een belangrijk deel van Tanzania's in- en uitvoer door middel van Nederlandse schepen gebeurt. De Holland-Afrika lijn onderhoudt een drukbevaren dienst op West-Europa. De Royal Inter Ocean Line verzorgt een niet onbelangrijk gedeelte van het zeetransport naar en van Singapore, Hongkong en Japan, terwijl de Nederlandsche Lloyd een geregelde lijndienst onderhoudt met de Verenigde Staten. De Algemene Bank Nederland tenslotte heeft een vrij groot kantoor te Dar es Salaam, terwijl niet lang geleden ook een kantoor in Tanga is geopend, waaruit kan worden afgeleid dat deze bank-zaken zich gunstig ontwikkelen.

Tegen de achtergrond van deze al bestaande activiteiten valt misschien

het gewicht te beoordelen van de nieuwe afspraken, die op economisch terrein tussen de Nederlandse regering en die van Tanzania zijn gemaakt. Tanzania's minister van financiën, P. Bomani, heeft met de Nederlandse minister zonder portefeuille, mr. Th. Bot, een mantelovereenkomst inzake technische samenwerking getekend. Verder heeft Nederland zich in beginsel bereid verklaard deskundigen en materiaal ter beschikking te stellen voor een experimenteel visverwerkingsproject te Mwanza, gelegen aan de zuidelijke uitlopers van het Victoriameer, ter waarde van ongeveer 600.000 gulden. Ook is medewerking toegezegd voor de uitbreiding van een middelbare landbouwschool te Morogoro door het zenden van deskundigen en materiaal, waarvan de kosten geschat worden op 2,5 miljoen gulden, over 5 jaar te besteden. Voorts is toegezegd dat Nederland (via de Nederlandse Overzeese Financieringsmaatschappij) voor ten hoogste f 5 mln zal deelnemen in de Tanzania Development Company.

De voorgaande opsomming mag natuurlijk niet de indruk wekken dat Tanzania al een land in volle ontwikkeling is. Zeer veel moet nog gebeuren. Pas in 1980 wordt in het raam van het nationale ontwikkelingsplan een verdubbeling van het inkomen per hoofd per jaar verwacht. En dat is dan nog maar 400 gulden! Het hoeft dan ook niet te verwonderen, dat Nyerere met zoveel nadruk tijdens zijn bezoek aan ons land gezegd heeft, dat verhoging van de welvaart de grootste prioriteit in het nationale programma heeft.

Vr.

ONDERWIJS-RESEARCH IN HET MWANZA-DISTRICT VAN TANZANIA

In 1963 werd aan het Koninklijk Instituut voor de Tropen te Amsterdam, onder auspiciën van NUFFIC te Den Haag, opgericht een 'Centrum voor de Studie van het Onderwijs in Veranderende Maatschappijen' onder directie van Prof. dr. J. van Baal. Dit Centrum heeft ten doel door middel van een interdisciplinaire benadering te onderzoeken in hoeverre in ontwikkelingslanden het onderwijs dienstbaar wordt gemaakt of ook meer aangepast zou kunnen worden aan de eisen die een in sociaal, cultureel, economisch en staatkundig opzicht snel veranderende samenleving nu eenmaal aan haar leden heeft te stellen. Hierbij zal allereerst moeten worden uitgemaakt van welke aard die eisen zijn, vervolgens welk curriculum op diverse onderwijsinrichtingen daar het best bij aanpast en vooral langs welke weg vanuit het bestaande cultuurpatroon de jeugd opgevoed kan worden tot een persoonlijkheidsstructuur die aan genoemde eisen voldoet. De doelstelling van het Centrum houdt dus in, dat verschillende disciplines elkaar

te velde op hun grenzen niet slechts naderen, maar zelfs overlappen, zodat hier de samenwerking van pedagogen, psychologen, cultuur-anthropologen en ook linguïsten, economen en technici geboden is.

Als eerste terrein van onderzoek is nu Tanzania gekozen, meer in het bijzonder het aan het Victoriameer gelegen Mwanza-district (Sukumaland), waar sinds het begin van dit jaar een vooralsnog uit vier leden bestaand team gevestigd is, en wel te Nyegezi, een 6 mijl ten zuiden van Mwanza gelegen nederzetting, missiepost van de Witte Paters, waar Mgr. Blomjous het kantoorgebouw van het centrum voor sociologisch onderzoek, benevens woonruimte voor de teamleden, beschikbaar heeft gesteld. De heren drs. L. F. B. Dubbeldam (niet-westers socioloog, projectleider), drs. J. D. Heynen (sociaal geograaf) en drs. J. Kaayk (sociaal-psycholoog) zijn daar intussen met hun werkzaamheden begonnen. Mej. drs. C. Varkevisser (cultureel anthropologe) bevindt zich in het dorp Bukumbi, waar zij zich toelegt op het daar gangbare Kisukuma-dialect en een aanvang heeft gemaakt met een bestudering van de opvoeding in gezin en familie. In het najaar zullen mevr. drs. C. Grol-Overling te Mwanza (pedagoge) en drs. P. B. Renes te Amsterdam (cultureel-anthropoloog) als 'educationalists' aan het team worden toegevoegd.

Het programma van onderzoek omvat, behalve een uitgebreid inventariserend onderzoek, dat een steekproef van 2000 personen in de stad Mwanza omvat en een gelijk aantal in een 'rural area' (Bukumbi), de volgende studie-objecten:

1. Persoonlijkheidsontwikkeling (drs. Kaayk). Deze studie is gericht op de leerlingen der hoogste klassen van lager en voortgezet lager algemeen onderwijs en op de zogenaamde 'school-leavers' van eenzelfde opleidingsniveau, nadat zij verscheidene jaren in de sociaal-economische structuur hebben geparticipeerd. Ontwikkelingspeil van de ouders en sekse zijn bij dit onderzoek belangrijke variabelen.
2. Hierbij sluit aan het onderzoek van mej. Varkevisser, dat het in het Sukuma-gezin opgroeiende kind tot object heeft (verwantschapsverhoudingen, rol van de moeder, omgang ouders en kinderen, kinderspelen, enz.). Verschil tussen stad en land (Mwanza, Bukumbi) en verschil in ontwikkelingspeil der ouders krijgen bijzondere aandacht.
3. De heer Heynen zal zich na voltooiing van het inventariserend onderzoek waarmee hij in het bijzonder is belast, wijden aan een algemeen budget-onderzoek en de studie van arbeidsproductiviteit en vrije tijdsbesteding.
4. De heer Dubbeldam zal voorts het probleem der schoolleavers meer in zijn sociologische aspect bestuderen, waarbij wordt onderzocht wat er van deze jongelui terecht is gekomen, wat er van hun schoolkennis is

blijven hangen (beklijvingsonderzoek) en in hoeverre deze kennis hun te stade is gekomen in de positie die zij thans in de samenleving bekleden. Als vanzelf sluit zich hierbij aan de vraag waaruit de elite in nieuwe samenlevingsverhoudingen wordt gerecruteerd en een onderzoek naar status, rol en sociale achtergrond van de onderwijzer en van de kleine ondernemer.

5. Het onderzoek naar de eigenlijke school-opvoeding, dat hoofzakelijk door mevr. Grol-Overling zal worden verricht, moet in de voorlopige resultaten der bovengenoemde studies een eerste uitgangspunt vinden en wordt daarom pas in dit najaar begonnen. Het zal zich beperken tot de klassen 1 t/m 8 van het algemeen lager volksonderwijs, waarbij behalve het leerplan vooral de algemene en bijzondere didactiek onder de aandacht zullen komen. Daartoe zullen enkele scholen te Mwanza en op het platteland worden geobserveerd en 'doorgemeten', terwijl vermoedelijk in aansluiting op de didactische problematiek een vrij diepgaande studie van de onderwijzersopleiding noodzakelijk zal zijn.

In het algemeen wordt dankbaar gebruik gemaakt van de kennis en ervaring van ter plaatse aanwezige deskundigen, terwijl voor het enquêteren studenten van het Social Training Centre der Witte Paters te Nyegezi zijn ingeschakeld. De plaatselijke bestuurders verlenen in alle opzichten medewerking en het bleek al in het eerste stadium mogelijk op sommige punten het onderzoek zo in te richten dat het hun op korte termijn een aantal nuttige gegevens kon verschaffen.

Al met al laat het zich aanzien dat het werk te velde in december 1966 kan zijn voltooid, waarmee, naar het Centrum te Amsterdam hoopt, een stevige basis zal zijn gelegd voor de wijze waarop aan het algemeen vormend onderwijs en wellicht de opleiding van volksonderwijzers in Tanzania, en in het bijzonder in Sukumaland, daadwerkelijke bijstand — liefst ook van Nederlandse zijde — verleend zou kunnen worden.

R.

AGRO-SOCIAAL-ECONOMISCH ONDERZOEK VAN HET AFRIKA-STUDIECENTRUM

Behalve het boven beschreven onderzoek staat er nog een ander Nederlands wetenschappelijk project voor Tanganjika op stapel: het agro-sociaal-economisch onderzoek van het interuniversitaire Afrika-Studiecentrum te Leiden, dat eveneens een 'meervakkige' aanpak beoogt. De keuze van dit onderwerp ligt voor de hand, want het gaat hier om een van de meest fundamentele en nijpende problemen van Afrika: de ontwikkeling van

de landbouwhuishouding, waar de economische levensvatbaarheid van de meeste jong Afrikaanse staten in hoge mate van afhangt.

Het is een uitermate moeilijk probleem, waar verschillende vroegere koloniale regeringen reeds lange jaren met veel energie maar weinig resultaat mee bezig zijn geweest. De inheemse landbouw verkeert nog veelal in een betrekkelijk primitieve staat van zelfvoorziening en de noodzakelijke omschakeling naar moderne methoden en markteconomie stuit dikwijls op sterke weerstanden. Deze komen o.a. voort uit een uiterst conservatieve agrarische structuur, een laag ontwikkelingspeil van de bevolking, gebrek aan markten, communicatie en transport, zowel als traditionele sociaal-religieuze instellingen die de ontplooiing van individueel initiatief belemmeren. Bovendien bestaat er feitelijk overal, zij het in zeer verschillende mate, een fundamentele spanning en veelal ongelijke 'concurrentie' tussen de dikwijls verafgelegen 'moderne' arbeidsmarkt (bron van relatief hoge geldinkomsten) en de traditionele economie van het landelijk gebied. Het gevolg is een roulende arbeidsmigratie die voortdurend een goed deel van de noodzakelijke arbeidskrachten aan de reeds preciaire landbouw onttrekt en deze ernstig in gevaar brengt. Het is de zeer gecompliceerde aard van de wisselwerking tussen deze twee ongelijksoortige (en soms strijdige) economieën die de kern uitmaakt van deze problematiek en die tot dusver nog onvoldoende bestudeerd en te weinig begrepen is.

Het voorgestelde onderzoekproject (het vooronderzoek, door twee wetenschappelijke medewerkers te velde is thans aan de gang) heeft een tweeledig doel. Het is aan de ene kant op de praktijk gericht met de bedoeling een specifiek 'probleemgebied' intensief te onderzoeken en voor dat gebied mogelijke concrete richtlijnen voor ontwikkeling aan te duiden. Het plan is echter ook zo ontworpen, dat het van algemeen wetenschappelijk belang kan zijn, m.a.w. een fundamentele benadering en analyse van de hoofdfactoren die in de hierboven geschetste en zeer veel voorkomende situatie de ontwikkeling van de inheemse landelijke economie belemmeren of bevorderen.

Om deze reden is het district Rungwe, ten noorden van het Njasameer, als onderzoekerterrein uitgezocht. Het is een betrekkelijk klein gebied, dat weliswaar in sommige opzichten niet representatief is voor grote delen van Tanganjika, maar dat een grote variatie in een aantal belangrijke beïnvloedingsfactoren vertoont (o.a. grote verschillen in regenval, bodemgesteldheid, grondhuishouding, sociale structuur, bevolkingsdichtheid, arbeidsmigratie, opvoedingspeil, enz.). Deze verscheidenheid van plaatselijke omstandigheden maakt het organisatorisch mogelijk om binnen een betrekkelijk klein geografisch bestek niet één onderzoek, maar drie tot vier strict vergelijkbare (= contrasterende) parallelstudien uit te voeren,

waarin het effect van elk van deze factoren zowel als hun onderlinge samenhang, met grotere zekerheid kan worden vastgesteld. Het spreekt vanzelf dat al deze plannen in nauw overleg met de regering van Tanzania worden uitgevoerd.

Het vooronderzoek beoogt de nadere uitwerking van het schema om deze dubbele doelstelling praktisch te kunnen verwezenlijken, want noch de selectie van de verschillende gebiedsdelen noch de specifieke inhoud van het werkprogramma, noch de kostenberaming kan met enige zekerheid worden vastgesteld zonder een vrij gedegen inzicht in de omstandigheden ter plaatse.

Zelfs de samenstelling van de ploeg van vijf of zes wetenschapsmensen die daar vanaf begin 1966 waarschijnlijk voor een maand of achttien te velde zullen worden ingezet, staat nog niet geheel vast. Agrarische, sociologische, economische, demografische juridische, psychologische, taalkundige en andere kennis moet hier bijdragen tot een beter inzicht in deze problematiek en het is zaak de meest doeltreffende combinatie binnen een niet al te grote, goed gecoördineerde ploeg van 'veldwerkers' en 'super-visors' op hoog academisch niveau te verenigen.

Dit soort 'combinatie-onderzoek' is een nog betrekkelijk jonge ontwikkeling in de toegepaste maatschappijwetenschappen en brengt dus zijn specifiek eigen problemen van experimentele aard mee. Elk nieuw experiment, hoe goed ook voorbereid, is in zekere mate een avontuur in het onbekende en draagt dus het risico van een eventuele mislukking met zich mee. Het vereist een zekere durf, zowel van de kant van de wetenschapslieden als van de Nederlandse regering (die de zeer aanzienlijke kosten van dit onderzoek draagt), om dit soort pionierswerk ettelijke duizenden kilometers buiten het eigen land te ondernemen. Het is tekenend voor de huidige geest van de Nederlandse wetenschap en overheid, dat men blijkbaar rustig bereid is dit risico te aanvaarden, in het besef dat het een onvermijdelijk aspect vormt van een oprechte poging om een jonge staat als Tanzania van dienst te kunnen zijn.

H.

ONDERWIJS EN MISSIE IN TANZANIA

Beide onderwerpen, onderwijs en missie, verdienen in een beschouwing over Tanzania speciale aandacht. Eigenlijk wordt in de persoon van Julius Nyerere, de president, weerspiegeld hoezeer beide factoren in de geschiedenis van het land zijn verweven. Vanaf het begin van de Westerse kolonisatie is de missionering overal de pionier van het onderwijs geweest, terwijl onderwijs alleen al een van de belangrijkste factoren van cultuurverandering was en nog is.

Voor alles wat in Afrika wijst op 'versnelde verandering', 'gerichte verandering' en 'verwestering', is de missionering van niet te onderschatten betekenis geweest, en dat heus niet alleen op religieus terrein, maar op alle terreinen van cultuur en samenleving, zowel positief als negatief. De missionarissen waren bij de eerste Europeanen wier komst in Afrika meer dan voorbijgaand was. Bovendien kwamen zij om er te blijven. Zij kwamen het evangelie brengen en dus waren zij zeker aanvankelijk de enigen die, hoe eenzijdig of beperkt misschien ook, belangstelling hadden voor het geestelijke, het specifiek menselijke in de Afrikaan. Vandaar dat zij taal en cultuur bestudeerden van de volken waaronder zij zich vestigden, wat men van de meeste ambtenaren, handelaren en militairen niet kan zeggen.

Hun belangrijkste bijdrage echter aan het huidig Afrika, gezien in het perspectief van de hedendaagse ontwikkeling, is zeker het onderwijs geweest. Het doel was, de mensen in staat te stellen de bijbel en de katechismus te lezen; het uiteindelijke resultaat, dat zij alles konden lezen wat geschreven en verspreid werd, waardoor alle Westerse invloeden konden worden opgenomen. Bovendien leverden de missiescholen onderwijzers, klerken en vaklieden af, waardoor de Europese koloniale regeringen een reservoir van opgeleide krachten aantroffen die zij in hun systeem konden inschakelen, maar waardoor ook de basis gelegd werd voor de latere Afrikaanse elite, die de Afrikaanse landen naar onafhankelijkheid zou voeren.

Hoe is deze ontwikkeling in Tanzania gegaan? In 1862 kwamen de eerste missionarissen naar Tanzania en wel de Franse Paters van de H. Geest, die een post stichtten op het eiland Zanzibar. Van hieruit hielden ze van het begin af de blik gericht op het vasteland. Reeds in 1868 stichtten zij hier hun eerste missiepost, in Bagamoyo. Het was ook de eerste in Oost-Afrika, d.w.z. er waren wel eerder enkele Portugese missionarissen geweest (die nu eenmaal bij iedere Portugese expeditie hoorden), maar die hadden zich toch niet gevestigd. Van hieruit verbreidde de missie zich nu snel, gebruik makend van de al lang bestaande en door de Arabieren gebaande slavenwegen, tot in de latere Belgische Congo.

Zoals overal, begon ook hier de missie onmiddellijk met de bouw van scholen. Toen bijvoorbeeld in 1870 Stanley, op zoek naar Livingstone, de missiepost Bagamoyo aandeed, hadden de paters hier al een druk bezochte school, een timmerwinkel waar een groot aantal inheemsen het vak leerden, en zelfs hadden zij onder de Afrikanen een muziekcorps opgericht!

Hun invloed op de Afrikanen was vanaf het begin rechtstreeks van aard, omdat men Afrikaans personeel nodig had. Dit werd gerecruteerd uit de negerslaven, die langs Bagamoyo gevoerd werden. De missie heeft namelijk al lang voor de slavenhandel internationaal verboden werd, hier vele van deze ongelukkigen vrijgekocht. Begrijpelijkerwijze vormden deze ont-heemden een nieuwe gemeenschap rond de missieposten. De Afrikaanse

bevolking op de oudste posten wordt nog altijd gevormd door hun nakomelingen.

Die slaven moesten worden gekocht van de sultan van Zanzibar, zoals blijkt uit de vele vrijbrieven die op missieprocures nog bewaard worden. Deze heerste toen over een groot deel van de kust van Oost-Afrika, met uitlopers langs de handelsroutes het binnenland in. Maar rond 1885 werd Tanganjika een Duitse kolonie. De Duiters begonnen meteen, zoals de missie dat gedaan had, met onderwijs in de dorpen, en zo ontstonden de eerste openbare scholen naast de missiescholen. De eerste werden echter hoofdzakelijk bezocht door islamitische kinderen; in de gebieden namelijk die hoofdzakelijk door islamieten bewoond werden, trof men de missie niet aan, gezien het bekende feit dat islamieten volkomen immuun zijn voor christelijke missionering.

De eerste missiescholen waren kleine schooltjes in hutten, op een centraal punt gelegen waar de bevolking nogal dicht was. Veel kinderen moesten er intern verblijven, hetgeen de invloed van de missie nog sterker maakte. Het voornaamste vak was natuurlijk de katechismus, daarnaast een beetje schrijven, lezen en rekenen. De verdienste van het Duitse bewind is geweest, dat het een eerste soort algemene maatstaf invoerde waaraan het onderwijs moest voldoen, zodat het aantal vakken werd uitgebreid. Ook de rivaliteit die vanaf het begin tussen beide schooltypen bestaan heeft, is eigenlijk de kwaliteit van het onderwijs ten goede gekomen. De missie heeft het echter moeilijk gehad, omdat zij steeds in geldzorgen zat.

Op deze oude internaatscholen werd altijd veel aan handwerk gedaan, primair om te trachten de missie financieel te bedruipen, maar het leverde nooit veel op. De missie-kweekscholen in Tanzania hadden b.v. altijd een proeftuintje, bedoeld om in het onderhoud van de leerlingen te voorzien. De missiestaties hadden meestal een timmerfabriek e.d. Veel Afrikanen leerden daar een vak. De opbrengst van de groentetuinen op de staties (men verbouwde er ook tomaten en sla) werd op de markt verkocht. Al spoedig begonnen de Afrikanen voor zichzelf. Thans zijn zij zover dat zij de missie hebben weggeconcurrereerd, deze koopt nu haar groenten van de Afrikanen! Een belangrijk organisatorisch element is het stelsel van broeders in de missionering geweest, mensen die primair naar Afrika kwamen als vaklieden. Zij hebben veel aan de overdracht van praktische en noodzakelijke kennis bijgedragen.

Heel belangrijk, vooral ook in politiek opzicht, is natuurlijk de samenwerking tussen missie en regering geweest. Na de eerste Wereldoorlog werden veel Duitse paters geïnterneerd, waardoor de missie met ernstig personeelstekort te kampen kreeg. Een der voor het missie-onderwijs belangrijke gevolgen was, dat de missie in Morogoro werd overgenomen door Ierse Paters, die zeer veel aanleg en interesse hadden voor het onder-

wijs. Niettemin bleef de concurrentie met de regering zwaar. Maar in 1925 vond een eerste conferentie plaats tussen vertegenwoordigers van de regering enerzijds, en van missie en zending anderzijds. Het resultaat was dat voortaan de missiescholen ook regeringssubsidie zouden ontvangen, op voorwaarde dat er een gezamenlijk leerplan zou bestaan, op grond waarvan het de regering mogelijk zou zijn de toekenning van subsidie aan algemeen voorwaarden te verbinden.

Dat werkte de verbetering van het onderwijs natuurlijk in de hand, maar de missiescholen bleven zwaar belast, daar het koloniale gouvernement tegenover de missie niet altijd even toeschietelijk was met subsidies, veronderstellend dat deze zich toch uiteindelijk wel uit eigen middelen zou bedruipen.

Onder de nieuwe, Afrikaanse, regering is het onderwijs belangrijk vooruit gegaan en de missie speelt hierin een grote rol. Weliswaar heeft zij het juist om financiële redenen moeilijk om aan de voor subsidie gestelde maatstaven te voldoen (een groeiend aantal missiescholen wordt daarom niet gesubsidieerd!), maar er bestaan verder geen discriminerende maatregelen, integendeel, de regering hoopt via de missie vanuit de thuislanden een gedeelte van het onderwijs gefinancierd te krijgen. Nyerere heeft tijdens zijn bezoek aan ons land niet voor niets gezegd dat iedere cent, via de missie aan Tanzania gegeven, wel besteed is. Op alle scholen die erkend zijn worden thans de onderwijzers betaald, zelfs genieten ook de missionarissen-onderwijzers betaalde vacantie. De volledige gelijkschakeling is kort geleden tot stand gekomen door ook voor missiepersoneel de mogelijkheid te openen, deel te nemen aan de staatspensioenregeling.

Het feitelijk aandeel momenteel van de missie in het onderwijs in Tanzania kan geschat worden op één derde van alle lagere, middelbare en vakscholen, en op twee vijfde van de kweekscholen. Maar vooral met dit laatste begint men om financiële redenen achterop te raken, hoewel men tot voor kort zelfs nog onderwijzers aan de regeringsscholen leverde. Over het algemeen zijn de missiescholen overvol, er is veel belangstelling en de kwaliteit van het onderwijs doet zeker niet onder voor dat op regeringsscholen. Vooral het lager onderwijs staat er vergelijkenderwijs gunstig voor, omdat de regeringsscholen onder het nieuwe gouvernement een gedecentraliseerde controle kennen, die nog niet helemaal is ingewerkt, terwijl het controlesysteem van de missiescholen in eigen handen, en onveranderd goed gebleven is. Op het gebied van het middelbaar onderwijs gaat het missie-onderwijs echter achteruit, de regering besteedt daar veel aandacht aan.

Financiën blijven voor het hele onderwijs het kardinale punt. 45 % der kinderen gaan thans naar de lagere school en de nationale planning is thans zo dat men het daar voorlopig op houdt, om des te meer nadruk te kunnen

leggen op het hoger onderwijs en aldus zo snel mogelijk te voorzien in de dringende behoefte aan hoger kader. De in dit plan opgestelde begroting voor onderwijs is echter nog maar voor de helft gedekt. Strategischer planning en meer buitenlandse hulp zullen hier uitkomst moeten brengen.

Om het beeld niet te eenzijdig te houden, moet erop gewezen worden dat de missie meer activiteiten heeft ontplooid dan alleen op het gebied van het schoolwezen, b.v. op het terrein van de pers. De eerste katholieke krant kwam al rond 1925 uit in Mombassa, uitgegeven door de Benedictijnen. Thans heeft de Tanzania Mission Press (TNT) in Taborah een grote drukkerij en boekhandel, via dewelke de hele wereldliteratuur toegankelijk is. Vanzelfsprekend drukken zij ook niet-missieuitgaven.

Minstens zo belangrijk zijn de missieactiviteiten op het gebied van de gezondheidszorg; 25 tot 30 procent van de gezondheidszorg komt op rekening van de missie. Nog kort geleden heeft de missie, op verzoek van Nyerere persoonlijk, een groot ziekenhuis gebouwd in Mwanza. Sinds vorig jaar is ook de gezondheidszorg, evenals het onderwijs, op nationaal niveau georganiseerd en werkt men met de regering volledig samen. Op het gebied van sociale zorg is kort geleden vanuit Nederland een partikulier initiatief ontplooid, dat althans in de aanvang drijft met hulp van de missie: drie Nederlandse dames hebben zich gevestigd in Bigwa bij Morogoro, waar zij sociaal werk doen.

Wat nu het Nederlandse aandeel in het ontwikkelingswerk via missie betreft, rond 1880 al kwamen de Witte Paters naar Tanganjika, die sindsdien het leeuwenaandeel in het missiewerk hebben gehouden. Juist onder hen zijn zeer veel Nederlanders. Dit komt vooral doordat de Witte Paters, in tegenstelling tot de andere missionerende orden, met een eigen systeem werken, nl. dat van de 'gemengde' provincies. De andere ordes delen hun provincies in naar nationaliteit. De Witte Paters werken in Taborah, Mbeya, Karema, Bukoba, Rulenge en Mwanza. In 1934 begonnen de Paters van de H. Geest hun missiewerk. Het zijn thans alle Nederlanders. Zij werken in Morogoro en Same. Van de acht andere ordes in Tanzania vindt men alleen nog veel Nederlanders onder de Capucijnen, die hier naar toe zijn gekomen toen zij geen toegang meer hadden tot Indonesië. In totaal werken er ongeveer 600 paters, missiezusters en broeders uit Nederland. Daaronder zijn twee bisschoppen en een Apostolisch Prefect.

Enkele andere Nederlandse bisschoppen zijn al door Afrikanen opgevolgd. Tanzania heeft thans al 4 eigen bisschoppen, waaronder de aartsbisschop van Tabora, Mgr. Mihajo, en twee hulpbisschoppen. Hoewel de Afrikanisatie in de missie langzamer gaat dan in de regering, zijn er toch al een groot aantal inheemse paters. In het district Morogoro b.v. zijn al bijna evenveel blanke als zwarte priesters.

Aldus werkt de missie behalve aan de ontwikkeling van het land mee

aan de uiteindelijke bedoeling van alle ontwikkelingswerk, het aan de mensen zelf over te laten. Een laatste opmerking: de financiële steun aan dit werk vanuit Nederland staat niet in verhouding tot het grote aantal Nederlandse werkers dat hierbij betrokken is. De meeste steun ontvangt de missie uit landen als de Verenigde Staten en Duitsland, dit laatste land vooral dooe de bekende Misereor-vastenactie. Daar Misereor door de staat gesubsidieerd wordt, betaalt deze dus indirect een groot deel van het missie-ontwikkelingswerk, hetgeen op deze wijze door kan gaan ondanks de politieke moeilijkheden tussen beide landen. Ook een land als Oostenrijk betaalt vanuit de regerings-, provincie- of stadskas aan de missie, terwijl de missie in Nederland nog voor het allergrootste deel is aangewezen op wat de missionarissen tijdens hun vacaties bij elkaar bedelen.

Vr.

BIJDRAGE

WIJZIGINGEN IN AFRIKA'S TAALKAART

JAN KNAPPERT*

0.1. De studie van de wijzigingen in de taalgeografische situatie van een continent zoals Afrika, vereist niet alleen kennis van de taalkunde en aardrijkskunde, maar tevens van de geschiedenis. Wijzigingen in de taalsituatie vinden hun oorzaken in de bewegingen van mensengroepen in de tijd en vormen dus een studieveld voor de historicus.

De oorzaken van die bewegingen van sprekers van diverse talen zijn in het algemeen van sociologische aard, en zullen dus in de eerste plaats door de taalsocioloog begrepen moeten worden. Dit artikel is een poging om een complex verschijnsel als de verdwijning van een gegeven taal uit een bepaalde landstreek en haar vervanging door een andere, te systematiseren.¹

In Afrika is de geografische taalsituatie nog lang niet zo gefixeerd als in Europa ofschoon ook in Europa nog steeds verschuivingen plaatsvinden, die voornamelijk winst van de nationale talen ten koste van de streektalen betekenen. De bevolkingsdichtheid van Afrika als geheel genomen bedraagt een negende van die van Europa, waar wetten, grenzen en eigendomsrechten strikt gehandhaafd worden. Dit, en de zeer grote verschillen die in Afrika bestaan tussen de niveaus van technische en morele ontwikkeling der verschillende volkeren, vormt de basis voor het verschil in 'taalbeweeglijkheid' der twee continenten.

Welke factoren zijn er nu als gevolg waarvan de ene bestaande taal de andere in een gegeven gebied vervangt?

1.0. De eerste indeling die wij kunnen maken, berust op de vraag: Is in de streek, waar men in een gegeven tijdsverloop een andere taal is gaan spreken, de *bevolking* dezelfde gebleven? Indien het antwoord ontkennend luidt, dan zijn er twee mogelijkheden: de oorspronkelijke bevolking is of uitgestorven of weggetrokken.

1.1. Een bekend voorbeeld van een uitstervend volk zijn de Bosjesmannen. Vroeger bewoonden zij een groot deel van Zuidelijk Afrika en Rhodesië, tot in Tanganjika en wellicht nog verder. In die landen vindt men nog hun rotswandschilderingen en andere archeologische resten. Tegenwoordig vindt men de Bosjesmannen alleen nog in de Kalahariwoestijn aan beide zijden van de grens tussen Beetsjoecanaland en Zuidwest-Afrika, noordelijk tot in Z. Angola. Op de kaart van prof. E. Westphal vinden wij apart aan-

* Lecturer in Bantu Languages, S.O.A.S., Londen.

Kroniek van Afrika V 2 (juni 1965), 143-156.

gegeven: 'Bushmen known to exist' en: 'Bushmen probably extinct'.¹

Deze voorzichtige bewoordingen van iemand die Afrika toch zeer goed kent, mogen een indruk geven van de moeilijkheid om steeds op de hoogte te blijven van de verblijfplaatsen der volken in het uitgestrekte Afrika.

Verskillende groepen van Hottentotten zijn ook reeds uitgestorven. Zij bevolkten vroeger, d.i. voor 1700, vrijwel het gehele gebied van de tegenwoordige Kaapprovincie en Zuidwest-Afrika. In de Kaapprovincie worden tegenwoordig nog slechts enkele personen van Hottentot oorsprong gevonden.²

1.1. De oorzaak van uitsterving kan tweërlei zijn: uitroeiing door een ander volk of een natuurlijke oorzaak, zoals epidemieën, veeziekten, of uitsterven van het wild, en het onvermogen van het volk zich aan een nieuwe situatie aan te passen. Zeer belangrijk zijn hier de onweegbare oorzaken, die men misschien zou kunnen noemen het verlies van 'levensmoed'.

In de meeste gevallen ontgaat ons de eigenlijke oorzaak van de verdwijning van een volk. Archeologen hebben verscheidene verlaten woonplaatsen gevonden, zoals Zimbabwe in Z. Rhodesië,³ de twee steden op de Mafia eilanden aan de oostkust van Tangajika⁴ en de Shai Hills in Z. Ghana.⁵ Wij weten niet hoe zulke klaarblijkelijk hoge culturen aan hun eind gekomen zijn.

1.2.1. Het *wegtrekken* van een volk kan vrijwillig of gedwongen zijn. Het vrijwillige trekken komt alleen voor bij volken zoals de Masai of de Bedoeïnen die een zwervend leven verkiezen boven een gezeten leefwijze. De meeste nomaden hebben wel contact met de sedentaire bevolking in hun land, wegens de ruilhandel, en noodgedwongen is er ook steeds een sterke trek naar de steden. Jonge mannen verlaten de tenten hunner ouders om in de stad werk te zoeken, waar zij uiteraard de taal der stedelingen gaan spreken: de Masai in Nairobi gaan Swahili spreken; de Fulani die zich in de vorige generatie in de Noordnigeriaanse steden vestigden spreken nu Hausa, de Berbers in de Marokkaanse steden worden Arabisch sprekend. Toch blijven er nog steeds grote groepen van deze volken rondzwerven van weidegrond naar weidegrond. Meestal is een verandering van buitenaf nodig om een volk ertoe te brengen zijn levenswijze of zijn woonplaats op te geven. Zij blijven trekken tot zij door een grotere kracht tegengehouden worden.

1.2.21. De grootste kracht die inwerkt op de levenswijze der mensen in Afrika is de honger. Het inwonertal van steden zoals Dar es Salaam en Leopoldstad is in enkele jaren verdubbeld: honderdduizenden meenden dat zij in de steden brood zouden vinden.

1.2.22. Indien het wegtrekken van een volk door mensen is teweeggebracht dan doen zich de volgende mogelijkheden voor:

1.2.22.1. Een volk kan door een sterker volk verdrongen worden. Dit is een zeer veel voorkomend verschijnsel en men kan twee typen van verdringing onderscheiden alnaar gelang de methode en tevens afhankelijk van het begrip 'sterk'.

Een volk als de Masai was militair sterk in het tijdperk vóór de Europese kolonisatie. Met hun langbladige speren plachten zij in een soort falanx aan te vallen en de meeste hunner buurvolken waren daartegen niet bestand. In 1820 zagen de Masai kans om van hun grondgebied in het tegenwoordige Kenia naar het zuiden door te breken, langs de Kilimanjaro, ten spijt van de weerstand der Wachagga. Dezen, een talrijk volk dat als zeer intelligent bekend staat, waren niet in staat de Masai te verdrijven maar hebben hun wel zoveel ontzag ingeboezemd dat zij niet zelf uit hun land werden verdreven. ⁶ Andere volken die noch het aantal, noch de talenten der Wachagga hadden, werden onder de voet gelopen, zoals de Wakwavi die men tegenwoordig niet meer vindt. Zij werden uiteengeslagen, verspreidden zich en zijn omgekomen of in andere volken opgegaan. In de eeuw die volgde, hebben de Masai zich naar het zuiden uitgebreid over een gebied dat groter is dan ons land, en andere volken verdrongen.

Een complete oorlog is niet noodzakelijk. Men kan ermee volstaan een landstreek door plundertochten en terreur onbewoonbaar te maken zodat de bewoners wegtrekken. Dit is de methode die meestal toegepast wordt door de veetelende volken die steeds weer nieuwe weiden nodig hebben daar hun eigen grond uitgeput raakt. Vooral de Somali in N.O. Kenia passen deze tactiek toe. In de zuidpunt van Somalië werd in de vorige eeuw nog Swahili gesproken. Deze taal vindt men er nu nog slechts in enkele kustplaatsen.

Door veeroof kan een volk in eigen levensonderhoud voorzien ⁷ terwijl tevens het vijandige (d.i. concurrerende) volk van zijn voornaamste 'kapitaal' beroofd wordt. Deze vorm van strijd om het bestaan komt nog steeds voor in N.O. Oeganda tussen de Karamojong en de Sûk.

1.2.22.2. Vreedzame penetratie is de meest voorkomende vorm van verspreiding der landbouwvolken. Hun sterkte is gelegen in hun aantal, dat voldoende ontzag inboezemt om hun tegenstanders van geweld te doen afzien. Een overzichtje zal dit verduidelijken ⁸:

	Veenomaden		Landbouwvolken	
Kenia	Somali	80.000	Kikuyu	2 mln
Tanganjika	Masai	84.000	Chagga	$\frac{1}{2}$ mln
Oeganda	Karamojong	11.000	Ganda	2 mln
	Sûk	42.000	Acholi	200.000.

Behalve de Somali spreken de veenomaden in (voormalig Brits) Oost-Afrika allen talen welke behoren tot de zg. Para-Nilotische familie. Alle cijfers in het overzicht zijn bij benadering. Het 'taalbeeld' van Oost-Afrika wordt geheel beheerst door de Bantoe-sprekers die 97 % van de bevolking vormen en allen landbouwers zijn. Zij bezitten meer aanpassingsvermogen om hun leven te moderniseren dan de veenomaden.

Het zou te ver voeren de oorzaken van de toename van een bepaald volk in een gegeven tijdperk hier te onderzoeken. De door een bepaalde levenswijze veroorzaakte gezondheidstoestand, de opbrengst van het land welke weer verband houdt met de methoden van winning, de positie van de vrouw zijn belangrijke factoren. Toch ontgaan ons nog enige factoren, evenals bij de afname van de bevolking.

Indien nu de bevolking aan de ene zijde van een taalgrens meer kinderen grootbrengt dan die aan de andere, dan trekken de jongemannen 'nieuw' land binnen om voor hun bruiden hutten te bouwen. Indien een andere stam op dat land nog eigendomsrechten doet gelden, dan zou een korte schermutseling reeds het geschil ten gunste van de numeriek sterkere groep kunnen beslissen. Doch meestal ziet men hier van af, niet uit humanitaire doch veeleer uit religieuze overwegingen: de geesten van het land mogen niet ongunstig gestemd worden en daarom is het beter om familiebanden aan te knopen met de 'kinderen des lands'. Een plechtig verdrag wordt gesloten tussen de twee volken waarbij land wordt 'geleend' doordat de zonen van het ene volk door de ouderen van het andere worden geadopteerd, welke laatsten dan het voorouderlijke land in vruchtgebruik kunnen geven aan de aangenomen zonen. Vreemdelingen zouden het onvruchtbaar maken. Indien het ene volk in aantal blijft toenemen, zal het andere er geheel in opgaan, zodat het land uiteindelijk geheel door sprekers van één taal wordt bewoond, al kunnen mogelijke dialectische varianten aan het 'substraat' worden geweten. Op deze wijze zijn de Ndorobo geheel in de Kikuyu opgegaan.⁹

Enige jaren vóór de oorlog kregen de sterk in aantal stijgende Alur op hun verzoek van de regering land toegewezen dat voordien aan de Balendu had toebehoord. Deze laatsten waren zeer in aantal geslonken zodat een groot deel van hun land niet in gebruik was. Op de taalkaart is er dus een geheel Alur sprekende hoek toegevoegd aan de Z.W. kant van het oorspronkelijke Alurgebied.¹⁰

1.2.22.3. De Europese koloniale overheden hebben op vele plaatsen door hun direct ingrijpen de taalsituatie gewijzigd. In Katanga heeft de Belgische overheid de bevolking die in verspreide gehuchten in de 'brousse' woonde, in dorpen langs de spoorwegen gevestigd.¹¹

De Tsonga, die vroeger een aaneengesloten gebied in Oost-Transvaal

bewoonden, zijn nu in tweeën gedeeld, in een noordelijke en een zuidelijke groep met een ongeveer 100 km brede strook ertussen waar nu Boeren wonen; het Afrikaans heeft het Tsonga vervangen.¹²

Toen de Britse overheid besloten had het land in de Rift Valley in Kenia aan blanke farmers te verkopen, moesten de Masai die er woonden, met al hun vee naar het zuiden trekken en zich aan de andere zijde van de spoorweg vestigen. De farmers spraken onderling Engels en met hun Afrikaans personeel een vorm van Swahili. In de allerlaatste jaren zijn meer dan de helft der 'settlers' weer weggetrokken. Hun plaats is ingenomen door Afrikaanse boeren, vnl. Kikuyu sprekend, ofschoon wegens het gemengde karakter der tegenwoordige bevolking Swahili als verkeersmiddel gebleven is. Zo wint een taal veld waarvan het zeker niet de bedoeling der kolonistoren was om haar te verspreiden, en die niet eens de eigen taal is van één der partijen.¹³

2.0. Welke mogelijkheden doen zich nu voor wanneer de oorspronkelijke bevolking in het land blijft wonen?

2.1.0. Bij gelijkblijvende omstandigheden verandert een volk zijn taalgewoonten niet. Klankwettige verschuivingen en andere verschijnselen van een continuë evolutie blijven hier buiten beschouwing daar zij van zuiver linguïstische aard zijn. Een invloed van buiten af kan een volk òf dwingen òf motiveren om een andere dan zijn eigen taal te verkiezen. Dwang kan worden uitgeoefend door vreemde heersers of door eigen regeerders. De middelen waarmee deze dwang wordt uitgeoefend kunnen bestaan uit straf voor wie de door de regering opgelegde taal niet spreekt, of uit het ontnemen van rechten en voorrechten. Al deze middelen zijn in Europa toegepast: gevangenisstraf bedreigde hen die in het openbaar Iers spraken in plaats van Engels in het achttiende-eeuwse Ierland. De hoogste functies waren ontzegd aan de Vlaamssprekenden in het negentiende-eeuwse België. In die tijd kon men in Slavonië geen spoorkaartje krijgen tenzij men Hongaars sprak.

2.1.1. Van de koloniale mogendheden in Afrika heeft Portugal zijn taalpolitiek het meest consequent doorgevoerd. De Mozambicanen die een examen in het Portugees met succes afleggen — en zich ook in andere opzichten als Europeanen gedragen — krijgen niet alleen toegang tot de regeringsbureaus, maar hebben zelfs stemplicht.¹⁴

Een examen waarvan het Engels het voornaamste onderdeel vormde, was ook in de Britse gebieden een voorwaarde voor de opname in de beambtenstand.

Het enige positieve middel om een taal inderdaad onder een bevolking ingang te doen vinden is haar te onderwijzen. In Kenia en Belgisch Congo werden de inlandse talen in het begin der vijftiger jaren vervangen door het

Engels en Frans respectievelijk, in de middelbare scholen. Doch zelfs een zeer langdurige periode van intensieve 'taalzending' en voortdurend contact met alle lagen der bevolking zijn nodig om deze van taal te doen veranderen. Zelfs in België en het Verenigd Koninkrijk is het Frans, resp. Engels nog niet voor iedereen de moedertaal.

In de Soedan wordt nu het Arabisch met terzijdestelling van alle plaatselijke talen in het onderwijs en voor alle openbare instanties doorgevoerd. Het Arabisch wordt reeds gesproken door de meerderheid en in alle steden; bovendien is het de taal van de eredienst. Al deze factoren tezamen geven het Arabisch een zeer sterke kans om eenmaal de enige taal te worden.

Taaldwang is bij intactlating van de maatschappelijke en organische structuur vrijwel onmogelijk: men kan een gezinstaal niet dwingen. Het meest effectieve middel wordt daarbij haast ongebruikt gelaten: onderwijs aan de meisjes. Het gevolg is, dat ofschoon in de Nubische districten de mannen Arabisch spreken, de vrouwen nog steeds Nubisch spreken.¹⁵ Wat men wel kan bereiken is dat de door de regering gewenste taal overal schrijftaal wordt. Het Frans is de enige schrijftaal in (voormalig Frans) West- en Equatoriaal-Afrika. In de Hausalanden was natuurlijk het Hausa reeds lange tijd schrijftaal, terwijl in Islamietische streken ook het Arabisch reeds geruimen tijd als zodanig dienst deed, vooral ook in de gerechtshoven waar taal steeds zulk een belangrijke rol speelt.

2.1.2. Indien de sprekers van een taal uit vrije keuze een andere taal gaan spreken dan kunnen de redenen daarvoor economisch, politiek of sociaal zijn.

Economisch. Dit houdt in dat een taal zich verspreidt omdat op vele plaatsen sprekers van andere talen voor hun levensonderhoud afhankelijk zijn van kennis ervan. Twee mogelijkheden doen zich voor, al naar gelang de sprekers hun waren of producten willen verkopen, of hun arbeid. In het eerste geval zijn er twee mogelijkheden: de markttaal of de taal der rijken.

2.1.2.11. Markttalen komen veel voor in Afrika. Wij citeren slechts: Hausa, Swahili, Kituba. Een markttaal is een bestaande taal welke in enigszins vereenvoudigde vorm gebezigd wordt door sprekers van andere talen om koop en verkoop op de markt mogelijk te maken. In dit geval is er dus geen sprake van dat een der groepen die deel hebben aan deze taal, in economisch, sociaal of politiek opzicht de meerdere zou zijn van de anderen, hoogstens in linguïstisch opzicht: zij voor wie de oorspronkelijke vorm van deze taal moedertaal is, zijn natuurlijk in het voordeel. Meestal zijn zij ook de handelaren die de taal verspreid hebben. In de Indische archipel is natuurlijk Pasarmaleis het voorbeeld, in Afrika Hausa en Swahili. De Hausa's hebben hun taal verspreid ten spijt van het feit dat zij onder de Fulani Emirs stonden. In Zanzibar sprak de Sultan Arabisch, Swahili was een

'slaventaal'. En het is nu juist het feit dat zo'n taal *niet* het eigendom is van een superieure groep dat haar aanvaardbaar maakt bij brede lagen der bevolking in ons proletarisch-gezinde tijdperk. Tegen een heerserstaal rijst vaak verzet. Essentieel is ook dat de handelstaal haar verspreiding dankt aan de veelaligheid van het land, waarin zich niettemin een zekere eenheid van cultuur moet vertonen, die deels reeds aanwezig was vóór de verspreiding van de handelstaal, deels daardoor natuurlijk aanzienlijk versterkt wordt. Afrika ten oosten van de Lomami rivier, het verspreidingsgebied van het Swahili, is een voorbeeld hiervan. Tanganjika, een land met 56 talen waarvan geen enkele op de voorgrond treedt, was het ideale operatiegebied voor de meest voorkomende variant van het Swahili, het Ki-soko-ni, de 'taal van op de markt', van soko, Arabisch sūq, 'markt'.

Ki-tuba¹⁶ is een aanmerkelijk vereenvoudigde vorm van het Ki-Kongo, de taal van westelijk Congo. Het woord betekent 'spreektaal', van ku-tuba, 'spreken.'

Hierboven heb ik het woord 'vereenvoudigd' gebruikt. Dat vereist enige toelichting. Bedoeld is niet zozeer 'versimpeld' als veeleer 'regelmatig gemaakt', zodanig dat onregelmatige vormen worden gsystematiseerd. Zodoende is het Ki-Swahili de meest logische der Bantoetalen geworden. Kikongo is een zeer moeilijke taal; in het Kituba daarentegen zijn de meeste vormen gerationaliseerd. De verhouding is in wezen dezelfde als die tussen Nederlands en Zuid-Afrikaans, vroeger Kaaphollands, nu kortweg Afrikaans genoemd. In het Afrikaans zijn bijna alle werkwoorden en bijna alle meervoudsvormen van zelfstandige naamwoorden regelmatig geworden. Hierdoor is het veel makkelijker leerbaar voor personen die een andere linguïstische achtergrond hebben. Dit geldt ook in sterke mate voor het Kituba. Het is het Kikongo in de mond van mensen met een andere huistaal. Het is de taal van Leopoldstad waar het ook is ontstaan. Het bevat verscheidene elementen van het Lingala. Dit gemengde karakter van marktalen maakt ze uitermate geschikt voor intertribaal contact: ze bevatten het grootst mogelijke gemeengoed aan cultuurwoorden en grammaticale constructiepatronen. Dit laatste is belangrijk waar de 'secundaire' sprekers verwante talen spreken zoals in de Bantoe groep. De taalverwantschap speelt ook een zeer belangrijke rol in de woordenschat.

2.1.2.12. Indien de taalkeuze wordt gemotiveerd door het feit dat de sprekers van de andere taal rijker zijn, dan blijft de taal der 'patrons' juist het ideaal van zuiverheid behouden, hoever men hier in de practijk — onbewust — ook van afwijkt. Zo is het pidgin-Engels ontstaan langs de kust van Ghana, Nigeria en Kameroen, het Creole (Krio) in Sierra Leone. Zolang het contact met de Engels-sprekende wereld niet van aard verandert, blijft het correcte Engels in zijn geheel het ideaal, maar de werkelijkheid

staat daar zover vanaf dat ook Engels sprekenden het Pidgin apart moeten leren. Syntactisch en fonetisch is het geheel Afrikaans, al is het lexicaal bijna geheel Engels.

Creoolse talen zijn veel meer dan tribale talen gebonden aan het tijdperk der geschiedenis waarin de economische situatie optreedt die de voorwaarde vormt voor de taalsituatie. Men zou kunnen zeggen dat de economische noodzaak het 'toneel' vormt voor zulk een taal.

De enorme trans-Sahara-handel der Arabieren van de dertiende tot de negentiende eeuw heeft in de steppengordel onmiddellijk ten zuiden daarvan een handels-Arabisch doen ontstaan dat ook door Berbers, Fulani's, Hausa's, Sara's en vele anderen wordt gebezigd en dat nu door de scholen vooral in Mali en Mauretanië allengs door 'echt' Arabisch wordt vervangen. Het Shuwa-Arabisch in N.O. Nigerië en het Sabir, d.i. het gecreoliseerde Frans van Algerije, vertonen alle deze eigenaardige tijdelijkheid. Zij moeten op den duur òf overgaan in de 'complete' taal waarvan zij een 'verbastering' zijn, òfwel vervangen worden door de nationale taal, zoals Sabir door Arabisch. Een heel enkele zal zich kunnen handhaven en uitgroeien tot een geheel nieuwe nationale taal, zoals het Sango in de République Centrafricaine.¹⁷

In West-Indië worden de Creoolse talen van bijv. Jamaica en Martinique nu door Engels, resp. Frans vervangen.

2.1.2.2. Nadat de Europese mogendheden hun koloniaal bestuur gevestigd hadden, traden zij bijna bij uitsluiting op als werkgevers en werd het kennen van hun taal een levensbelang voor reflectanten naar hun emplooi. Het is zeker niet waar dat Afrikanen meer aanleg voor het spreken van vreemde talen hebben dan Europeanen. Maar de honger van hun gezinnen dwingt hen om te werken en men kan de intense spanningen waarmee dit gepaard gaat in hun houding waarnemen. Veel meer dan onderwijs, markt of kerk, hebben de plantages, de spoorwegen en de mijnen de Europese talen in Afrika verbreid. De invoer van Europese organisatie, techniek en amusement bracht een vloed van Europese woorden naar de savanne. De havens, de belastingkantoren, en vooral de landbouwinspectie waren instanties waarmee iedereen te maken kreeg. Overal werd de rechtspraak op Europese leest geschoeid en de meeste rechters spraken uitsluitend de Europese talen.

2.1.3.1. Bij het verwisselen van taal zijn de beweegredenen van sociaal-politieke aard misschien de sterkste. Het geldt in de meeste gevallen een verlangen om hogerop te komen, om zich aan te sluiten bij de prestige-groep. Indien de bevolkingslaag die de machtsmiddelen (burocratie, publiciteit enz.) in handen heeft, een andere taal spreekt dan de brede lagen der bevolking, zullen velen uit de laatste groep daaruit over willen stappen naar

de eerste, ten einde zelf ook macht te kunnen uitoefenen, of enkel om een veiliger maatschappelijke positie te kunnen verkrijgen. In Zuid-Afrika is het getal der 'Afrikaans' sprekenden aanmerkelijk gestegen sedert de regerende partij de gehele bureaucratie op Afrikaner leest heeft geschoeid. Voorheen was het voordeliger om bij de Engels sprekende groep te horen. Vele licht gekleurde 'naturellen' gaan ook Afrikaans spreken omdat dit eveneens de taal der kleurlingen (gemengdbloedigen) is, en zij — de volbloed Bantoe — hierdoor één sport op de maatschappelijke ladder opschuiven. De voordelen hiervan zijn aanzienlijk: betere behandeling, beter loon, en geen vrees om naar de reservaten teruggezonden te worden.

In de laat-middeleeuwse koninkrijken ten zuiden van de Sahara was het Arabisch de 'kanselarijtaal'. Zonder twijfel heeft dit bijgedragen tot de verspreiding van het Arabisch over de zeer grote oppervlakte die het nu bestrijkt.

Maar ook het tegengestelde motief komt voor: het verlangen om zich bij de onderdrukte partij te voegen, bij de 'underdogs' te behoren. Dit is misschien wel een van de belangrijkste krachten geweest die het Swahili in Kenia ondanks de officiële ontmoediging hebben levend gehouden toen het in het onderwijs vervangen was door de streektaalen plus Engels. Het Swahili was en is de taal van Ujamaa (kameraadschap) en Ukabwela (proletariaat). Ook de rebellen in Oost-Congo gebruiken het Swahili als de taal voor hun leger dat uit zovele stammen is samengevoegd. Zij die Frans gebruiken worden verdacht van heulen met de 'kapitalisten'.

Het 'prestige' van een groep, d.i. de wens van anderen om zich bij hen aan te sluiten, hoeft niet voort te komen uit hun positie van macht of vermogen. Een andere belangrijke factor is de godsdienst. De helft van Afrika's bevolking is Islamitisch (schoon niet allen in dezelfde graad). Voor hen schept de Islam een psychische sfeer waarin de Arabische taal een zekere heiligheid verkrijgt. De verspreiding van de Islam is in verscheidene landen van Afrika gevolgd door de verspreiding van het Arabisch (Mauretanië, T Chad, Soedan). Uiteraard hebben zich in deze landen ook veel Arabieren gevestigd die hun levenswijze, in hun taal uitgedrukt, aan de andere volken voorleefden. De meest voorkomende wijziging op de taalkaart is steeds die welke wordt teweeggebracht door de dragers der taal zelf.

2.1.3.2. Een tweede belangrijke factor is het aantal: grote groepen hebben meer aantrekkingskracht, kleinere kunnen hun leden niet bijeen houden. Ook hier is het motief de behoefte aan veiligheid gemengd met de behoefte aan meer macht. De grotere groepen hebben dikwijls een cultuur met een groter absorberend vermogen. Men kan misschien zelfs zeggen dat de grotere groepen konden ontstaan uit die kleinere groepen welke een grotere culturele openheid en dus een sterker absorberend vermogen bezitten. Hier-

toe horen in Oost-Afrika bijv. de Ganda in Oeganda en de Luo in Kenia.

'Openheid' van cultuur is in zichzelf weer een veelzijdig begrip. Gelaagdheid van de sociale structuur is er een voorwaarde van. De nieuwkomers nemen meestal de laagste plaatsen op de maatschappelijke ladder in. Als cultuureenheid kan men de Islam 'open' noemen daar het toetreden tot deze gemeenschap een eenvoudige ceremonie is. Het belangrijkste aantrekkingsmiddel voor een cultuurgemeenschap is waarschijnlijk zijn militaire kracht. Koning Tshaka heeft de Zoeloe's tot een natie uitgebreid na zijn successen op het slagveld; Koning Moshoeshe heeft verschillende Sotho-dialecten sprekende stammen tot één volk samengevoegd, de Basoeto van Basoetoland.

Niettemin blijft het aantal voor de taalgeografie een van de belangrijkste factoren. Indien de sprekers van een taal A de macht verwerven over een groot volk, dat een andere taal, B, spreekt, dan zullen de overwinnaars toch binnen enkele generaties allen de taal B, die van het onderworpen volk, gaan spreken. Het Frankische Frankrijk en het Normandische Engeland zijn hiervan de bekendste voorbeelden. In Afrika vinden wij de volksstam der Nyoro in W. Oeganda, die door de tradities van hun Nilotisch sprekende burenen, de Alur, als Nilotisch worden beschouwd, maar die nu een Bantoetaal spreken. Wij hebben hier te doen met een kleine groep Niloten, de Nyoro, die, uit het noorden komend, zich opwierp als de heersende klasse der Bantoe-sprekers in W. Oeganda. Evenals de Franken gaven zij hun naam aan het veroverde koninkrijk en gaven het zo tevens een identiteit, want taalkundig zijn de Nyoro vrijwel niet te onderscheiden van hun Bantoe-burenen, de Toro. In N. Nigerië, dat omstreeks 1800 grotendeels door de Fulani veroverd werd, vindt men nu nog maar weinig Fulani sprekers: in de loop van enkele generaties zijn zij allen Hausa gaan spreken.

2.1.3.3. In alle besproken gevallen waarin een populatie van taal veranderde, is er sprake geweest van een bevolkingsgroep van buiten die een belangrijke politieke invloed had op de reeds in het land gezeten bevolking. De invloed kan zo sterk zijn dat de landstaal weliswaar niet vervangen maar wel gewijzigd wordt en daardoor van zijn burenen losgescheurd. Zo ontstond het Frans uit het gefrankiseerde Romaans. In Afrika is zo het Swahili ontstaan als resultaat van de beïnvloeding der oorspronkelijke taal der Zinji door het Arabisch. Arabieren vestigden zich sedert de achtste eeuw langs de oostkust en stichtten er steden, moskeeën en paleizen. In de loop der eeuwen ontstond een Bantoetaal die enkele typische Bantoetrekken mist, zoals woordtoon, en die voorts duizenden Arabische en Perzische woorden heeft opgenomen, kortom: een veroosterste Afrikaanse taal.

Het Afrikaans in Z. Afrika ontstond onder invloed van het Engels: het

vervallen der geslachten en der infinitief-uitgangen, en tal van Engelse uitdrukkingen dreven het Afrikaans van het Nederlands weg. De staatsrechtelijke scheiding der beide landen sedert 1807 was hiertoe een voorwaarde.

Het Sango is een variant van het Ngbandi en ontstond door sterke beïnvloeding vanuit het Frans, de taal der regeerders. Het is nu in gebruik bij alle stammen in de République Centrafricaine.

Het z.g. 'Town-Bemba' of ci-Kopabeeluti is een 'vereenvoudigde' vorm van het 'Rural', 'plattelandse' Bemba, de voornaamste taal van Zambia, die vermengd is met Engels en Fanagalo (zie verderop). Het wordt gesproken in de steden aan de 'Copperbelt' (vandaar de naam), door de bevolking van mijnwerkers en hun entourage die voor het merendeel Bemba-sprekend zijn. Het is eigenlijk een nieuwe taal die kennis veronderstelt van Bemba en zeer elementair Engels.¹⁸

Evenals Frans en Engels zelf, ontstonden Afrikaans, Swahili en Cikopabeeluti in de contact-situatie, waarin volksgroepen door de omstandigheden gedwongen worden een 'modus loquendi' te vinden en waarin de landstaal gewijzigd wordt om haar meer toegankelijk te maken voor de anderstaligen en om haar bruikbaar te maken voor de eisen van de nieuwe cultureel-sociale situatie.

De taal die het verst van haar oorspronkelijke achtergrond — het Zoeloe-Xhosa — verwijderd geraakt is, is het Fanagalo, Kitchen Kaffir of Basic Bantu, volgens Cole '... a disintegrated mixture of mutilated elements from two entirely different language families . . . , not a spontaneous or naturel outgrowth from Zulu . . .'. Niettemin: '... In the present circumstances Fanagalo fulfills a real need on the mines and in certain other industries where the multiplicity of languages creates an enormous problem of communication. . . . Indeed, without some such lingua franca the gold mines would be faced with an almost insuperable language problem for they employ Bantu labourers speaking forty or more different languages.'¹⁹

2.1.3.4. Hoeveel kritiek men ook heeft op de structuur en de samenstelling van de taal of op de wereldbeschouwing van haar sprekers, men kan haar niet afschaffen zolang de omstandigheden die haar in het leven geroepen hebben, blijven voortbestaan. En een andere kan men zo gauw niet leren, daardoor is deze nu juist ontstaan. Men zou eerder bewondering moeten hebben voor het feit dat de mensen die uit zo totaal verschillende milieus door de nood gedwongen met elkaar werken moesten, erin geslaagd zijn een taal te scheppen, die zich in enkele decennien van Zuidoost-Transvaal en Noordwest-Natal waar zij ontstond, verspreidde over geheel de Rand, Natal, de plantages van Zuid-Rhodesië en de mijnen van Noord-Rhodesië. Een taal wordt in stand gehouden door voortdurend gebruik dat een uit-

drukking is van de voortdurende behoefte eraan. Wijzigt zich de behoefte, dan zal ook de taal zich wijzigen. Deze behoefte wordt gevoed door het constante elkaar-ontmoeten van groepen mensen die met elkaar moeten omgaan ten einde hun brood te verdienen. Een taal sterft niet alleen met zijn sprekers maar ook met de ontmoetings situatie die de sociologische voorwaarde voor iedere taal is.

Mede hierdoor blijft de 'complete' taal niet altijd het 'ideaal' waar men zich 'eigenlijk' naar richt.

2.1.3.5. Pidgin is de term voor een markttaal die bestaat uit 'mutilated elements' van het Engels. Indien gebaseerd op het Frans, dan heet zo'n taal 'Petit Nègre' (Réunion). Indien Portugees de basis vormt spreekt men van *Crioulo* (Portugees voor een huis-slaaf, van *criar* grootbrengen), hiervan komt ons woord Creool. Thans is de term Creools²⁰ in gebruik voor ieder Pidgin, Engels van origine of niet, dat de eerste generatie overleefd heeft. Mensen die geen andere taal dan het Pidgin gemeen hadden, vormden een samenleving ook in biologische zin, en het Pidgin dat voor haven, markt en mijn 'bestemd' was, werd nu ook huistaal. Kinderen die hieruit geboren worden horen niet veel anders en hebben onder elkaar geen andere taal ter beschikking. Bovendien is dat Pidgin immers *de* taal voor hun omstandigheden. Voor hen is het de normale taal. Wat voor de ouders een moeizame verworvenheid was, dat is voor de kinderen een vanzelfsprekende aanwezigheid. Ook hier blijkt hoe belangrijk de demografische situatie is voor de taalsituatie: toename der bevolking zal de taal over een groter landoppervlak verspreiden. En de bevolkingstoename zal licht ontstaan door de betere lonen waardoor de bevolking nu juist naar die streek was toegelokt.

2.1.3.6. Nog andere factoren dan de economische situatie werken de uitbreiding van de nieuwe taalsituatie in de hand: In de haven- en industriesteden ontstaan situaties waarin personen van verschillende sexen elkaar ontmoeten die vroeger elkaar òf niet konden ontmoeten daar hun stamlanden ver uiteenlagen, òf niet mochten ontmoeten wegens taboevoorschriften in hun dorp. Huwelijken uit deze ontmoetingen voortgekomen doorbreken dit hele complex van voorschriften van hun doorgaans endogame subtribes. Zij kunnen dus alleen gesloten worden onder de auspiciën van de nieuwe autoriteiten: Kerk en Staat. Vooral in de vele mijnstreken van Katanga trad hier de Kerk in de rechten van de dorpsoudsten en wist zo in de 'Centres Extra-coutumiers' een reguliere samenleving te scheppen. Linguïstisch was hier de variant van het Swahili die Kingwana genoemd wordt, het medium dat deze samenleving mogelijk maakte. Daar elders in Katanga de bevolking afnam (zie Denolf, l.c.) was de sociaal-econo-

mische situatie dus een zeer machtige factor voor de verspreiding van deze taal.

In verschillende provincies van Kenia (Central, Nyanza, Rift Valley) is de bevolking buiten de stamreservaten in een gemengde situatie dooreen gaan wonen, daartoe gedwongen door een reeks van oorzaken. Daar zij talen van verschillende taalfamilies spreken (Kikuyu, Luo, Masai, Nandi) zijn ook zij gedwongen om het Swahili, maar een andere variant, te gebruiken. Ook hier komen nu gemengde huwelijken voor onder de aegis der kerken, en de gezinstaal kan alleen maar Swahili zijn behalve bij de zeer ontwikkelden, die enig Engels kennen. Overal waar uit zulk een situatie kinderen voortkomen, hebben zij geen andere achtergrond dan deze. Deze generatie beschouwt de 'gemengde' taal als haar eigen. Zij willen geen andere taal, geen Afrikaanse omdat zij er op neerzien en er reeds geestelijk te ver vanaf staan, daar de begrippen ervan niet meer op hun situatie passen. En geen Europese taal, omdat zij daar even ver van afstaan, en vooral omdat zij, als reactie op de koele afstand-houding der Europeanen en de opschepperigheid van de Europees-sprekende Afrikanen, zich in hun eigen taalwereld opsluiten en een eigen gevoel van taalwaarde ontwikkelen. Aangezien nu de meeste landen van Afrika zich juist bevinden op de overgang naar eigen politieke vormgeving, laat het zich denken, dat deze sociaal-linguïstische evolutie samenvloeit met de beweging voor onafhankelijkheid, en dat is dan ook wat zich heden in Kenia afspeelt: de graduele ontwikkeling van het waardegevoel ten aanzien van de 'nationale' taal.²¹ Ook in Tanganjika komt dit bewustzijn ten aanzien van dezelfde taal tot ontwikkeling. Naarmate het volk zijn eigen gevoel van minderwaardigheid als natie weet te overwinnen, in die mate zal ook het gevoel van minderwaardigheid ten aanzien van de nationale taal verzwakken. Het is juist dit complex dat zich uit in overdreven chauvinisme, klederdrachten en volksdansen, omdat er nog een leegte gevoeld wordt in het belangrijkste uitingsmiddel van soevereine geest dat naties kenmerkt: de eigen taal. Evenals de nieuwe natie uit de versmelting van vele stammen tot een eenheid in de nieuwe tijd moet worden omgesmeed, zo ook moet er een taal gevonden of geschapen worden, die aan die eenheid op unieke wijze vorm en inhoud geeft. Het oude is verdeeld en voldoet niet in onze tijd, en een Europese taal past niet op het slot der Afrikaanse gedachtenwereld.

Opmerking: Ook waar dit niet uitdrukkelijk is aangegeven, werd veel van het materiaal door schrijver dezes persoonlijk in Afrika opgetekend uit de mond der sprekers van de betreffende landstreek.

1. *Handbook of African Languages III*, London 1956, p. 120.
2. Over de Hottentotten, zie J. A. Engelbrecht, *Die Koranna*, Pretoria, s.d.
3. Over Zimbabwe, zie B. G. Paver, *Zimbabwe Cavalcade*, London 1957.
4. De vroegere bewoners van de Mafia eilanden hebben enkele Arabische inscripties achtergelaten. De jongste zijn van de negentiende eeuw. (Pers. onderzoek in loco en mondelinge inl. van Dr. N. Chittick, Dar es Salaam). Zie ook Sir John Gray: 'The Wadebuli and the Wadiba', *Tanganyika Notes and Records*, jan. 1954, No. 36, p. 22-43.
5. Shai Hills. mond. inform. van P. L. Shinnie en I. Wilks, Accra.
6. Zie: *Zamani mpaka siku hihi*, Dar es Salaam 1962, p. 47-48.
7. Zie: G. W. B. Huntingford, *The Nandi of Kenya*, London 1953, p. 3.
8. A. N. Tucker & M. A. Bryan, *The Non-Bantu Languages of North East Africa*, London 1956; M. A. Bryan, *The Bantu Languages*, London 1960.
9. *Kenya Land Commission Report*, 1933, p. 93, en J. Kenyatta, *Facing Mount Kenya*, London 1938, p. 25.
10. G. Hulstaert, *Carte Linguistique du Congo Belge*, Brussel 1950; voorts mond. meded. van M. J. Ukoko, Bunia, Ituri, Kongo.
Voor het verdwijnen van talen zie o.a.: Prof. M. Guthrie, The Lingua Franca of the Middle Congo, *Africa XIV* (1943/44), p. 120; Guy Atkins, Demographie Survey of the Kimbundu-Congo Language Border in Angola, *Boletim da Sociedade de Geografia de Lisboa*, Julho-Setembro de 1955, p. 343.
11. P. Denolf, Arme Bakuba, *Kongo Overzee* 18, 1952, p. 346.
12. Pers. onderz. in loco.
13. G. W. B. Huntingford, *The Southern Nilo-Hamites*, London 1953, p. 19 (Nandi verplaatsingen), p. 40 (toename der Kipsigis), p. 54 (verplaatsing der Dorobo), p. 102, 104 en de kaart achterin voor de veranderingen in de woonplaatsen der Masai.
14. Pers. onderz. in loco.
15. Mond. mede. van Prof. J. Bright, nu in Makerere.
16. H. W. Fehderau, *Descriptive Grammar of the Kituba Language*, Léopoldville 1962.
17. W. Samarin, Sango, an African Lingua Franca, *Word* II 2, August 1955, p. 255.
18. Waarom deze door de snel opgegroeide mijnindustrie in korte tijd ontstane taal verkozen wordt door de Afrikaanse mijnwerkers boven de andere mogelijke talen, is op heldere wijze uiteengezet door I. Richardson: 'The Status of Town Bemba', *African Language Studies* II (1961), pp. 25-36.
19. D. T. Cole, Fangalo and the Bantu Languages in South Afrika, *African Studies* XII 1 (maart 1953), pp. 7, 8-9, 3.
20. R. B. Le Page, *The National Language Question*, London 1964, p. 40.
21. *Baraza*, Nairobi, jan. 1965.

BOEKBESPREKING

Verslag van die Kommissie van Onderzoek na Aangeleentheid van Suidwes-Afrika 1962—1963. R. P. No. 12/1964, (Staatsdrukker, Pretoria 1964). LI + 557 blz. R 10.80.

Het geschil tussen Zuid-Afrika en de Verenigde Naties, waarbij alle andere onafhankelijke Afrikaanse staten en Madagascar, over Zuidwest-Afrika liep in 1960 uit op het indienen van een klacht door Ethiopië en Liberië bij het Internationaal Gerechtshof, dat Zuid-Afrika als mandataris in gebreke was gebleven. In december 1962 verklaarde het Hof Zuid-Afrika's voorafgaande tegenwerpingen ongegrond. Tevoren, in september, had de Zuidafrikaanse president een commissie ingesteld met het parlementslid F. H. Odendaal als voorzitter en de volgende taakomschrijving:

'Om, lettende op wat reeds geplan en gedaan is, 'n deurtastende ondersoek in te stel na die verdere bevordering van die stoflike en morele welsyn en die sosiale vooruitgang van die inwoners van Suidwes-Afrika en wel meer bepaald die nie-Blanke inwoners, en verslag met aanbevelings uit te bring oor 'n omvattende vyfjaarplan vir die versnelde ontwikkeling van die verskillende nie-Blanke groepe van Suidwes-Afrika, sowel in hul eie gebiede as daarbuite, en vir die verdere ontwikkeling en opbou van sodanige inboorlinggebiede van Suidwes-Afrika' (blz. 2).

Uit de data blijkt genoegzaam de samenhang tussen geschil en ondersoek; uit de termen 'die stoflike en morele welsyn en die sosiale vooruitgang' de formele aansluiting bij de opdracht van de mandaatvereenkomst van 1920. De rest van de zin trekt de grenzen waarbinnen de commissie haar werk moet verrichten. Het tweede stuk van de taakomschrijving trekt die grenzen nog wat door:

'Met die oog op hierdie ondersoek, word die aandag van die Kommissie in die besonder daarby bepaal dat, met inagneming van die inboorlinge se agtergrond, tradisies en gewoontes, vasgestel moet word hoe verder gesorg kan word vir hul maatskaplike en ekonomiese opheffing, doeltreffende gesondheidsdienste, geskikte onderwys en opleiding, voldoende arbeidsgeleentheid, geskikte landboukundige, nywerheids- en mynbou-ontwikkeling ten opsigte van hul gebiede, en vir die beste vorm van deelname deur die inboorlinge aan die administrasie en bestuur van hul eie belange' (ibidem).

'Die verskillende nie-Blanke groepe', 'sowel in hul eie gebiede as daarbuite', 'inagneming van die inboorlinge se agtergrond, tradisies en gewoontes', 'hul eie belange', het zijn bewoordingen die erop wijzen, dat het de Zuidafrikaanse regering niet te doen was om bezinning op het tot dusver

gevoerde beleid. Van de commissie verwachtte zij inventarisatie en een leidraad 'vir die versnelde ontwikkeling'. Uit dit laatste zou men mogen afleiden, dat de jarenlange kritiek van de buitenwereld niet helemaal zonder resultaat is gebleven.

Na enige tussentijdse bevindingen en aanbevelingen diende de commissie in december 1963 haar eindverslag in. De titel van het rapport-Odendaal, zoals het verslag gewoonlijk genoemd wordt, is tweemaal zo lang als hierboven aangegeven, want het is een tweetalige publicatie. Dit reduceert ook het aantal bladzijden feitelijke inhoud tot de helft. Waar het echter een uitgave in folio betreft, bovendien voorzien van 148 tabellen en 64 kaarten en grafische voorstellingen, biedt de tekst aan vriend en vijand van Zuid-Afrika toch zeer veel stof voor hun kritische belangstelling. In geen andere uitgave vindt men bovendien zoveel gegevens vergaard, die een achtergrond helpen vormen voor het vandaag in den Haag gevoerde proces. Behalve een overzicht van land en volk behandelt het werk ook staatsrechtelijke regelingen, de reservaten, de niet-blanken in blanke stedelijke gebieden, volksgezondheid, sociale diensten en welzijnszorg, onderwijs, landbouw en tot slot, in een zeer uitvoerige afdeling, handel, bedrijf en het financieewezen.

De aanbevelingen komen, in het kort, op het volgende neer. Het grondoppervlak van de reservaten zou door aankoop met de helft uitgebreid en deze 'Tuisgebiede' vervolgens door homogene volksgroepen bevolkte publiekrechtelijke corporaties moet worden met een grote mate van zelfstandigheid. Tegelijkertijd zou een economisch plan in de eerste plaats de waterhuishouding moeten verbeteren en, daarmee samenhangend, goedkope electriciteit leveren. Uitvoering van deze aanbevelingen zou in een eerste vijfjarenplan R 114,5 mln vergen. Hierbij dient vermeld, dat in het begrotingsjaar 1960—61 de inkomsten van Zuidwest-Afrika R 33,1 mln bedroegen en de uitgaven R 40,4 mln. In een nota aan het parlement maakte de regering op 29 april 1964 bekend, dat zij in grote lijnen zich met het verslag kon verenigen, hangende het proces in den Haag de staatsrechtelijke aanbevelingen voorlopig liet rusten, maar met de uitvoering van de economische aanbevelingen dadelijk een aanvang zou maken.

De heterogene inhoud van het verslag leent zich slecht tot een homogene kritische bespreking. Waar de commissie algemene beschouwingen levert, met name op staatkundig en economisch terrein, prikkelt zij zeker tot nadere bestudering en ontleding van haar gedachtengang, die hier echter minder op hun plaats zijn. Wel moet, tot slot, nog gewezen worden op twee lacunes in het verslag.

Men vindt er vrijwel niets in over arbeidsvraagstukken. De commissie geeft geen verklaring voor deze omissie, terwijl niets in de taakomschrijving haar tot vermijden van dit terrein kan hebben gedwongen. Een belangstel-

lend lezer moet zich dus blijven behelpen met andere, door Zuid-Afrika veelal gewraakte publicaties zoals die van de Verenigde Naties.

Het tweede gat gaapt in de bibliografie, waar men vergeefs zoekt naar de door Zuid-Afrika bij de Volkenbond ingediende rapporten, naar de verslagen van de mandatencommissie en naar enig Portugees geschrift over verwante volksgroepen in Zuid-Angola.

P. A. Emanuel

Redactie:

Afrika-Studiecentrum, Leiden

Administratie-adres:

KRONIEK VAN AFRIKA

Rapenburg 8 - Leiden

Versijnt 4 maal per jaar

Jaarabonnement f. 12.—

Studentenabonnement f. 6.—